

RAAMATUKIRJASTUS „TÖÖ“

Inglise tööline enne ja nüüd.

(Inglismaa tööliste liikumise ülewaade.)

Ainetel Ali Metallitööline.

Trükitud W. Ehrenpreis'i trükikojas, Tallinnas.

A-6334

Handwritten signature or mark

Inglise kööline
 enne ja nüüd.

(Inglismaa tööliste liikumise ülevaade.)

Ainetel Ali Metallitööline.

33035040

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

I. Töölise liikumise tekkimine Inglismaal.

Rahkateistkümnenda aastajaja lõpust peale astub Inglismaa jõudjate sammudega tööstuslise edenemise teed mööda edasi. Enne seda õitsejivad Inglismaal peaaesjalitult ainult põllutööstus ja karjakasvatamine, — jeda näitavad 1770. a. riigi üleüldised fisjetulekud, mis 120 milj. naelsterlingi suured oliwad ja järgmiselt jagunesiwad: 66 milj. — põllupidamisest, 10 milj. — kaubandusest ja 27 m. — tööstusest. Suureks tõukejõuiks põllupidamiselt suurtööstusele üleminekul oli terve rida tehnikalisi leidusi, mis selleaegses tööstuses täieliku pöördde sünnitasiwad: wäikete nõgistde töökodade asemele kerkisiwad kiwist hiiglahooned maa seest üles.

Dijustawats ajajärguks selles Inglismaa ja ka terve ilma tööstuslikes pöördes tuleb küll aastaid 1760—85 lugeda, neid leidustest rikkaid aastaid. Neis aastates järgnes üks leidus teisele — 1769. a. J. Watt'i aurumasinaga hakates, millele teised masinad, nagu: Kartrait'i mehanikaline kudumise-, Jen'i kedramise- ja Arkrait'i kraasimismasin järgnesiwad, milledega üheks, lahutamata osaks ka inimene — tööline — sai. Suurelt mõjus selle ülemineku peale ka paremate läbikäimiseede ajutamine: kanalite kaewamine, raudteede ehitamine; ka wäljamaaga kauplemise suurenemine awitas siin omalt poolt kaaja. Napoleoni sõdade tõttu langes Euroopa mannermaa tööstus; Inglismaa tarwitas seda head juhtumist — teiste kitsikust — enese kasuks ja hakkas tervele ilmale töösaadusi walmistama. Inglismaa murestes neile riided selga ja sõjariistad kätte; tema tehtud masinaid tarwitas terve Euroopa.

See tööstusline üleminek — pööre — muutis ka wahekorra peremehe ning töölise wahel teiseks: endine peremees-nõuandja muutus nüüd töödandjaks-käskijaks. Töölised, kes enne peremehe silmas tema lähemad sõbrad, tema töötoa jeltfimehed oliwad, on wabri-
kandile ainult „tööjõud“, kelle jaatus teda wahel huiwitat.

Masinaid — need inimeste waimusunnitused, kes peidetud looduswäed inimest teenima paniwad — need oliwad, kes rahulised oitsewad Inglismaa külad jumisewateks, täis elu warjukülgedega linnadeks muutiswad. Need oliwad need töölistele ähwardawad, igawesti tuimad, liituwad raudsed hüglased, kes juure hulga meeste käte jõudu töö juurest eemale tõrjusiwad, nende asemele wiletsate laste ja nõrkade naiste töö jõudu jurudes. Dr. Gikin kirjeldab 1795. a. wäljaandes Manchesteri ringkonna tööliste seijuforda järgmiselt: „Dotamata, töökäte arwu vähendawad leidused ja masinate täiendamised mõjusiwad suuresti tööstuse edenemise peale; nad tõmbasiwad igalt poolt palju töö jõudusid, iseäranis laste ja naiste oma, puuwillakudumise-wabrikutesse.“ Edasi näidatakse aruandes selle peale, kui suurelt foetõbi puuwillatööstuse tööliste seas maad on wõtnud, misjugune hädaoht nende perekondasid ähwardab, „sest naised ja lapsed on kodust ära kistud ja wabriku müüride wahel paigutatud.“ Naised ei oska õmmelda, kududa, nendele on pereema kodused tööd wõerad; nad ei tunne tema kohuseid. „Kui juur õnnetus ei ole jee terwele rahwale — järe tulewale joole, mis seda enam silma paistab, kui meie wabrikutööliste wiletsat majapidamist põllutööliste omaga wõrdleme. Esimeste juures näeme meie waejust, wiletsust ja muustust; teiste juures — puhtust, forda ja rahulolemist.“

Kui kaugele laste töö jõuu tarwitamine läks, on juba sellest näha, et põhjapoolsed wabriku-ringkonnad omale Londoni waestemajadest, kohaliste ülemate käest lapsi ostsiwad ja neid siis laewadega saltadekaupa põhja poole saatiswad, kus neid kurb saatust ja tume tulewik ootas. Kuue- ja seitsmeaastaseid wabrikutöölisi tuli üsna tihti ette, ijegi parlamendi tööolude uurimise komisjon leidnud ühe kolmeaastase (?) lapse, kes wabrikus pitsidewalmistamise juures töötanud.

Tööpalk oli nii madal, et töölijed wiimase waejuse astmele alla langesiwad; joomine kaswas kohutawa firusega, mitte üffi meeste, waid ka naiste seas — ijegi lastele anti wiina; ka kuriteod läksiwad iga päewaga fagedamaks.

Wastastikuse abiandmise kasjade üks oja sisjetulekust kulus joomise peale ära, — nõnda kaugele oli joomine juba edenenu; ühe abiandmisefasja põhjuskirja 46. § oli peaaegu üks kolmandik joomise ja söömise peale pühendatud. Harilikult peeti nende kasjade koosolekuid kõrtjides, sest sel ajal puudusiwad muud kooskäimisekohad; koosolek algas harilikult joomisega; mitmel pool waliti ijegi tähtjaja peale wiina ringifandjad (see oli teatud auuamet), kes siis määratud korra järele, esimehest alates, koosolekutel „eluwett“ ringi kandiswad.

1809. a. seisis rauawalajate seltsi põhjuskirjas järgmine punkt: „Ölle ringifandjad peawad oma kohuste täitmise juures täiesti erapooletud olema; ölut peab forda mööda, eestseisuse liikmed wälja

arvatud, igapähele koosolijale antama." Kuni 1837. aastani seisid masinaehituse töölise ühijuse põhjuskirjas punkt, mille järele osa iganädalajest sissetulekust joomise peale läks. — Parlamendi vastastikuste abianõuandmiselõpetuste 1874. a. aruandes räägitakse ühe kassa koosolekust, kus üks liige enasti jurnuks joonud, kuna teised liigjoomise tõttu meelemärkuse kaotanud; mitmed nendest pole klaasidesse kallamist ära jõudnud oodata, waid joonud otseteed kruusifist.

Kuidas aga selleaegsed seadused töölisi kaitsewad, võib juba järgmisest juhtumusest näha, millest walitsuse ühes aruandes räägitakse: Sheffieldis palkas keegi tööline enasti kahets aastaks metallist asjade walmistamise wabrikusse tööle; wabrikandiga kokku põrgates läks ta töölt ära ja teatas, et tema wanade tingimistega enam tööle ei asu. Lepingu murdmise eest mõisteti mees kohtus kahets kuus tüüri. (Kui wabrikant lepingu oleks murdnud, oleks tema ainult mõned rublad trahwi maksnud.) Pärast kahetuulist wangisolemist kutsutakse töölisi endise lepingu põhjal uuesti tööle. Tööline protesteerib selle vastu, seletades, et ta juba lepingu murdmise eest kaks kuud ära on istunud ja sellega temal wana murtud lepingu põhjal endise töödandja vastu enam mingisuguseid kohuseid ei ole. Asi antakse uuesti kohtu kätte ja töölisele mõistetakse endine karistus, selle peale waatamata, et üks kohtunikudest selle wägivalga ja ülekohtu vastu protesteerib; ja nii wõidi töölisi ühe üleastumise eest terve eluaeg karistada.

Mati nälgiija perekond pakkus töölisele rõemu asemel ainult walu ja hingepiina. Mäetöölise elu oli kõige karedam; jügewas maa all, kápuli maas, rihmad üle õla, wedasiwad nemad roopaid mööda wäikseid mulla ja sütega täidetud wagunisi; kümnete tundide kaup ei näinud nad päewawalgust; künneid tunnid wiibisiwad nemad õhu sees, milles hädawaewalt raswaküüna põles, — nii hapnikuwaene on see maaalune õhk. Parlamendikomisjonide aruannetest, kes töölise seisukorda ja elujärge uurisiwad, on näha, et töölised lõunajõõgi aegadel masinaid pidiwad puhastama, tööpäew kestis harilikult 12—16 tundi. Tihti pidiwad töölised omale toitu ja ihutatet ainult töödandja poest ostma, muidugi kõrgete hindadega ja rifutud ja wiletsat kaup. Töölised muutusiwad orjadeks, kes peremehe iga nõudmist ja näpunäidet pidiwad täitma, sest wastasel korral ootas neid nälgi oma wäljasirutatud külmade kondiste kättega. Piits, millega neid orjasiid taga aeti, oli trahwiraamat. Kõik karistused oliwad rahalised ja wõeti iganädalajest teenitud palgast maha.

Tööliseklajis Inglismaal tõdunes iga aastaga; isegi maalt juurdetulewad tööjõuud poleks teda wäljasuremise eest suutnud hoida. Arwud näitawad, et kolm põlwe Englise rahwast niisama wanaks elasiwad, kui seitse põlwe puuwilla töölisest.

Manchesteris elasivad 22.000 töölise hulgast hädalt 150 inimest üle 45 aasta wanaks, sest elud, milledes nad elutsejivad, suigutasiwad neid enneaegu surmale.

Kuulus majanduseteadlane F. Engels kirjeldab selleaegse Inglise töölise eluforda järgmiselt: „Töoline peab märguandmise peale sööma, jooma ja magama. Kellaheal kutsub teda söögi juurest ära ja fängist wälja. Sa mis tehtakse wabrikus? Seal on wabrikant piiramata seaduseandja. Seal antakse igasuguseid seadusi, mis aga mõttesse tulewad ja misugust rumalust pea ka wälja ei mõtleks, ja alati ütleb kohlunik kaebajale töölisele: wabalt olete teie need tingimised wastu wõtnud, sellepärast peate nüüd ka nende alla heitma. Need töölised peawad kümneaastajena alates kuni surmani nendes raudsetes kinnastes elama.“

Palju kannatasiwad Inglise töölised ka juure Euroopa sõja tagajärgede all, mis aastal 1815 Waterloo lahinguga ja Napoleoni kaotusega lõppes ja millele Wiener kongress järgnes, mille otjust mööda Inglismaa enesele palju uusi kaubaturgusid nagu Hea lootuse maanina, Malta saar jne., juurde sai.

Sel ajal, aastal 1815—21, oli Inglismaa tööstuses seis, wabrikandid tarwitasiwad head juhtumist — tööpundust — palkade allarõhumiseks; teiselt poolt tõstis ka walitsus kaudseid maksusid, et raske sõja läbi ühjädatud riigikassa jälle täita.

Doome mõne näituse, kuidas kangrute palga alanemisega niisu hinnad tõusiwad.

aastal	1802	oli kangru nädalane palk	4r. 98k.,	niisu tjetwert*)	massis	17r.—f.
" "	1806	3" 78"	21" 80"
" "	1812	2" 28"	35" 60"

„Tuhandet inimesed suriwad nälja kätte, et aga sõja edasipidamiseks abinõusid saada; sest kõik wäljaminekud tuliwad töölise wal mistöötatud rikkusest, mida töödandjad laenude näol walitsusele kõrgete protsentide wastu andsiwad. Pealt näha pidasiwad sõda ainult sõjawägi ja ülemad, kuna aga kõik jelle wõitluse wäljaminekud poolnäljas töölise ja wäljakurnatud lapse tööwaewasti kaeti.“ (Prof. T. Rogers — „Kuus aastajada tööd ja teenisruft.“)

Ühes jelle waeuuse ja pundusega kaswas aga wabrikantide rikkus, kes ühes walitsusega täiesti külmalt töölise raske saatuse peale waatasiwad. Masinate kõigi nende hädade ja puuduse sünnitajat nähes hakkasiwad töölised meecheitlikult nende tarwitusele wõimise wastu wõitlema. Aastatel 1776 ja 94 pöörasiwad töölised nõudmisega parlamendi poole, et kiutööstuses masinate tarwitamine ära feelataks. Arkrait'i kraasimismasina wastu üksi protesteerisiwad parlamendi ees 50.000 töölist, kelledele jelle masina tarwituselewõimise

*) Üks tjetwert = 8 isewerikut.

läbi leib ära oli võetud. Parlamendi poolt jäeti muudugi jäärased nõudmised alati tähele panemata. Siis sündis midagi kohutavat, poolalasti nälginuud töölised astusivad wannet andes jalaseltfidesse, kellel eesmärgiks oli kõigi masinaid Inglismaalt ära hävitada, — algas masinate purustamine. Aastatel 1812—1820 tuli Nottingham'i ja Lancashier'e tööstuseringkondades palju niisuguseid juhtumisi ette. Meeleheitmisele viidud töölised ei leidnud teist teed oma protesti, oma viha avaldamiseks.

Kuid see filmapilkne joovastus lahkus; töölised nägivad ära, et võimata on edeneva tööstuse käiku takistada: ajaratast tagasi veerema panna ei seisa inimese joo võimuses; ja nad hakkasivad, nad pidivad teisi teesid oma seisukorra tõstmiseks otsima. Ja see abita seisukord näitas Inglise tööliisele ära, et temal masinate purustamisest tulu loota ei ole, sest et ühe purustatud masina asemele hakkas uut, endisest täielikumat veel ilmuvad; see näitas temale, kui võimetu, kui nõrk tema üksikult nendele hävitavatele mõjudele vastuseisimiseks on, mida kasvav juurtööstus enesega kaasa tõi. Ta nägi ära, et ainuke tee, mis teda olukorra paranemisele viib, ühinemine enesefuguste koormatutega on, ta jõudis otsusele, et ühendus — see jõud on, mille abil ta ka masinate edenemise juures enese seisukorda tõsta suudab, mis teda paremale, vabamale tulevikule vastu viib.

Inglismaal elutsesivad kaks liiki tööliste organisatsioonid: vastastikuse abiandmise seltsid — Friendly Societies — ja ametiühisused — Trade-unions.

Vastastikuse abiandmise seltside tegemise ja edenemise juurde ei jää meie peatama, sest et nende „ilmjüüta“ asutuste tegemine meie Venemaa omadest palju lahku ei lähe; peale selle ei ole nemad ka walitsewate klasside poolt wastutöötamist leidnud. Teine asi on need tööliste organisatsioonid, kes tööliste klassilist iseteadwust kasvatawad, kes temale ta wõitluses parema ühiselulise korra eest toeks on. Säärased on Inglise tööliste ametiühisused, trade-unionid — olgugi et nemad klassilise iseteadwuse kasvatomiseks mitte palju pole juutnud ära teha — kes kaua aega ilma haritlaste toetuseta tööliste eneste jõuul edenesiswad. — Inglise töölisteühisuste edenemine, kokkusead ja teguwisid on 1994. a. ilmunud S. ja B. Webbi uurimisetöös „History of Trade-Unionism“*) heasti kokku võetud, mille kaudu ka trade-unionide ajalugu terwele ilmale tutawaks sai. Palju awitasivad sellele ka Prantsuse teadlaste Paul-de-Kousé, Carbonjell'i Jesti'i Fler'i ja Wilelm'i uurimisetööd „Le trade-unionisme en Angleterre“ (**).

*) On ka wenekeelne tõlge „Исторія Трэдъ-Юніоновъ“, С. и Б. Веббъ.

**) On ka wenekeelne Ф. Струве tõlge „Профессиональные рабочие союзы въ Англіи.“

kaasa. Aastal 1895 jaatis Pariisi „Sotsialne muuseum“ need mehed Inglismaale sealsete töölisterühjuste ajaloolist edenemist uurima, kes siis pärast oma töö wilja raamatuna ilmale avaldasivad.

II. Trade-unionide algus ja wõitlus olemise eest (aastatel 1799—1825).

Ühes tööstuse edenemisega, mille tagajärjena ka tööandja ja tööliste tulude wastolud iga päewaga enam nähtawamale tuliwad, tekkisivad ka töölisterühjused Inglismaal. Peapõhjus trade-unionide tekkimiseks oli, nagu Webb ütleb — lõhe töö ja kapitali wahel. Esialgul tekkisivad töölisterühjused misalt, esimesi ühijusi näeme meie alles 18. aastajaja keskul enamasti käsitöölise, rätsepate, mütsitegijate jne., seas. Juba 1220. a. pöörasivad Londoni ja Westminsteri rätsepad-peremehed hädakihaga parlamendi poole, et nende töölistel, umbes 7000 meest, ühijuse oliwad asutanud, kellel eesmärgiks olla palga kõrgenduse ja tööpäewa lühenduse eest wõidelda. Selle peale andis parlament omalt poolt määruse wälja, mille järele keelatud oli töölistele alla teatud määrata palka makssta ning töölisti keelati ühijusi asutamast; kuid see seadus maksis ainult paberi peal, ta jäeti tööandjate kui ka tööliste poolt tähele panemata. Juba 18. aastajaja keskul saadeti tihti tööliste poolt märgukirjasid parlamenti, millest järeldada võib, et juba siis mitmel pool ühijused olemas oliwad, kes nende märgukirjadele allkirjasid forjasivad.

Ametiühijusline liikumine edenes esialgselt linnades palju wisa-
malt, kui jeda arwata oleks wõinud; tugewamad ühijused wõrjusivad
Kesk-Inglismaa maakondades kiutööstuses ja õhtupoolsete kangrute
seas elule.

Wida enam walitus enesele Adam Smithi waba lepingu õpetusest omandas, jeda jõudsamini edenesivad ka ühijused, et wanadest seadustest finni pidada, millede muutmine arwatawasti kaugele ei wõinud olla, — et ennast waba wõistluse mõju ja selle halbade tagajärgede eest kaitsta. Wiimane tööliste kaitse seadus wõeti parlamendi poolt 6. now. 1756. a. wastu, mille järele kalewikudujate palka kohalikud omawalitused ära määrata wõisivad; see seadus kestis ainult ühe aasta ümber.

Nüüd jündis lühike aja jooksul jeltskonna — sel ajal ainult kodanlike — arwamises täieline pööre: aastast 1757 peale omandab tema enam ja enam „laissez-faire“ õpetusest, see on et riik ennast kujukil tööstuse wahel ei tohi segada. Ka parlament tunnistas wiimaks tööstuse- ja palgalepingutewabadusse õpetuse omaks. Nüüd nähti juba töölisterühjustes, kes üksikute tööliste wabadust kithen-

9

dasivad, seltskonnale ainult hädadohtu: nende vastu pidi iga auus kodanik wälja astuma. Aastatel 1799—1800 andis parlament, osalt ka Brantjuse revolutsiooni mõjul, mitu üksteisele järgnevat seadust, millede põhjal töölistele ühinemine, eneste kasude kaitsemiseks koostäimine ja streigid ära keelati. Nende rõhumiste mõjul, mis kitsendamad seadused elule kutsusivad, pandi töölisteühisusi üksteise järele finni, kuna nende warandus ära wõeti; neid töölisi, kes koosolekuteft ja ühisustest osa wõtsivad, ahwardas junnitöö.

Töövandjaid, kes sellest seadusest üle astusivad, wotas ainult kerge rahaträhw, ja nagu parlamendi 1823. a. aruanne näitab, ei olnud läinud aastatel niisugust juhumiist, kus rahutohtunikude poolt töövandjaid oleks olnud muheldud.*)

Need aastad olivad omast kohast täielik tööliste tagakiusamise ajajärf. Igas töölisteühisus nähti riigile ja seltskonnale; kohutawat hädadohtu iga ühinemisekatse oli raske kuritöö isiklise wabaduse vastu. See kartus oli nõnda suur, nagu Francis Bles — üks selleaegsetest tööliste juhtidest — räägib, et nendes karedates seadustes „ainukest abinõuu“ nähti, mille abil „tööliste häwitamaid püüdeid, n. is kodumaa kaubandust, tööstust ja põllupidamist surmata ahwardamad, wõib taljutada.“ „Kohu poolt raske karistuse alla mõistetud tööliste vastu, kes ühineda oli julenud, ei tundnud keegi kaastundmust; ta oli hädadohtlik kurjategija. Digluseft ei wõinud sünnitugi olla, seft harwa kuulas kohtunik rahulikult kaebaluse tõendusi.“

Kuid süsti, selle tagakiusamise peale waatamata elutsejivad mõnes tööstuseharus ühisused, kes isegi töövandjate peale suutsivad mõjuda. 1805. a. kirjutasivad Londoni trükikodade omanikud ja töölistes segakomisjoni poolt wäljatöötatud tööhindadele alla. Pres-toni linna puuseppade ühisus töötas 1807. a. alates korralikult.

Kõige enam kannatasivad nende rõhumiste all ühisusi juhtiwad jõuud, eestseisuse liikmed jne.; wähe oli juhtumisi, kus neid kerge karistusega muheldi. Rasjed streikisid toime panna rõhuti kohe sõjawägede abil maha; eestwedajad wõeti finni ja wifati wangikodadesse. Näituseks ajalehe „Times'i“ ladujatega 1810**), niisama ka 1812. aastal, kui umbes 40.000 kangrut töö seisma jättsivad, seft et juba wõimata oli nende palkadega, mida iga päewaga weel enam alla rõhuti, edasi töötada. Streik kestis kolm nädalat ja wabrikandid olivad juba nõuus järele andma; kuid seal astus poliitsei wahel; streiki juhtiw komitee wõetaks wangi; teised asuwad sündinud juhtumise mõjul tööle.

*) Кулеманъ: „Профессиональное движение,“ wenekeelne tõlge, 4. lehekülg.

**) F. Bles'i sõnade järele mõistis „Times'i“ trükikoja tööliste üle John Silvester, keda „werekäniliseks Jack'iks“ hüüti, kohut, kes streiki üheks kõige hirmsamaks kuritööks luges.

Wiis streigijuhhti mõisteti 4 — 18 kuuni wangi.

Et ühifustel võimalik oleks olnud elutseda, siis kaeti nende tegevus wastastikuse abiandmise seltside mantli alla. Töölisterklused ja töölisterfetsid oliwad ametiühifuslike liikumise südameks, sest et need, pealt näha enam ehk wähem ilmjuüta asutused rõhivate seaduste mõju nii suurel mōedul tunda ei saanud. Dsält kannatafiwad kuuntöõsiuse töölised oma madala hariduse ja ühifelulise seisukorra tõttu sel ajal nende karedate seaduste mõju all kõige enam.

Nastal 1813 ja 1814 muudeti Elisabeti poolt wäljaantud, õpilaste kohta käiwad seadused ära: nüüd oli tööline linnuprii.

Töõandjad tarwitafiwad 1800. aasta seadust laialt, et töölisterfidele ja nõuandmistele wastu töötada. Sel ajal, kui tuhandeid töölisi karistati, jäeti ettevõtjate-peremeeste ühifused täiesti kahe silma wahel. Näituseks asutati 1814. a. Sheffieldsis „kaubanduse- ja manufaktuur-ühifus“, kellel eesmärgiks oli töölisterle mitte tõrgemat taju anda kui möõdaläinud aastal. Igauks, kes sellest seadusewastalisest lepingust üle astus, maksis 100 n. sterl. trahwi. Ssegi 1816. a. astufiwad töõandjad awalikult kokku ja otjusta fiwad trükitöölisterl, kingseppadel, puutöölisterl jne. palka „käripida“.

„Üks peremees wõib igal ajal oma töölised lahti lasta, kui nemad palga alandamisega rahul ei ole; tema käes seisab tuhandete inimeste saatus. Kui aga töölised peremehe maha jätawad, kes neile nõutawat taju ei taha anda, siis on see kuritöõ riigi ja seltskonna wastu,“ — nende sõnadega kirjeldab parlamendisaadik lord Gessri selleaegset töõandja ja töölise seaduslist wahelorda.

See awalik ülekohus pidi töölisi kibedale õiglufeta oleku aratundmisele wiima; ta wihtas, ta põlgas walitsewaid klassifid ja nende toetajat riigiforda. Ei ole siis imeks panna, kui wahest ka weriseid kokkupõrkamisi ette tuli, millest pärastpoole terve walitsusewastane liikumine wälja wõrsus. Kõigi nende kannatuste karika täitis parlament 1819. a. kuue üksteise järele wastuwõetud seadusega ääreni täis, millede põhjal awalikud koosolekud ära keelati, linnaametnikufudele läbiotfimise õigus anti ja kõigi seltside kuulutusterle kõrge maks peale pandi.

„Täielisel ühifuste keelul oli, prof. Sombart'i sõnade järele, kahesugune tagajärg: jalaseltside tekkimine ning sagedased meeleheitmise ning kirgede plahwatused.“ „Nõnda ei jää ka aja finnimactud woolamine seisma, waid otfib enesele maaaluseid teesid, wiimaks tungib ta ägedusega maapinnast läbi ja wõidab enesele sellega wabaduse.“*)

*) Sombart, „Организация труда и трудящихся.“

Ja tegelikult ei hävitanud need seadused töölisterühisusi ära, waid sundisid töölisi pörandaalust teed eneste ühinemiseks tarwitama. Sisse astudes pidid uued liikmed wanduma, et nemad ühijuse otjusele alla heidawad ja kõik teated saladuses hoiawad.

Ära nähes, et pöranda all edurikkalt wõimata on töötada, algasid töölised nende õigusi kitsendawate seaduste vastu wõitlust. Selle liikumise etteotsa astus Londoni rätsepatöötoa omanik Francis Ples, — õpipoisina algas ta tööstuses oma elukäiku; juba sellina ajutas ta ühijusi oma kui ka teistes ametiharudes. F. Ples oli individualist ja ühijustes wabaduse poole hoidja; ta waatas sellest seisukohast asja peale, et kui seadus palkasid reguleerida ei jõua, siis ei tohi tema ka tööliste ühinemise õigust kitsendada. Peale 1816. a. jättis ta töötoa täiesti poja hoolde ja asus kitsendawate seaduste vastu wõitlejate etteotsa; warsti leidis tema enesele ka Mac-Culohis ja parlamendisaadikus Joseph Hume's *) kaasalased.

Kui suur usaldus sel ajal töolistel oma juhtide vastu oli, selle üle kirjutab Ples järgmist: „Suhtide mõju oleks warsti langenud, kui kitsendawaid seadusi oleks muudetud.“ „Ainult see seadus kaswatas usaldust juhtide vastu. Need, kes asju juhtisid, olid wad masjale (hulgale) teadmata ja tundmata; ja waevalt tundis üks kahelümne hulgast oma eestwedajad ära. Ja nemad ei pännudki selles mõttes küsimusi ette, et ühe ehk teise isiku üle teated saada, ning need, kes aga asja siju teadsid, wastasid ettepanemate küsimuste peale meelega walesti.“

Aastal 1822 arwas Ples juba kohase aja olevat, kus parlamendi peale peaks mõjuma, ja tema ettepanekul astus Hume parlamendis seaduse-eelnõuuga üles, mis kõik endised ühijusi ja koosolekuid kitsendawad seadused ära pidi kaotama ja kõikidele kodanikele ühinemise wabaduse andma.

Peaaegu kaks aastat törtus parlament selle seaduse arutamise alla wõtmise vastu; kuid tööliste seas wäsimata tööd tehes, ühes sellega ka omata mõju nende peale suurendades, läks Ples'il ja teistel korda wiimaks parlamendi wastupidamist murda. Weebbruarikuul 1824. a. ajutas parlament komisjoni, kes fiskeantud ühinemise wabaduse seaduse läbi pidi waatama, niisama ka käsitööliste wäljarändamise, masinate wäljaweo ja tööliste ühinemise keelu seaduste tagajärgi uurima. Komisjoni esimeheks waliti Hume; tema ja Ples'i mõjul, kes iga päewaga enesele suurema tähtsuse omandas, asus komisjon peaaesjalikult ainult ühijuste keeluseaduse tagajärgede uurimise kallale tööle.

*) Loc Hume's.

Plas'i korteris peeti tihti nõuupidamise-koosolekuid, milledest ka tööliste asemikud osa võtsivad. Sellest kirjutab Plas ise järgmiselt: „Tööliste jaadikud usaldasivad mind täiesti; minu maja oli alati neile avatud. Nendega ei olnud kerge läbi saada — palju oli püüdnud ja ettevaatust tarvis, et nende wale-eelarwamisi kaotada. Tihti nägivad nad eneste hädade ja puuduste sünnitajaid walewärdwides; ma ei tahtnud neile otseteed wastu rääkida, et mitte usaldust kaotada, waid pidin neid kaudjel teel tõe tundmisele wiima. Iga küsimuse arutasime meie põhjalikult läbi, et siis komisjoni küsimuste peale õigeid wastusi anda.“ Komisjon wõttis terve rea resolutsionisid wastu, milledes tööliste õiguste suure kaitsemise peale näidati ja seaduse-eelnõuu wastuwõtmist soowitati.

Mõni kuu hiljem läks „bill“ (seaduse-eelnõuu) alam-, niisama ka lordidekojast ilma wastu waidlemata, muutmatast läbi; nüüd oliswad „rahulised“ koosolekud, töölisteühisused ja streigid lubatud: 1824. aasta andis töölistele 25 aasta eest ärariisjutud õigused jälle tagasi.

Peale seaduse wäljakuulutamist tõusis igal pool marutaoline tööliste liikumine: terve Inglise tööstuse ujutasivad tema laened üle; ükski ametiharu ei jäänud temast puutumata. Iga päew tuliwad sõnumed, et siin ehk seal jälle käärimisest on märgata, jälle streikima hakatud; tihti pidiwad tööandjad tööliste kaunis suuri nõudmisi täitma, et aga oma tööstust langemise eest hoida.

Üks jelleaegne leht kirjutab järgmiselt: „Nii suur oli waimustus ühijuste üle, et Sunderland'i laewapoisid igapäew muru peal meetingisi pidasivad ja otsuseks tegiwad streikima hakata, kui laewade omanikud neile maksuta theed ja suhkurt ei taha anda.“

Mitmed töölisteühijuste nõudmised oliwad kohutawateks tontideks wabrikantidele; näituseks Sheffield'i tööliste ühijus tegi otsuseks nõuda, et palka kahewõrra suurendataks ja tööaega kuni kolme päewani nädalas lühendataks.

Plas'i ja Hume nõuandmistega peale waatamata, kes töölisti üles kutsusivad oma nõudmistega fainemad olla, et mitte reaktsioni (tagurlust, tagasitõukumist) elule kutsuda, tarwitasivad töölijed laialt antud wabadusi.

Plas'i ja Hume kartused läksivad tõeks. Kui parlament oma istumisi 1825. a. algas, oliwad juba hulk peremehi-ettewõtjaid palwe- ja protestikirjad sisse andnud, milledes 1824. a. ühijuste wabaduse seaduse muutmist nõuti; wastasel puhul ähwardati wabrikud hoopis seisma panna,* mis ka läheneva tööpuuduse tõttu kaunisti korda oleks läinud. Muidugi ei jäänud parlament selle „hädaõija“ peale kurdiks, waliti uus komisjon, kes ühinemise wabaduse seaduse

*) Näituseks Glasgowi wabrikandid.

tagajärgi pidi uurima. See komisjon seati, muudugi meelega, ühijustewastastest jaadikutest kokku; ainult Hume oli ainukene 1824. a. jeaduse poolehoidja jelles komisjonis.

Kuid jellegi peale vaatamata kaaldus komisjoni arvamine tööliste ametiühijuslike liikumise ja 1824. a. jeaduse poole; ning komisjoni tööde tagajärjena wõeti 1825. a. uus jeadus vastu, mille järele kõik need ühijused, kellel palgasse ja tööpäewasse puutuwate küsimuste otsustamine ja arendamine eesmärgiks on, lubatud ja jeaduslikud oliwad. Selle jeaduse kaunis juur puudus seisis aga jelles, et seal palju äleüldiseid lauseid oli tarwitatud, mis pärastpoole kohtunikkuudele võimalust andis jeadust mitmet wiisi jeletada ja selle põhjal kohut mõista ning ühijustest ojatwõtjaid karistada.

III. Rewolutsioniline ajajärg (1828.—1842. a.).

Selles poolwabas korras edenes tööliste ametiühijusline liikumine jõudjasti. Inglise töölistel algas uus ajajärg — organiseerimise ajajärg. See rahulik liikumine wõis alles korralikult edenema hakata, kui roheline krah 1825. a. lõpul tööstusele wapustawa hoobi andis. Kriisis kestis kuni 1825. aastani; mitmed wabrikud pandi kinni, pangad faotasiwad maksimisewõimaluse; tööpalk alanes filmanähtawalt — tuhanded töölijed jäitwad leiwata ja toitjivad ennast jeltskonna heategewuse rajukestest.

Ühes rahwa häda ja puudusega kaswas ka meecheitmine. „Wähe oli jellest, et rahwas häda ja puudust kannatas, meecheitmine ajus weel sinna juurde. Lancashire ja Yorkshire lagendikkudel peeti törwalontide walgusel pimedatel öödel koosolekuid, kus rahwas jajariistus wastuhakkamisele üles kutsuti.“

Prantsuse juulikuu*) rewolutsion kallas nagu õli tulde. F. Engels kuulutas juure rewolutsioni tulemist ette, mille koleduste ees terwe ilm saab kahwatama. „Meecheitmisele wiidud proletarlased töstawad wastuhakkamise lipu üles. Rahwa kättemaksmine saab nii hirmus olema, et tema ees 1793. aasta sündmused (kui Ludwig XVI. ühes abikaajaga ära hukati, millele teised juured tapmised järgnesiwad; f. t.) ära kahwatawad. Selles waeste sõjas rifaste wastu jaawad wereojad woolama, mida enne terwes ilmas ei ole nähtud. Rewolutsion peab tulema, sest küsimuse rahulijeks otsustamijeks on juba hilja“

*) Aastal 1830, kus peale kolmepäewast wõitlust walitjuse jöjawäed löödi ja Saint-Clude'sje taganesiwad, mille peale Karl X. krooni pealt ära astus ja tema ajemele Orleansi herzog Ludwig walitsejaks seati. Juulirewolutsion mõjus ka Hollandi ja Belgia lahtuminekule juuresti kaaja; enne oliwad nimeetatud riigid Niederlandi nime all ühendatud.

Kõik wastutuse oma tegewuse tagajärgede eest liikfasiwad töölised aristokratia peale, kelle hulka kõik rikkad arwati, kes omale kätetööga igapäewast leiba ei teeni.

Selles ajajärgus näeme meie täiesti uut liikumist elule tärkama, nõndanimetatud „Ut unionismust“, millel aastatel 1829—1834 eesmärgiks oli kõiki palgatöölisi ühendada. Et mõjuwamalt enestest õiguste eest wälja astuda, asutasiwad Lancashires ja Yorkshires, selleaegse käärimise südames, puuwillatööstuse töölised kui ka ehitustöölised ühijused, kuhu kõik nende tööstuseharude töölised liikmeteks wõisid astuda. Peale õnnetut Hyde (Manchesteril lähedal) ketrarajate streiki, mis pool aastat kestis, tuliwad ketrarajad otsusele, et maakondlikel ühijusel wõimata on mõjuwalt wõidelda, — elujõuulisel ühijusel peawad palju laiemad alused olema. Peale Ramsley's detš. f. 1829. a. ärapeetud konwerentsi ajutati ühine Inglis-, Schoti- ja Sirimaa ketrarajate ühijus, kelle sisetulekühallikaks umbes 4-kop. liikme nädalamiseks oli. Peale 1831. a. Liverpoolis ärapeetud kongressi lagunes see ühijus osawate juhtide puudumisel ära ja temast jäi wist ainult Lancashir'e ketrarajate ühijus järele.

1830. a. weebuaril. kutsuti Manchesteris Dogesti, endise ketrarajateühijuse sekretäri, eestwõttel 20 ametiharu töölisteühijuste asemikkude kongressi kokku — ja wiis kuud hiljem ajutati kongressi järeleajana „National töökaitsefelts“, kes ka järgmisel aastal Dogesti toimetusel radikaalset nädalalehte „Rahwa heal“ wälja andma hakkas. Ugara fihutusetöö tõttu tõusis selle ühijuse liikmete arv, selleaegsete ajalehtede teatel, aasta jooksul 100.000 peale ja „Rahwa healt“ trükiti 30.000 eksemplaris. Francis Ples waliti ühijuse kasjapidajaks. Kuid see ajutine joowastus jahtus niijama kiirelt, nagu ka elule tärkas; selleks mõjusid omalt poolt ka mitmed sündmused kaasa. Keegi ühijuse teenijatest warastas kasjast 1000 rubla ümber raha ära; peale selle otjustas Nottingham'i kongress (1831. a.), et iga ühijus — neid oli juba üle 150 ühinenud — osa sisetulekuteft oma kasjas peaks pidama. Mõni aeg hiljem, kui Lancashire ühijused Nottinghami ühijuste juurt streiki toetada ei tahtnud, astusiwad wiimased ühijuseft wälja — ja aastal 1832. suitus see juur ettewõtte surmale.

„National töökaitsefelts“ taganes wõitluse wäljalt; tema asemele astusiwad teised suurend töölisteühijused, nagu ehitustöölise ühijus, kellel juba 30 tuhat liiget oli. Südisti astus see ühijus ehitustöölise kasude eest wälja. Nõudmised pandi tihhigi kaunis terawal kujul ette, millele siis ähwardused järgnesiwad. 1833. a. juulikuuil ärapeetud töödandjate koosolekul tihhi otsusets, ühijuse liikmeid mitte enam tööle wõtta. Peale selle nõudsiwad nüüd töödandjad iga töölise käest kirjalikku tunnistust, et tema ühijuses ei ole. — Wõitlus omandas iga päewaga ikka terawama kaju.

Järgmise kongressi pidas ehitusetöliste ühjus Manchesteris ära, mis kuus päeva kestis ja millest 270 saadikut osa võtjivad. Sellel kongressil astus muu seas ka Robert Owen*) oma ettepanekuga üles, mille järele ühjus kõik majade ehitamised oma peale võtaks. See mõte leidis jooja vastutulemist, ja koosolek otjastas Birminghamis koke keskbüroo hoone ehitamisega algust teha. Suurte toredustega pandi 5. detf. 1833. a. nurgatüvi paigale, kuid hoone jäi ehitamata, sest Robert Oweni kuldseid mõtteid ei suudetud elus läbi viia. Peale selle lagunes ka see suur ühjus 1834. aastal.

Kuid need jägedad juured käärimised, see liikumine ei jätnud ka seadusteandjate peale parlamendis oma mõju avaldamata: aastatel 1818—25 ja 31 pandi lastetöökaitse = seadused maksma. Tähtjas seadus võeti ka 1833. a. parlamendi poolt vastu, mille järele Inglismaal wabrikuispektorid sisse seati. Need wähesed järelandmised ei suutnud töölisi waigistada, liikumine hakkas enam ja enam poliitikalist tuju omandama, sest majandusline wõitlus oli tööliliste wähe kasu toonud.

Weel kord katsus Robert Owen kõiki töölisi ühendada ja enese kawatsetud kaubawalmistajate-ühjusele alust panna. Jaanuarikuul 1834. a. asutas ta „Grand National Consolidated Trades-Union,“ kes mõne kuu jooksul 500.000 töölisi enese lipu alla kogus; nende hulgas oli ka kaunis palju põllu- ja naistöölisi.

Sellejama aasta weebbruarikuul peeti Londonis „Oweni institudis“ kongress ära, kus uus ühjus järgmise programmi enesele wälja töötas: abiandmine oma liikmetele haiguse ja surma puhul, töövõimetute toetamine paiuti näol, kaubawalmistajate-ühjuse asutamine. Peaeesmärk oli 8-tunnilise tööpäewa eest — isegi üleüldise streigi abil — wõidelda. Liikmete wastuwõtmine sündis alles peale wande andmist. Ühe iseeralise külje peale, mis see ühjus nõnda jõudsasti edenes, peab siin tähelepanemist juhtima, nimelt et kokkuastunud ühijused oma juhtiwale ajutusele (täidesaatew komitee) mingijuguseid maksusid ei maksnud.

Tema kaswaw mõju tegi walitsuse ja tööandjad rahutuks.

*) Loe Robert Owen; tähtjas Inglise ühiselu uuendaja 1771—1848, käsitöölise poeg; 1790. a. peale juhatas ta puuwillawabrikut; 1. jaan. 1800 asutus ta äia käest ostenud wabrikut juhutamise etteotja. Katjus tööliliste seisutorda oma wabrikus parandada: kõrgendas palkasid, lühendas tööpäewa, lastis töölisi osatähtede läbi kasjudest osa wõtta jne. Aastal 1812 lõpetas ta oma kirjajätk: „uus waade seltskonna peale,“ milles ta kommunistilisi aateid selgitas. Katjus enese aateid ka elus läbi wiia. 1820. a. ilmus tema järgmine töö „Raamat uue maailma üle.“ Ülepea on ta enam kui 2000 kirjajätki kirjutanud ja üle 1000 kõne pidanud. 1825. a. pani ta Amerikas (Indianas) uuele seltskonnale aluse, kuid see ettevõtte läks tal käest nurja. 1832. a. kaotas ta peaagu kõik oma waranduse sääraste ettevõtete peale ära. Wiimastel eluaastatel uskus ta weel spiritismust.

Wiimaste käes muutus lo^c-ou^t*) ifka jägedamaks sõjariistaks, mille peale töölised streigiga vastasiwad. Ka walitus ei uimunud, waid seisis tööandjate kajude eest wahi peal; ta tahtis isegi 1825. a. kinnitatud ühijuste wabaduse seadust tagasi wõtta, sest majandusteadlasele Senhorile tehti walitjuse poolt juba kohusets selle seaduse kahjulikkusid tagajärgi uurida ja siis seda kõite parlamendile ette panna. Kuid siiski ei julenud walitus seaduse muutmist awalikult nõuda, sest et parlamendi enamus radikalne oli. Tööliste rõhumisets hakati teisi teesid tarwitama: 1797. ja 1819. a. seadused, mis seaduswastase wande andmise ära keelasiwad, wõeti uuesti tarwitusele. 1834. a. märtsikuul mõisteti kuus Dorchesteri töölist 7 aastaks ajumisele, et nemad ühijuse eestseisjuse liikmeteks wandega oliwad astunud.

Et nendele walitjuse rõhumistele vastu astuda, otsustas „National-ühijus“ terwel maal walitjusewastalisi meeletawalduse-koosolekuid toime panna ja nende heaks kihutusetööd teha. Otsustati Londonis suur meeletawalduse-meeting ära pidada, kus ka märgukirjale allkirjasiwad taheti korjata; — terme ajakirjandus tõusis selle vastu üles, Pariisi 1830. a. juulikuu päewasiwad meelde tuletades. Walitus teatas, et tema märgukirja vastu ei wõtta. Kuid sellegi peale waatamata peeti koosolek 21. aprillil 1834. a. ära, millest isegi 30.000 inimest osa wõtsiwad, — selle aja kohta suur arv.

Nende meeletawalduste mõjul hakkasiwad ka radikalised parlamendijaadikud walitjuse peale tungima, teda tagasikistumises jüdistades, iseäranis temale kuue Dorchesteri tööliste jaatust meelde tuletades. Walitus teatas, et karistatud töölijed oma määratud aja (7 aasta) ajumisel ära peawad olema. Seda filmas pidades, et walitjuse poolt niipea järeleandmist loota ei wõinud, oliwad ühijused sunnitud mõneks aastaks sisseastumise wande andmist maha jätma.

21. apr. meetingil oli suur mõju tööliste peale, streigiline liikumine kaswas jälle uue jõuga. Kohe mõni päew peale koosolekut jätsiwad Londoni rätsepad (20.000 inimest) töö seisma, tööpäewa lühendamist nõudes. Nõudmine pandi kaunis terawal ja ähwardawal kujul peremeestele ette.

„National-ühijuse“ täidesaatew komitee pidi kõik jõuu kokku wõtma, et streikijaid rahaliselt toetada. Maikuul 1839. a. otsustati üle riigi igalt liikmelt 74 f. eraforralist maksu wõtta; kuid sellegi peale waatamata suutis ühijus igale streikijatele ainult 2 rubla nädalas toetust anda. Wiimaks oliwad rätsepad sunnitud peremeste poolt ettepannud tingimistega tööle asuma.

See hoop mõjus „National-ühijuse“ tegewuse peale halwawalt;

*) Lo^c-ou^t; ingliskeelne sõna, tähendab „ust lukku keerata, kedagi wälja jättes“, lo^c-ou^t on hulgawiisi töölt lahtilastmine, millel tööliste allarõhumine eesmärgiks on.

ka teine lõõf ei jäänud tulemata. Londoni kingsepad tahtsiwad palga kõrgenduse nõudmist peremeestele ette panna, streikima hakata. „National-ühijus“ ei leidnud kingseppade wäljaastumise ajakohase olewat, jelle peale tähelepanemist juhtides, et rätsepad alles hiljuti kaotustega tööle asusiwad. Kingsepad astusiwad ühijusest wälja ja wõtsiwad streigi ise oma jõuuga käsile.

Rõige rängemalt kannatas „National-ühijus“ ehitusetööliste lookouidi all (ehitusetöölisi oli „National-ühijuses“ enam kui ehitusetööliste eneste ühijuses). Lookouidi wäljakuulutamiseks andis täiesti tühine juhtumine põhjust. Ühe ehitusemeistri tööliised otjustasiwad kellegi ühijusewastase õllepruulija õlut mitte juaa; jelle peale keelas ehitusemeister igasuguse teise õlle joomise oma ruumides ära.

Rõik Londoni ehitusemeistrid tarwitasiwad jeda juhtumist ja hakkasiwad tööliste käest „dokumenti“*) nõudma.

Wõitlus jessel pinnal kestis kuni nowembrikuu lõpuni; siis astusiwad tööandjad „dokomendi“ nõudmisest tagasi; kuid ka tööliised omalt poolt oliwad sunnitud mitmed halwad tingimised wastu wõtma.

Suba 1834. a. juulikuu lõpus oli „National-ühijuse“ täielist lagunemist märgata. Sellele tormilisele ametiühijuslise liikumise ajajärgule järgnes meeleolu langemine ja huwituse kadumine ühijuste wastu.

Kuid see tuimus, see rõhuw meeleolu ei kestnud mitte kaua ja liikumine tõusis peaegu endise kõrguseni, millest peaaesjalikult maa-fondliised ühijused aja wõtsiwad, kes siamaani liikumisest wähe puudutatud oliwad.

Aastal 1835 wõitis potiseppade ühijus streigi läbi palgakõrgenduse. 1836. a. ajutasiwad Schotimaa trükitöölised „Üleüldise Schotimaa trükitöölise ühijuse,“ kes mitu aastat järgimööda tööolusid korraldas. Ka ehitusetööstuses oliwad endistest tormidest mitmed ühijused weel alale jäänud; kuid suured streigid 1837. aastal Glasgows***) andsiwad jellele liikumisele jälle wapustawa hoobi. Purwillaetra-jate streigi juhid, kes mitu nädalat terve linna hirmu sees pidasiwad, mõis-teti 7 aastaks asumisele.

Need streigid mõjusiwad walinijuse ja kõrgemate klasside peale, kelle nõudmisel — teist forda — parlamendi uurimisekomisjon waliti, kes 1825. a. ühinemisewabanduse seaduse muutumise küsimust läbi pidi waatama.

1847. aasta lõpus jahkus jälle ametiühijusline liikumine, millele tööstuse raske seisukord ka palju kaasa aitas. Wähehaawal, osalt ka

*) Dokument — tööliste allkirjaga paber, mis tunnistuseks on, et tema ku-gagil ühijuses liige ei ole.

**) Vinn Schotimaal.

parlamendi uurimise kartuse mõjul, hakkasivad ühijused seaduse poolt keelatud võitluseabinõude tarvitamist maha jätma.

Palju oli lootust ametiühijuste peale pandud ja vähe oli nendest täidetud. Majandusline liikumine jäi mõneks ajaks peaaegu soiku; jeda enam kasvas aga poliitiline liikumine, mis aastatel 1836—1848 kõige kõrgema tipuni tõusis ja „chartismuse“*) nime all werije wöödina Inglise tööliste liikumise ajalooft läbi käib. Ka mitmed ametiühijused omandasivad omale sel ajal peaaegu revolutsionlise karakteri. Doome nähtuseks ühe jelleaegse töölisteühijuse otsuse, mis järgmiselt kõlab: „röövimine laisfleja kasuta rahwaklassti poolt, mille all töötaja elanikkudefiht kannatab, on kuritegewuse ja üleastumiste peapõhjus ja ainult walimiseõigus, salajane healetamine ja lühifene parlamendi-tähtaeg juudawad jeda põhjust ära kaotada ja eraomaduse puutumatuft kindlustada.“

Aastal 1837 asutati Londonis „Working mens Association“ — ühijus, kellel poliitiline fihutusetöö eesmärgiks oli. William Loveti juhatusel asutas ülemalnimetatud ühijus maakondlisi osakondasid ja astus radikalsete prlamendijaadikutega (nagu Roebuck, Joseph Hume, D' Conell) ühendusesse. 1838. a. töötati nende toetusel „charter“ wälja, milles 39 punkti oli; tähtsamateks nendest wõib järgmisi punktiid nimetada: üleüldine healeõigus meesterahwastele 21 aastast peale, salajane healetamine, igaaastajed parlamendi ümberwalimised, walimisetjensuse**) ärakaotamine, ühesuurused walimisingkonnad (elanikkude arwu-järele), jaadikutele tuleb taju anda. Edasi: sisjetulekumaksu wõtmine, kaudsete maksude wähen-damin, tööpäewa lühendamine jne. Selle „charteri“ tunnistasivad terwe maa demokraatlijed ühijused omaks. Müüd astus selle liikumise etteotsja D' Connor, kes ajalehte „Norther Star“***) wälja andma hakkas, mida 50.000 eksemplari loeti. — Rihutusetöö 10-tunnilise tööpäewa nõudmise eest tõstis palju „chartismuse“ mõju tööliste seas. Peeti ägedaid koosolekuid, milledest wahest üegi üle 200.000 inimest osa wõtsivad. Rahjaks lagunesivad „chartistid“ kaheks parteiks: käremeelsemad, D' Connoriga eesotsjas ja parajusmeelsemad. Loveti juhatusel peeti 4. weeb. 1839. a. Londonis „chartistide“ nationalkonwent ära, kus äärimine D' Connori wool wõidule peases. „Charistitide“ koosolekud omandasivad enam ja enam ähwardawa fuju; koosolekutele, kus rahwasti mässule üles kutsuti, ilmuti sõjariis-tus.

New-Castles kuulutas endine preester Steffens ühel koosolekul:

*) See tsarismuse; tuleb ingliskeelsest sõnast „charter“, mis seaduse-eelõuuk fujuul ettepanawat programmi tähendab.

**) Kus teasud waranduse omanikul ainult healeõigus on.

***) Põhjanaan.

„linn saab tulemeres ujuma, mida ainult rahwarõhujate veri kustutada juudab.“

12. juulil 1839. a. lükkas parlament 1.280.000 allkirjaga palvekirja tagasi, — see oli uus hoog möllavale marule. Kohe peale selle läks 15. juulil Birminghamis awalik wastuhakkamine lahti: üle 30 maja põletati maha; 389 liikumise eestvedajat wõeti kinni ja mõisteti wangi. Asjata katkusiwad „chartistid“ finniolijaid New-Bourtiis wangist wabastada, wangimaja peale, kus sõjawägi sees oli, tormi jookstes.

20. juulil 1940. a. ühinesiwad kõik kohalised ühised; peale ühinemist saidwad parajusmeelsemad enamuse enese kätte ja otjustasiwad ainult konstitutsionaliste abinõuudega wõidelda. 1848. aasta rewolutsion Prantsusemaal andis „chartismusele“ uut hoogu. Seati uus nõudmiskiri kofku ja tema äraandmise päewal 10. apr. taheti juur meeleawalduse-wongikäik toime panna, et sellega walitsuse peale mõju awaldada. Walitus wõttis kõik abinõuud tarwitusele, et meeleawaldust ära hoida, ja ka D' Connor astus, suurt asjata were-walamist kartes, oma plaanist tagasi. Sellegi peale waatamata peeti 10. aprillil koosolek ära, millest umbes 30.000 inimest osa wõtsiwad, kus ka D' Connor ägedalt meeleawalduse wastu ülesse astus. Nõudmiskirjale kirjutasiwad üle 2 milj. inimese alla, nende hulgas ka paljud naisterahwad.

Sellest ajast peale wähenes D'Connori mõju enam ja enam; warsti peale selle kaotas D'Connor oma mõistuse. Ja nüüd hakkas ka partei lagunema; kuid siiski jättis tema järgewad jäljed Inglise tööliste liikumises järele.

IV. Uus waim ja uued woolud (1843—1875).

Suurt osa „chartistlike“ woolu mahajurumises mängisiwad ka rahwa haritud klassid. Kartus rewolutsioni eest tekitas nende keskel iseäralise woolu, mis tööliste kaitseaduste eest wõitlusesse astus. Selle liikumise eesotsas seisiwad Richard Dstler ja lord Schaftsburi, kelledel korda läks kaunis palju jellel wõitlusewäljal tööliste heaks ära teha. Selle liikumise tagajärjel pandi 1844. a. seadus maksma, mis täiealiste naistööliste tööpäewa 12 tunni peale määras ja laste tööaja 6½ tunni peale lühendas. Peale wabriku-inspektorite sisseseadmist ei jäänud need maksmapandud töökaitseadused mitte ainult paberil maksmaks, waid nendel oli ka elus tähtsus. Sellest ajast peale algas kiire kaitseaduste edenemine. 8. juunil 1847. a. wäljaantud seadus määras naistele ja lastele wabrikutööstuses 10-tunnilise tööpäewa. Peale selle ilmus aastatel 1855, 60, 61, 72, 78 terve rida töökaitseadusi.

Isääraniis palju töötas jee haritlaste liikumine rahwa haridus-
lise seisukorra tõstmise kaajaks. Parlamendi uurimise tagajärjed näi-
tasiwad, kui madalal hariduseastmel Inglise tööline kuni 1844. aastani
seisis. Üks haridusejelts tekkis teise järele; Inglismaa kaeti
üle tiheda algkoolide võrguga. Kaunis palju aitaswad ka ameti-
ühisused omalt poolt rahwahariduse tõstmiseks kaasa. Peab tähenda-
dama, et Inglismaal walitsus kaunis wähe ennast rahwahariduse
korralduse wahela jebab. Koolid seisiwad eraisikute ja omawalitsuste
juhatusel all, kuna walitsus ainult õpeasutustele abiraha annab.

Peale leiwaseaduste*) muutmist 1846. a. ja parlamendi uuen-
damist 1865. a., kus ka töölised walimisõiguse saiwad, jahtus poli-
tikaline liikumine täiesti. Töölised jäiwad nende uuendustega ra-
hule ja ütleseiwad ennast seltskonna ümberloomisest lahti.

Selleaegses ametiühisuslikes liikumises näeme meie ühte tähe-
lepanemise wäärt külge, et rahulikud kokkuleppimised peaaegu
täiesti awalikkude waenuliste wäljaastumiste ajemele asjuwad.

Suured ja julged 1829.—1842. aastate plaanid läfseiwad,
nagu meie nägime, kõik nurja. Ühes sellega muutuseiwad ka ühisuste
waim ja teguwisid. Suuresti mõjus jellele muudugi ka 1850. a.
tööstusetaas kaasa. 1843. aastast alates on ametiühisuslikes liikumises
uuesti elawust märgata. Ka Robert Oweni aated, olgugi
muudetud kujul, hakkawad uuesti maad wõtma. 1844. a. asutasi-
wad Rozdal'is 28 kangrut esimese kaubarwitajate-ühisuse, kes 280.
rublaga omale rahwa naeru all kujukil keldris wäikele poe awas,
kus paar korda nädalas teatud aegadel liikmed ise kaupa müüsiwad.

Kõige tähtsam selle aja sündmus on kahtlemata „Suur-Britannia
ja Iirimaa söekaewajate ühisuse“ ajutamine Wakefieldis 1841. aastal; —
kuni selle ajani oliwad söekaewajatel ainult ajutised organisatsioonid,
mis peaaesjalikult streikide ajal tekkisiwad. 1834. a. pidasiwad
söekaewajad esimese suurema kongressi ära, mil-

*) Leiwaseadused tekkisiwad järgmistel asjaoludel. Peale Napoleoni I.
langemist tõusis riigiwõlg Inglismaal kuni 900 milj. naelsterlingi (1 naelster-
= umbes 9 r. 50 kop.) juureks; selle wõla kustutamiseks juurendati maksusid (ot-
sekoheleid kui ka kaudeleid). Isäära is tõusis aga maks maapidamise pealt, nii
et paljud wäikepõllupidajad oma maatükid rikastele ära müüma pidiwad, sest
et maa neile niipalju sisse ei toonud, et maksusid maksta ja peret toita oles-
suutnud. — Maahind alanes iga päewaga, et jeda kaujukitku alanemist ära
hoida, wiisiwad juromanikud. Kellel parlamentis enamus oli, seaduse läbi,
mille järele leiva sissewedu Inglismaale ära keelati. Leiwahinnad tõusiwad
silmanähtawalt, sest et nüüd müügi ainuõigus oma maa suurpõllupidajate läes
oli. Muudugi andsiwad kõrged leiwahinnad ennast töölisele kõige mõjuwamalt tunda.
Selle seaduse wastu wõitlemiseks ajutati Richard Goldeni juhatusel „Leiwaseaduste
muutmise eest wõitlejate liiga“, kellel agara kihutused tõttu wiimaks
korda läks kuninganna Viktoria walitsuse ajal 1846. a. leiwaseadusi ära kaotada.

leht 100.000 töölise asemikud osa võtšivad. Oma liikmete õiguste kaitsemiseks palkas ühijus alalise advokadi W. Roberts'i, kellele aastast 10000 rubla palka makseti. Ja peab ütlena, et ühijusel kohtunikkude üleastumiste vastu võitlemises õigustealaste abil enam õnne oli kui streikides. Glasgovi kongressil 1844. a., millest 70.000 organiseeritud kaevandusetiöölise asemikud osa võtšivad, otjustati Northumberlandi ja Darghami maakondades streiki välja kuulutada ja kaevanduste omanikkudele palga kõrgenduse ja töötingimiste muutmise nõudmisi ette panna. Streik, mis mitu kuud wältas, lõppes ühijuse täielise kaotusega, mille peale ka ühijus oma mõju kaotamisega taganema hakkas ja 1848. a. oma tegewuse täiesti ära lõpetas.

Pärast jeda ajutati uus üleüldine ühijus — „National töökaitseühijus“, millest teised juuremad ühijused esialgul eemale hoidšivad, arvates, et temal niisama lühikene eluiga saab olema, kui Robert Owenist 1834. aastal ajutatud „National-ühijusel“. Wähehaawal kadus aga see ujaldusepnuudus ja mitmed juuremad ühijused astušivad 1846. a. „National töökaitseühijusesse“.

Kaunis palju töötas „National töökaitseühijus“ naiste ja laste tööpäewa pikkust äramäärava seaduse maksmapanemise heaks. Kuid juba 1848. a. hakkas tema mõju, peaaegu teadmata põhjustel, kahanema; osalt mõjus wist õnnetu Weferhamptoni plekšisepade streik sellele kaaja; kuid siiski juutis ta weel mõni aeg elutseda ja lepitusekohtuid (lepitusekambrid), millel juba seaduslik alus oli, sisse seada.

„National-ühijust“ wõib kui üleminekut revolutsioniliseft liikumiseft parlamentlisele tegewusele 1863.—75. a. waadelda.

Juba „National-ühijuse“ lagunemise ajal hakkušivad ühijused uusi wõitlusewiisiid tarwitama: tööturu seisukorda uurima; iga samm astuti alles peale põhjalikku läbikaalumist, ka eneseharimise peale hakatakse juba kaunis juurt rõhku panema, sest harimata tööline langeb igajuguste wäliste mõjude alla, mis wõitlusese ainult kahju toob. 1848. a. otjustab „Ühendatud Londoni raamatukõitjate ühijus“ osa sisetulekust raamatukogu ajutamise heaks anda; mõni aasta hiljem astuwad ka täheladujad sellesama tee peale. Sel ajal ilmuwad ühijustel juba esimesed healekandjad: potšiseppadel nõdalaleht 1841. a., mehhanikustel 1841. — 1847. a., raamatukõitjatel kuufiri „Zirkular“*) 1850. a. Kõige tähtsam nendest on muidugi „Alašiseppade ühijuse teadetekogu,“ mis 1850. alates Birminghamis korralikult ilmub.

Tarwidust üleüldiste kui ka eriteaduste järele tundes omanduwad ühijuste liikmed ühes sellega eneste juhtidelt ka enam ja enam endistele täiesti wõeraid püüdeid.

*) Zirkular — teadaandmine ametlikkudeft ajutustest.

Ühijuste juhid tegivad, et streikisid ära hoida, rahulikul toonil kihutusejõud selle heaks, et ühijuste juhtimine täiesti keskkomiteede hooletaks jäetaks.

„Tarvitame ainukest ärawõitmata abinõuu — õigust ja mõistust!“ — hüüdsivad täheladujate ühijuse juhid. Walajad, kivilõhkujad ja klaasitepad läksivad isegi nõnda kaugele, et nad streigiatega mõitlema hakkasivad.

Streigi mõtet enam ja enam maha jättes hakkasivad nemad, et töökäte pakkumist vähendada, õpipoiiste vastuwõtmist oma tööstuseharusse kitsendama. Toome ühe näituse õpipoiiste arwu kitsendamisest laewaehituse-tööstuses: Opiateg algas keskmiselt 17 a. wanadusest peale, olgu küll, et õpilasi juba 14 a. probationeri*) nime all tööle wõeti, ja kestis 5 aastat; 22-aastaselt sai õpipoiis juba tööliheks. Teiselt poolt ei elanud laewaehitajad (shipbuilders) harilikult üle 45 aasta wanaks, sellega kestab nende tööaeg keskmiselt 23 aastat. Jääraliste tabelite põhjal oli wälja arwatud, et iga tuhanda töölihe kohta 302,5 inimest 22—45 aastat ja umbes 93,5 inimest 17—22 aastat wanaks elasivad. Sellega oli siis nende wahetord 302,5 : 93,5, ehk iga 7 töölihe kohta wõeti ainult 2 õpipoiissi tööle, — selle jääraste õpipoiiste vastuwõtmise kohta käiwa lepingu tegi „Society of boiler-makers and shipbuilders“**) tööandjatega.

Muidugi kaswatasivad jäärased nõudmised ja lepingud ainult kitsarinnalist ja piiratud käsitööwaimu ühijustes, sest õpipoiiste arwu kitsendamine mõjus rõhuwalt teiste ametiharude tööjõuu pakkumise peale; üleüldiselt ei toonud ta töölistele mingisugust kasu. Ülepea on „Society of boiler-makers and shipbuilders“ üks kitsarinnalistematest ametiühijustest. Teda süüdistatakse oma alamate, helpe-rite (abiliste) eksploateerimises**) enam kui tööandjate kompaniisid.

Raunis huwitaw oleks selle ühijuse tegewust ja korraldust lähemalt silmitseda. Ühijus asutati 1832. aastal; nagu wanad ühijused kõik, nõnda on ka tema poolest saadik abiandmiselst, kus ühe tööstuseharu töölihed oma ametikajude kaitsemiseks on ühinenud. Temašse on peaaegu kõik teatud tööstuseharu õppinud töölihed ühinenud. Ühijus on heasti tsentraliseeritud, ühijusel on üle 253 oja-konna terwel Inglismaal.

Laewaehituses on wiis liiki töölihi tööl: 1) angle iron smiths, 2) platers, 3) rivetters, 4) holders up, 5) helpers. „Angle iron smiths“ on sepad, kes enamasti nurgaraudašid käärawad, „platers“

*) Probationer — ülestigne õpipoiis, kellele kõige kergemad tööd teha antakse.

**) Katseliseppade ja laewaehitajate ühijus.

***) Kurnamises.

— töölised, kes plekktahvleid waltsiwad, nendele teatud juuruse ja wormi annawad ning siis laewakene peale paigale panewad; neid aitawad selle töö juures „helpers“ — abilised (mustatöölised); „rivetters“ on needijad, kes paigalepandud tahwliid finni neediwad, neile hoiawad „holders up“ teine poolt neefid wastu. Esimeste nelja liigi töölised wõetakse kõik ühijusesse wastu, kuna „helpers“ (abilised) kui mustatöölised wälja jäetakse. Wiimased on mitmed iseseiswad ühijused ajutanud.

Wõni sõna weel laewaehitajate ja nende abiliste ühijuste wahekorra kohta. Laewaehituse juures on peaaegu igal pool Inglismaal kõik täkitöö, mida laewaehitajad (shipbuilders) oma kätte wõttawad, siis omale abilised palkawad; — muidugi tahab shipbuilder helperile (abilisele) nii wähe kui võimalik töö eest tasu maksta, et aga omale juuremat kasu saada. Nende kahe tööliseliigi wahetord tuletab täiesti tööliste ja tööandja wahetorda meelde. Kui helperid palga kõrgendust nõuawad, siis pööravad nemad harilikult shipbuilders'ite ühijuse poole. Ja kui wiimased helperite nõudmist ei täida, siis läheb streik lahti — tööline streigib tööliste wastu. Helperite tõendust mööda olla shipbuilderid üsna karedad peremehed, kellede käest ainult streigi abil midagi wälja wõib pressida; seltsimehelikust meelest ei wõi siin juttugi olla. 1892. aastal wähendati shipbuilders'ite palka; wiimased hakkasiwad koke helperitel palka „kärpima“, millele helperid streigiga wastu astusiwad, mis nende ühijusele 56000 franki*) maksma läks.

Seal iluusiwad aga streigimurdjad — tööta shipbuildersid — hakkasiwad eneste seltsimeeste juures helperite asemel tööle, mille tõttu wiimased alla andma pidiwad. Selsamal aastal tuli Sunderlandis, kus tööolud weidi teisemad on, kokkupõrkamine helperite ja peremeeste wahel; helperid jätsiwad töö seisma; muidugi ei saanud niid shipbuildersid ilma abilisteta edasi töötada. Selle asemel, et helperisi nende wõitluses toetada, ühinesiwad shipbuildersid tööandjatega ja töiwad maalt põllutöölised helperite asemele tööle. Streigimurdjate taitsmise wõtsiwad shipbuildersid hea meelega oma peale.

Tihhti oli ka asi ümberpöördukt: shipbuildersite streifide ajal wõtsiwad jälle helperid nende töö oma peale, ja tuli ilmsiks, et helperid nende tööga wäga hästi walnis saiwad, sest shipbuildersite kõrwal töötades oliwad helperid nende töö aja jooksul ära jõudnud õppida. Muidugi mõjusiwad säärased juhtumised, ja pikkamööda tehtakse niid ka helperitele ühijustesse sissepaasemise tee lahti.

Ühijuste korralik edenemine nõudis ka tegewaid palgalisi jõudusi, kes ennaft täiesti ametiühijuslikele liikumisele pühendada wõtsiwad. Inimesed, kellede peale need kohused usaldati, ei saanud tihhti

*) Üks frank — 37½ kop.

nende juurte ülesannetega korda, ainult aja jooksul ajusivad paremad jõuud etteotsja, kes juhtimist täiesti eneste kätte võisivad võtta. Sel ajal, umbes 60. aastate ümber, hakkas ka joomine koosolekutelt täiesti kaduma.

Aastal 1851 ajutati „Amalgamated*) Society of Engineers“ (ühendatud mehanikuste, masinaehitajate, ühijus) täiesti uut alustel. See ühijus jäi teistele ühijustele edaspidiseks algjuuks; sellepärast oleks kaunis tähtsas olema, tema tekkimise juurde weidi seijatama jääda.

1822. a. oli mehanikustel hulk vastastikuseid abiandmiseseltsi-
sid, kes eneste wahel wõistlejivad, üks teiselt liikmeid ära meelitades ja juuri abirahasid töotades, mille tagajärjel mitmed seltsid pankrotiks jäiwad ja oma lubatud abirahasid wälja ei jõudnud maksta. Sellest wõib siis järeldada, miks mehanikused tormilisest 1830.—34. aastate liikumisejst wähe osa wõisjivad. Ühistunne hakkas nende seas alles peale 1836. a. streikisid kasvama. Aastal 1844 taheti William Newtoni**) agaral eestwõttel mehanikuste National Federationi asu-
tada; alles 1850. aasta septembrikuul, teisel mehanikuste kongressil, millest 7 tähtsama mehanikuste ühijuse asemikud osa wõisjivad, läks Newtonil korda oma mõtet läbi wiia. „Londoni mehanikuste ühi-
juse“ komitee wolitati ajutiselt keskkomitee kohuseid täitma; kuid seda kongressi otjüst ei tunnistanud mitte kõik ühijused makswaks. Newtoni asjatundmise ja agara kihutusetöö tõttu kaotas see vastu-
wool warsti oma mõju ja juba oktoobrikuul 1851 oli Federationil 11.000 liiget, kes 50 kop. nädalalask liikmemaaksumaks
siwad.

1851. a. detsembrikuul paniwad Oldhami mehanikused Fede-
rationi läbi peremeestele peaaesjalikult järgmised nõudmised ette: üle-
tunni- ja täkitööde ärakaotamine, mustatööliste lastumine töökoda-
dest (kelledest enesele waenlaseid=wõistlejaid nähti). Pärast seda
ühinesiwad nüüd kõik mehanikliste töökodade omanikud, et Federationi
nõudmistele kindlalt vastu astuda. Federation kutsus, liikmete
rahulolemisel peremeestele täielist ja wiibimata ületunni- ning täki-
tööde ärakaotamise nõudmist ette pannes, kõiki mehanikusi otjusta-
walt wälja astuma. Selle peale wastasiwad peremehed töökodade
finnipanemisega. Wõitlus kestis kolm kuud — 15.000 töölist oliwad
tööta ja leiwata. Igal pool pandi mehanikuste heaks korjandusi
toime; — trade-unionid ükspäinis annetasiwad 50.000 rbl., teised
kaastundlikud kodanikud — 40.000 rubla. Kuid sellegi peale waata-

*) Amalgamated — ühendatud — ei wõi Federationiga ära wahetada
Esimestes kaotamad üksikud ühijused peaaegu oma iseiseiswuse ja töötawad keskk-
omiteede juhatusel; kuna teistes iseiseiswus juurel mõedul alale jääb; see wiit-
mane tüüp on Prantsusemaal hästi wälja kujunenud.

**) See Newton.

mata jaiwad mehanikused lüüa ja asufiwad peremeeste poolt ette-
pandud tingimistega tööle.

See oli raste löök mehanikuste Federationile, kuid ta pidas
fiisti vastu, parandas löödud haamad ja jest ajast peale astus ta
uue tee peale. Et tema liikmeks saada, pidi tööline õppimise lõpeta-
mise tunnistuse ette näitama. Tema juhtimine ja asjaajamine läks
täiesti general-sekretari ja täidesaatwa komitee kätte. Mitmed teised
ühijused wõtsiwad enelele Ühendatud mehanikuste ühijusest („Amal-
gamated Engineers“) eesküju, näitufeks: puuseppade ühijus
peale Londoni streiki 1859—60; siis 1866. a. ajutatud rätsjepat
ühijus ja paljud teised.

See oli täiesti uus tüüpus ehk nagu inglane ütleb, „The New
Model“; ühelt poolt kaitjes ta liikmete ametikasufid; teiselt poolt oli
temal võimalus kõrgete liikmemaksute tõttu, mis liikmete fiskeewool-
mist sugugi ei tafistanud, ka palju abi (benefits) anda.

1853. aastast peale edenesiwad ühijused jälle kaunis jõudjasti;
nende tegewus seisis peaasjalikult wahel- ja lepitufekohtute fiskeead-
mises. 1869. aastal töiwad ehitufetöölised oma 9-tunnilise tööpäewa
nõudmisega sellesse liikumisesse jälle elawust.

18. nov. 1858. a. pani puuseppade ja müürisepade ühijuse
komitee ehitufemeistritele tööpäewa lühendamise nõudmise ette. Töö-
andjad wastafiwad selle peale 34.000 töölise lahtilaskmisega ja
ütlesiwad ennaft igafuguseft läbirääkimisest lahti. Kõik organiseeritud
töölised toetafiwad streikijaid, aru saades, et nende wõit siis aja
jooksul ka kõigile töölistele tööpäewa lühendust toob. Korjanduste
teel tuli umbes 240.000 rubla kokku — selle aja kohta suur summa.
Streik lõppes alles weebr. kuul 1860. a. tööliste kaotufega, kuid
ka ehitufemeistrid pidiwad „dokumendi“ nõudmisest lahti ütlemata.

Peale streiki wõttis ka puuseppade ühijus, kes 1834. a. peale
lagunema hakkas, enelele uue aluse, mis teda pärastpoole kaunis õitse-
wale järjele tõstis.

Ühes ühijuste edenemisega tekkisiwad ka Londonis elawate
tööliste juhtide wahel kindlamad sidemed.

Tihri käiswad nad koos, et ühe ehk teise ettewõtte üle aru
pidada, mille tagajärjena warsti ka iseäraline ühijufi juhtiw komitee
„Sunta“ nime all ajutati, millest pärastpoole 1872. aastal „Parla-
mendikomitee“ wälja kujunes.

Tähtsamad „Sunta“ liikmed oliwad William Allen — meha-
nikuste ühijuse peasekretär, — Newtoni jeltfimehena oli ta agaralt
mehaanikuste ühijuse ümberloomise heaks tööd teinud; Robert Apple-
garden — puuseppade ühijuse esimees ja „Internationale“*) liige;

*) Internationale — on ladinakeelne sõna ja tähendab — rahvuswa-
heline. Selle nime all tunneme meie aastal 1864. Londonis wormikult

Daniel Hill — rauawalajate ühijuse juht; Georg Oger — kingat-
gijate ühijuse juht, hea kõnemees, kellel ka kuulsus ei puudunud.
Peale nende ühinesivad veel „Suntaga“ Mac-Donald — söekae-
wajate ühijuse organiiseerija; Dronfield — Sheffildi trükitööliste
ühijuse esimees. Streikidest hoidis „Sunta“ eemale, ainult kokkuleppi-
miste teel tahtis ta töötingimisi parandada: poliitikaliste eelõiguste

Martens = Halli meetingul ajutatud rahvuswahelist töölisteühijust, mis pea-
asjalikult R. Margi ja tema seltsimeeste poolt elule kutsuti. 1862. a. oli Lon-
donis wäljanäitus, kuhu ka Prantsuse tööliised oma asemilud saatsivad, mille
läbi siis kindlam sibe Prantsuse ja Inglise tööliste wahel tekkis; ora sellest
saatkonnast jäi aga Londonisse elama ja ei katkestanud ühendust oma maa
töölisestega ära. Meeleawaldused Poolamaa mäsajate auuks wiisivad veel enam
ülemaalmimetatud maade tööliisi üksteisele lähemale, ja paar aastat hiljem teh-
tigi küpseltsaanud mõte Internationale näol teoks. Ühes oma ringkirjas kirjeldab
Generalnõuutoogu Internationale ülesandeid järgmistele sõnadega: „Internatio-
nale on wõitluseorganisatsioon, millesse kõigi maade tööliised ühinewad, keda
ühine wõitlus kapitali, maaomaduse ja klassilise ülewõimu vastu kõidab.“

Internationale ülesanded oliwad kõigile küllalt selged, kuid neid oli
raste elus läbi wiia, sest et tema kokkusead mitmekesine ja kirju oli. Seal oli-
wad selleaegsed Prantsuse — mutualistid ja blankistid, Inglise trade-unionistid,
Poola ja Italia revolutsionärid, Saksa kommunistid. Kaunis huwitam oleks
ainult Prantsuse mutualistide juurde weidi peatama jääda. Mõtere wõolest
oliwad nemad wabariiklased, kui puhtad majandusemebed hoidiswad nemad
politiikast eemale: seltskonna-klasside äraaotamise ajemel nõudiswad nemad
klasside ühesõiguslust; nemad oliwad jundusliku üleüldise hariduse wastased,
sest et see kodaniku isiklist wabadust kitsendada. Niisama oliwad nemad ka
streikide ja tööpäewa pikkust äramääravate seaduste wastased, mis isiklise wa-
baduse tõkkeks olla. „Naisterahwa koht — on kodus kolde ääres“ — oli
nende hüüdsõna. Nemad kinnitasivad, et tarbainete walmistamise juures
kapital niisama tarwilik olla kui tööjõud; sotsialkõsimuse otjustamine j e i s t a
töö ja kapitali wahelise wõitluse äraaotamises kooperatiiv tarbainete wahe-
tuse afutuste elulekutsumise läbi. Säärane oli monarhistide-proudhonistide
wäikekodanline eestawa, kes endid mutualistideks hüüdiswad. Kui meie siia
juurde trade-unionistide wabameelsuse ja itallaste käremeelsuse arwame, siis
näeme meie, misjulgune mõtete ja waadete lahkumine siin walitses. Peaasja-
likult ühendas kõiki neid elementisid üks tüme aade, et töölisteklassi waba-
stamine tööliste eneste ülesanne olla. Sellest lausest saidwad kõige selgemalt
ainult Saksa kommunistid aru. Määd on täiesti arusaadaw, kui raste see
ülesanne oli, mis Internationale enese peale oli wõtnud. Kudas selleaegne
kodanline seltskond Internationale't hindas, wõib ajalootwajale Oskar Teste
sõnadest järeldada: „Internationale on täielik nuhtlus, meie kodus on tema
wastu kõigi abinõudega ja jõuuga wõidelda, meie seltskonna olemine on taardi
peale pandud. Kodanikud ja kapitalistid! Teie päewad on loetud, olge ergad,
seiske wahi peal, siin ei tohi enam wiiwitada!“

Ujalugu ei lastnud kahjuks küll kodanlaste himu tõeks minna. 1871.
aastal peale Pariisi Kommuna langemist hakkas ka Internationale lagunema;
mitmed osakonnad lahkusivad ühes Bakuniniga, „kõike häwitawa revolutsionilise
ühijuse“ juhiga, Internationalest ära. Generalnõuutoogu wiidi R. Margi
nõudmiste peale Amerikasse, — see oli warjatud taganemine, ja aasta hiljem
oli juba Internationale hingusel.

faotamise läbi lootis ta tööliste seisukorda tõsta. Tema juhtidel puudus kindel ilmawaade; kuid selle eest oli neil hea arusaamise ja tööliste liikumise praktika tundmine.

Sel ajal tekkisivad ka enamasti ajutistest streigikomiteedest „Trades louncils“ ametite-nõukogud (tööliste nõukogud), kes „Junta“ juhatusel all töötasivad.

Tööliste nõukogusid mõiks Prantsuse tööhõrjedega võrrelda; kuid nende vahel on siiski kaunis juured lahkumineks olemas. Sel ajal kui Prantsusemaal tööhõrjed omavalitsuste poolt elule kutsutakse ja abirahastid saavad, ei tulnud Inglise tööliste nõukogudel mõttesjegi nende poolt toetust nõuda; peale selle seisivad Inglise ameti-nõukogud trade-unionidest veel enam kaugemal, kui „Prantsuse tööhõrjed“ findikatidest. Need koosolekud, kust iga teatud linna ametiharu asemikud osa võttsivad, arutasivad wähe ja ainult pealiskaudselt üksikute ametiharude kasudesse puutuwaid küsimusi, — nende ülesandeks oli teatud maakoha, wähest ka üleüldine tööliste kasude kaitsmine. Londoni ameti-nõukogu (mis 1861. a. peale puutööliste streiki ajutati) koosolekute protokollid näitawad, et see ajutus aastatel 2862—67. dige elawalt mitte üksi Inglismaa, waid ka terve ilma poliitikast osa wõttis: ühes Internationalega nõudis ta terve Europa töölistele uuendusi.

Kuid tihti puudus ameti-nõukogudel kindel wäljaastumise wõimalus, ja nende tegewus kujunes siis ainult soowideks, sest et nendel harilisi kindlaid sissetulekuhallitaid ei olnud; siis wõisivad nemad ainult fihutusetöö abil tööliste ettewõtteid toetada. Ülepea ei wõtnud wanade trade-unionide juhid ameti-nõukogude tegewusest mitte osa, sest et nende mõlemate ajutuste wähele kaunis suur lõhe oli tekkinud, olgugi et see pealtwaatajale kõhe filma ei puutunud.

Sel ajal kui „Junta“ ja tööliste nõukogud eneste politikalist tegewust majanduslistest streikidest eemale hoides laiendasivad, tekkis neile wana-unionismuse poolehoidjate seas, kes riigi wähelesegamist majanduslisesse wõitlusesse hukka mõistsivad, enam ja enam wanelasi. See waen wõttis ka warsti enesele peaaegu awaliku fuju.

Teiselt poolt nägivad ettewõtjad selles jõudsas liikumises enesele hädaohtu lähenemat. „Dokumendi“ nõudmine ei wiinud neid enam eesmärgile; oli tarwis teisi teesid tööliste taltsutamiseks otsida: „dokumendi“ asemel astub lockout. Kuuekümnendate aastate ümber järgnes üks lockout teisele, mille all kõige enam Yorkshire jõe-kaewanduste tööliised kannatasivad.

See pealetungmine sünnitas tööliste seas käärimist, mille tagajärjena juulil. 1866 Sheffields kongress kokku kutsuti, millest 130 jaadikut 200 tuhande organiseeritud tööliste poolt osa wõtsivad. Kongress oifis asjata lockouti wastu wõitlemiseks abinõusid, wii-

maks mõistis ta loetoudid niisama ka streigid hukka ja soovitas kokkupõrkamiste ärahoidmiseks vahakohtuid sisse seada.

Selsamal aastal sündis Sheffieldis juhtumine, mis terwet seltskonna arvamist trade-unionide vastu üles kihutas. Sellelgi töölisel, kes ühijusest välja oli astunud, lasti maja õhku. Seltskond nõudis ametlikku uurimist; selle nõudmisega ühinesivad ka trade-unionid ise, et oraganiseeritud tööliste süütaust päewawalgele tuua. Parlamendi poolt waliti uurimisekomisjon, kes süüdlased üles pidi otsima; niisama ka trade-unionide tegevuse ja põhjuskirjad läbi waatama, kellede peale kahtlus selles kuriteos kõige enam langes. Uurimisekomisjon leidis ühijused täiesti süütaud olema. Luid Brentano*), kes sel ajal ka Inglismaal oli kohalisk tööliste liikumist uurimas, kirjutab selle kohta järgmiselt: „Iga auus uurija mõis ära näha, et võimata on wastutust selle kuriteo eest trade-unionide peale panna.“

Kuid siiski häda ei jäänud tulemata; ta tuli sealt, kust teda oodata ei mõidud. Esiimese tugewa tõute sai laewachitajate ühijus, jaanuarikuul 1867. a., kes oma Bredford'i osakonna kassapidaja vastu 240 rbl. nõudmise kohtusse sisse andis, sest kassapidaja oli nimetatud summa rahast ülekohtuselt ära tarwitanud. Kõikide imes- tuseks teatasivad kohunikud nõudjale, et ühijustel seaduslikku alust ei ole ja sellepärast neil ka kohtus asjaajamise võimalus puudub, sest makswad seadused tunda ainult wastastikuseid abiand- misefeltsisid, kuid mitte tööliste ametiühijusi.

Asi anti kõrgemasse kuninglikku kohtusse edasi, kuid asjata: otsus jäi täiesti endiseks. Sealt poolt seletati weel, et 1825. a. seaduse järele ühijuste sihid küll seadusewastased ei olla, kuid nende tegemus tööstuse rahulisk käitu takistada, sellega olla siis ühi- sus ije seadusewastane oranisatsioon. — See otsus saatis ametiühij- usjed täiesti kuristikku kaldale, sest nende warandustel polnud seaduse ees mingijugust kindlustust.

Need otsused sundisivad „Junta“ kõiki abinõuuskid tarwitama et aga ühijusi sellest hädaohtlikust seisukorrast välja wiia. „Junta“ pööras üleskutsesga, milles tööliste seisukorda neile meelde tuletati, kaastundlikkude kodanikkude poole, kes weel tööliste vastu kilmaks polnud jäänud. Fridrich Harrisonis, Henry Cromptonis, prof. Wifili's leidis „Junta“ enesele toetajad ja nõuandjad. Garrison, kes ka parlamendi uurimisekomisjoni liige oli, töötas ühijuste wabaduse sea- duse eelnõuu välja, mida Mundell ja Cig parlamendis toetasivad. Kapitalistid katjusiwad iga moodi faadikute peale mõjuda, et see sea-

*) Saksamaa ülikoolide professor ja tööliste liikumise uurija, sündis a. 1844. reisis ühes arwustituteadlase Engeliga Inglismaal. 1868. a. — selle järeldusel ilmus tema tähtsam töö „Meie aja tööliste gilbed“. Seisis ka õnne- tumate Marxi wastaste leeris.

dus parlamendis läbi kufutataks. Wabameelne walitus ja ka suurem osa jaadikuid oliwad tööliste vastu waenulikud, kuid tööliste pinguletõmmatud meeleolu filmas pidades lubas walitus omalt poolt ühijuste kohta käiwa seaduse-eelnõuu parlamenti sisse anda. Mõni aeg peale selle mõeti walituse eelnõuu parlamendi poolt ka vastu, mis küll ühijustele täielisi õigusi ei andnud, kuid siiski nende warandusi kaitses. See oli „Junta“ esimene poliitiline wõit.

1871. aastal läks walitujel korda parlamendis seadust läbi wiia, mille järele ühest küljest ühijuste õigusjed küll enam kaitsstud oliwad, kuna teisest küljest jälle kõik wägiwaldsed tegewused, ähwardused jne. ära keelati; selle poolest andis seadus ennaft kohtunikudest mitmet wiisi seletada, muidugi mitte ühijuste kasuks. Töölised nõudsiwad nende karistawate seaduseparagrahwide ära kaotamist.

Et mõjuwamalt wälja astuda, otjustati „Junta“ ajemele alalist „Parlamendikomiteed“ asutada, kes 1871. a. seaduse vastu wõitlemise juhtimise oma kätte wõttis. Seaduse „head küljed“ hakka siwad juba ka nähtawale ilmuma: Londoni gaasiwabriku töölised, keda salaseltsi ajutamises südistati, mõisteti 12 kuuks kinni. Selle vastu protesteeris parlamendikomitee, keda jaadikud ehtalgul maksmaks ei tahtnud tunnistada.

Sheffieldi kongressil 1874. a., mis weidi aega enne üleüldisid, walimisi ära peeti, otjustati tulewastel walimistel iseiseiwalt wälja astuda ja ennaft wabameelsete toetamisest, kes täielise ühijustewabaduse seaduse wastajed oliwad, lahti ütelda. Peale selle otjustati iseiseiwat töölisteparteid asutada ja kandidatisid ainult tööliste eneste hulgast üles seada. Tööliste iseiseiaw partei seadis 13 kandidati üles, kelledest kaks tükki walimistel läbi läksiwad: Mac-Donald ja Thomas Burt, „National söekaewajate ühijuse“ tähtsamad juhid, oliwad esimehed tööliste asemikud Inglise parlamendis.

Tööliste iseiseiwa partei asutamisel oli peale selle weel üks tähtjas tagajärg: tema tõi ka wabameelsetele 1874. a. walimistel faotufe.

Wanameeljed, kes tööliste toetusel pufki peajesiwad, täitsiwad osalt ka ametiühijuste nõudmisi. Kõik kitsendawad seadused kaotati ära; 1871. ja 75. a. seadused andsiwad ühijustele kaunis suured õigused: esimene — 1871. a. (Trade-Unions Act) täiendusega (Criminal Law Amendment Bille), teine 1875. a. (Trade-Unions Act), ühes kaelakohtuseaduste täiendusega (Conspiracy and Property Protexiti on Act). Suuresti kaitses tööliste õigusi „Palkajate ja tööliste seadus“ (Employ and Workmen Act), mille läbi mõlemad pooled lepingu tegemisel ühesugused õigused saiwad; tema kaotas ka karistawise lepingu murdmise eest ära,

lubas töölistele „wahimehi“*) wälja panna jne. See oli üks suuremateft wõitudeft.

Ilmunud seadused panitwad ametiühisuslilisele edenemilisele kindlamad alufed.

V. Ühifufte edenemine**) (1863—1882).

Ühes ühifufte edenemilisega kaftwas ka nende jõud. Näitufeks mafinaehitajate ühifufes oli 1851. aastal ainult 11,289 liiget; 1876. aastal (25 aastat hiljem) tõufis tema liikmete arw 44.576 peale; ühes sellega suurenefiwad ka abiandmife wõimalufed.

Ühifuf andis abi:

	1851. aastal	1876. aastal
tööpuudufe korral	193 inimefele	1.627 in.
haigufe puhul	171 "	906 "
wandufe päewil	11 "	541 "

Peale Sunderlandi metallitööliste õnnelikku streiki, mis 1. apr. 1871 algas ja 4 nädalat kestis, näeme meie metallitööliste seas 9-tunnilise tööpäewa nõudmifit jõudfalt maad wõtma.

Et kiiremlt oma eesmärgile jaada, afutatakse 9-tunnilise tööpäewa liiga, kes lühife ajaga tööliste ufaldufe wõidab, keda organiseeritud kui ka organiseerimata töölifed toetawad. Selle liiga***) etteotja walitakse John Burnett (mehaniufte ühifufe peasekretär), kelle juhatusel metallitöölifed peale wüenädalast streiki 9-tunnilise tööpäewa nõudmife läbi wiitwad; ühes sellega taheti ka ületunnitööfid ära kaotada, kuid see ei läinud neil korda. See liikumine andis ka teistele tööstufeharudele hoogu, tööpäewa lühendamife nõuded tulewad mitmel pool kuuldamale. Peale selle näeme meie laewaehitufe töölistel Claydi's — 9-tunnilist, Clebelandi 23 rauakaewandufes ifegi 8-tunnilist ja Northumberlandi ja Darhami jõekaewandufes 1872. aastast peale — 7-tunnilist tööpäewa.

Kuidas see tööpäewa lühendamine inimefe terwile peale mõjub, wõib järgmifelt 1866. aastal afutatud tööbüroo aruandest näha, kus ka John Burnett peakorrespondentiks†) oli. 1871. a. elas metallitööstufes meestööline keshmifelt 38 aastat ja naistööline 37 aas-

*) Wahimehed pandakse streikide ajal wälja, kes selle eest hoolt peawad kandma, et teegi streikijate afemele tööle ei afu.

**) Peaasjalikult õppinud tööliste ühifufte edenemine, sest et õppimata töölistel sel ajal ühifufed puudufiwad.

***) Liiga — ühendus.

†) Korrespondent — kirjasaatja.

tat wanaks; peale üheksatunnilise tööpäewa sisseeadmist elas juba 1899. a. meestööline — 48 aastat 3 kuud ja naistööline 43 aastat wanaks. Sellega võitstivad metallitöölised ühes 9-tunnilise tööpäewaga ka 10 aastat eluiga juurde.

Tööpäewa lühendamise andis ka töölistele enam võimalust ennast ühijuse asjaajamisele pühendada; ühes palgatõrgendamisega võidi ka liikmemaksusid suurendada, mille läbi ka ühijuse kasjad kaswastivad. Statistiku Giffeni arvamise järele tõusis palk endiste aastatega võrreldes 50%, mõnes tööstuseharus isegi 100% võrra.

Ühijustel kogunevad juba kaunis suured kapitalid, mis neile võimaluse andis oma liikmeid aineliselt toetada.

Mehaanikuste ühijus andis juba 1879. a. streifide toetamiseks 198.493 rbl. 56 kop. ja tööta tööliste toetamiseks 1889. a. 286.034 48 f. wälja.

Ühes sellega täienes ka ühijuste sifemine korraldus.

Trade-unioni algratiks on nüüd kohaline grupp (sektion); temasse astuvad ühe teatud tööstuseharu ehk üksiteisele lähedal olevate tööstuseharude töölistes liikmeks. Peale selle, kui juba teistes maakondades, mitte alla wiie, ka järeased gruppel elule on tõusnud, asutatakse, muidugi tähtsamas tööstusekeskpunktis, keskkomitee. Sellest filmapilgust peale on trade-union asutatud ja keskkomitee ülesandeks jääb siis ennast registreerida*), et selle läbi jeadusliisi, juridilisi õigusi saada.

Ühes ametiühijuslike liikumisega edeneb ka kooperatiiviline liikumine jõudjasti. Kaubatarwitajate ühijused asuwad enam ja enam kindlamatele alustele, nende kõrwal elutsuwad ka ettevõtte-ühijused, kes Inglismaal aimult sellepärast elusse on jäänud, et nad oma kaupa kaubatarwitajate ühijustele müüsiwad, ainult ligidane kokkuliitumine wiimastega hoidis neid langemise eest. Enamasti oli kõikidel ettevõtte-ühineistel kaubatarwitajate ühijustega ühine kapital. Ka suure sisseostu organiseerimise peale pandakse juba rõhku; Manchesteris ja Londonis awatakse 1874. a. esimesed ühississeastu-ühijused, mis juurel mõedul kaubatarwitajate ühijuste tegewust tõstiwad.

Dsält, muidugi ka selle jõudsa kooperatiivilise liikumise mõjul alanestiwad tarbeainete hinnad endiste aastatega võrreldes. Alamalseisjaw tabel näitab seda tähtsamate tarbeainete hindade mahetorda 1839. ja 1887. aastatel.

*) Nimekirja lasta üles wõtta.

Aastatel	1839 — ja 1887
Nisujahu nael maffis	2 penfi)* — 1,41 penfi
Toore loomaliha " "	6,5 p. — 6,35 p.
Suitsetatud sealiha " "	8 p. — 6,75 p.
Thee nael	6 schill. — 2 schill. 2 pen.
Suhkru	7 penfi — 2 penfi
Seebi	5 penfi — 3 penfi

Muidugi oleks ekslik arvata, et need kooperatiivajutused termet tööstust enese kätte võites kapitalistliku ettevõtteid jürmale oleksivad juutnud suigutada, nagu seda nii mitmedki lootisivad. Just selle vastu näeme meie, et Inglismaal 1884. a. 1889 kaubatarvitajate ühifust oli, mis 33 milj. rubla kasu töivad; kuid seljamaal aastal asutati Inglismaal 2788 aktsiaseltsi 2316 milj. rublalise põhjuskapitaliga. Sa kui palju ei too need ettevõtted töölisti kurnates kasu sisse?

Selmises peatükis puututajime meie peaasjalikult selleaegse liikumise poliitikalist külge; vaatame nüüd ühifuste eneste edenemist tähtsamates tööstuseharudes.

Peaegu 1863. aastani oli ametiühifuslike liikumise keskkoht Londonis, kuid peale selle jääb Londonisse ainult poliitikaline juhtimine, kuna majanduslike võitluse lahinguväli põhja poole nihkub.

See tööstus tõmbas ennast ühte keskkohta koomale. Puuvilla-tööstuse-wabrikud, mis kord mõõda Iiri- ja Inglismaad laiati pillatud olivad, kogunesivad endid Lancashire**) maakonda kokku. See koht oli tekstiltööstuse edenemiseks kõige jündsam: lahja maapind tegi teda põllupidamiseks kõlbmataks, misste õht, lähedalolevad jõe-kaevandused, kõik on need head tingimised, mida puuvillatööstus tarvitab.

Peale 1847. a. seaduse väljaandmist, mis naistele ja lastele wabrikus 10-tunnilise tööpäeva ära määras, näeme meie juni 1853 aastani peaegu täielist vaikust Lancashire puuvillatööliliste seas. Juba 1853. aastal tekkis tetrajate ühifus, kelle liikmete arv 1872. a. 20.000 peale tõuseb, j. o. 95% kõigist Lancashire tetrajatest. 1871. aastal mängisivad tetrajad suurte oja Lancashire tööliste liikumises. Tetrajad on tekstiltööliliste aritokratia; nende kaunis raske töö tarvitab teatud osavust ja õppimist. Töö juures aitavad neid abilised, keda nemad ise palkavad: jellega on neil abiliste organiseerimine kaunis kerge, kui neilt osa palka liikmemaksu näol ära võetakse. Tetrajate ühifus on üks Lancashire tugewamatest ühifustest, kellel ka oma healekandja „Factory Tymes“ (Wabrikuleht) on; oma arusaajate liikmete, tublide juhtide ka kindla kasja tõttu, millesse

*) Üks pens=4 kop., üks schilling=umbes 50 kop.

**) Umbes 225 □penif. juurune maapind.

iga liige umbes 55 kop. nädalas maksis, juunis tema õige palju ket-
rajate seisukorra tõstmiseks ära teha.

Kangrute ühijus, kes mitte asjata tööpäeva lühendamise eest ei võidelnud*), ja kraasitate ühijus, kus mitmed agarad naistege-
lased**) töötasivad, mängisivad vähem tähtsat osa Lancashire
puuwillatöölaliste liikumises. Nende ühijuste tõttu paranes puuwilla-
töölaliste elujärg märtsalt. Kaunis huvitavad on Saksa õpetlase
Schulze-Gewerniz'i uurimiste tagajärjed, milles ta ühe Inglise
puuwillatöölise majapidamist kirjeldab. Perekonnas oli neli inimest —
isa 47 a., ema 42 a., kaks tütar, üks 15 a. ja teine 17 a.; nemad
elasivad 4 toaga majakeses, mille eest umbes 10 r. kuus üüri makseti.
Tähtsamad toiduained olivad nisuleib ja liha; peale selle tarvi-
tati iga nädal: 5 naela juhkurt, 6 paari mune, 2¹/₂ n. võid, 5
quarti piima, 1 schilling (50 kop.) nädalas maksis isa tööliste ühi-
jusesse, 5 pensi „Sõprade seltsi“, ¹/₂ p. klubimaksu; 6 pensi eest
ajalehtesid nädalas; aastas fulus jalutuste ja lõbude peale kokku
umbes 100 rubla ära. Ja selle väljamineku juures juunis perekond
aastajest sissetulekust umbes 200 rubla järele jätta.

1891. aastal andsivad asjatundjad kuningliku töökomisjoni ees
palga tõikumisest aru, millest jalgus, et puuwillatööstuses ühes ühi-
juse edenemisega viimaste 30—30 aasta jooksul ka tööliste palk
25—50% tõusnud on. 35 aasta eest jaanud kangur nelja mafi-
naga töötades 16 schill. nädalas, sellest pidanud tema veel ühe osa
abilijele maksma, kuna aga nüüd kangur ilma abilijeta 20 schill.
nädalas teenida.

Kaunis huvitav oleks Inglise ning Wene puuwillatöölisi
võrrelda. Prof. Sanshuli, Dr. Dementjovi ja Dr. Pestovi uuri-
miste järele teenida puuwillatöötaja Moskwa ja Wladimiri kubermangudes
keskmiselt 19 rubla kuus; kuid kuningliku komisjoni uuri-
mised näitavad, et Inglismaal meie Wene töölise ametivend 70
rbl. kuus palka saada. Sedajama võib ka kangrute kohta ütelda,
kes Wenemaal — Moskwa ja Wladimiri kubermangudes — keskmis-
elt 12 r. 82 k. teenida; Inglise kangur saab aga 40 rbl. kuus.

Muidugi võib ehk siin lugejal arvamane tekkida, et Inglismaal
elu võrdlemisi niijama palju kallim on, kui Inglise töölise palk
Wene omast juurem on. Kui meie aga tähtsamate tarbeainete hin-
dasid võrdleme, siis näeme, et see jugugi nii ei ole. Kallimad on
Inglismaal järgmised tähtsamad toiduained: loomalihha (46,66%),
sealihha (47,14%), või (16%), jearasv (8,5%), munad (142,4%)
ja kartulid (146,8%), kuna aga teised tarbeained palju odavamad

*) 1875. a. võttis parlament 56¹/₂-tunnilise naiste ja laste töönädala
seadused vastu.

**) Mistrers Brodie, kes oma kõneajamise tõttu naisterahwaid orga-
niseerija ühijuse palgaliseks agendiks sai.

on; näituseks: ruffijahu (19,0^o/o), nijujahu (57,89^o/o), piim (8,32^o/o), juhkur (119,78^o/o), seep (40°/o), petroleum (49,25^o/o). Ja kui meie selle juurde veel riided ja saapad arvame, mis ka Inglise maal odavamad on, siis näeme, et puumillatööline Inglise maal Wenemaa seltsimehest kaugele ette on jõudnud — ja seda kõik peaaesjalitult oma ühijuste läbi.

Waatame selleaegsete jõekaewajate ühijuste tegewust, kes enam ja enam üleüldijes liikumises mõeduandwamaks jaiwad.

1841. aastal asutatud „Miners union of Great Britain“ (Suur-Britannia jõekaewajate ühijus) lagunes peale 1844. aasta suurt õnnetut streiki täiesti. Kuni 1858. aastani polnud jõekaewajatel mingijugust kindlat organisatsiooni; sellest ajast peale hakkas liikumine Mac-Donaldi*) agara tegewuse tõttu edenema, kes 14 aastat järgimööda üks tähtsamatest jõekaewajate juhtidest oli.

Tema eestwõttel peeti Leedsis 1863. aastal 9.—14. now. jõekaewajate seltside asemikfude kongress ära, millest 51 jaadikut oja wõtsiwad. Sellel kongressil töötati ka nõudmised wälja, mida seaduseandlilisel teel elus läbi wiia taheti, nimelt: palga minimum (alam-määr), 8-tunniline tööpäew lastele, mille läbi ka täiealistele 8-tunnilist tööpäewa jaada loodeti. Seltsamal ajal, 1863. aastal, asutati ka „Miners National Union“, kes peaaegu kõik teised ühijused oma hõlma tõmbas, kuid kahjuks lagunes ta 1899. a. jälle kaheks.

Wagu teada, jaiwad jõekaewajad wäljakaewatuid jüte raskuse pealt maffetud; nuuidugi oliwad kaalujad kaewanduste omanikkude poolt, kes tihtigi kaalumise juures ülekohut getiwad. Et sellele ülekohule, mille üle töölijed jagedaste kaebasiwad, lõppu teha, otjutas kongress nõuda, et jõekaalumiste järele walwajad tööliste eneste seast määrataks. Juba 1860. a. seadus andis töölistele õiguse neid ülewaatajaid eneste seast walida, kuid harilikult lasti walitud ülewaatajad peale walimist kohe töölt lahti. Wiimaks peale juurt waewanägemist ilmus 1872. a. seadus, mis ülewaatajate seijuforda enam findlustas. Sellest ajast peale wõrjusiwad nende ülewaatajate hulgast tublid ametiühijuste tegelased ja parlamendisaadikud wälja.

Ameriühijusline liikumine jõekaewajate seas edenes jõudjasti, sest juba mõne aasta jookjul tõusis jelles tööstuseharus organiseeritud tööliste arv 200 tuhonde peale. Kui tugewad ja mõeduandwad jõekaewajate ühijused on, toome siin mõne näituse: Sifeshires (Schotimaal) on 9000 töölijest 8000 ühijuse liikmed; Durhamis on 6000 jõekaewajat, kes kõik organiseeritud on. Kõige nõrgem on liikumine Põuna-Walesis, kus organisatsioonid peaaegu täiesti puudusiwad.

Mac-Donald ise kui ka tema isa oliwad jõekaewajad. Wäitjest jaadit edasipüüdja loomuga, astus ta Glasgowi ülikooli, kus ta ka wiimaks profes-soriks jai.

Selle jõudja edenemise tõttu läks jõekaewajatel korda õige palju paremusest enestele mõista. — Reale selle, kui jõekaewajad omalt poolt esimesed tööliste ajemiskud (Mac-Donaldi ja Thomas Burr'i) parlamenti saatsivad, hakkas nende mõju ka terve tööliste liikumise peale kasvama.

Keegi jõekaewanduseomanik kirjeldas parlamendikomisjoni ees Inglise kaewanduse tööliste seisukorda järgmiselt: „Mustatööline meie päewil läheb oma eelkäijast õige palju lahku. Müüb mõtab ta jeltsfondlistest ja kiriklistest asjaajamistest osa; käib korralikult tehnikaja teiste kursuste peal jne.“

Baatame, mis C. ja B. Webb selle kohta kirjutavad: „Northumberlandi jõekaewaja on ennast palju muutnud; 60 aastat tagasi oli ta jõuetu, abita ori, kellel mingisugust mõimalust ei olnud enese furnojale kapitalistile vastu astuda. 1830. aastal sai jõekaewaja 10—12-tunnilise raske maa-aluse töö eest hädawaewalt 12 schillingit nädalas. 1831. aastal lõpetasivad jõekaewajate usaldusjemehed streigi järgmiste, tööliste kaunis rõhivate tingimistega: 30 schillingit nädalas palka 12—14-tunnilise tööpäewa eest.

Jõekaewajaid peteti süte kaalumiseega; töödandja poest pidi ta wiletsat kraami kõrgete hindadega ostma. Üksikud protestid lõpetasivad tööliste piinamiste ja rõhumistega. Mästane leping, mida toored kohtunikud oma otjustega toetasivad, jurus töölijed jäärasesse seisukorda, mis orjusest sugugi parem ei olnud. Praegu seisab Northumberlandi jõekaewaja „tööliste aristokratia“ esimeses reas. Tugew ja heasti juhitan ametiühisus kaitseb tema kasusid.

Kuni 1867. aastani waadati tööliste juhtide kui äsfitajate, ülestihutajate peale, kes pimedade rahwa higiga teenitud rahast elawad ja kes Inglise tööstuse rahulist käiku, tema edenemist takistawad ning tööliste ijeseisumust kitsendada püüawad. Kuid peaaesjalikult juba 1875. aastast alates, kui wanameelsed tööliste abil walitjuse etteotsa jaiwad, muutis ka jeltsfondlik arwamine. Tööliste juhtisid määratakse rahukohtunikudeks, wabrikuispektoriteks, nad mõtawad kuninglikkude komisjonide istumistest osa, nende arwamist pandakse ka parlamendis tähele, neid nimetatakse ijegi ministrite abilisteks. Muudugi mõjus juuresti waadete muutmise peale ka tööliste jõudude kasvamine. 1888. a. kongressil nägime meie ainult 375.000 organiseeritud tööliste ajemiskusid, kuna aga faks aastat hiljem Sheffieldi kongress juba 1.191.922 tööliste jõuwisid ja arwamisi awaldab.

Umber seltsamal ajal tekkivad ka ühijused põllutööliste keskel, kes kuni meie päewini kaunis tähtsusetu osa Inglise tööliste liikumises edendawad. Üks ijeloomulik külg puudub põllutööliste ühijustel täiesti. Kõigis teistes tööstuseharudes walitakse ühijuste juhid ainult tööliste eneste seast, kuna aga põllutööliste ühijuste

eesotjas, kes ise kaunis jõuetud on, ifitud seijawad, kelledele põllutöö täiesti võeras on, see tähendab; need, kes oma ülewalpidamist mitte põllutööst ei saa. Wornikshire ühijuse sekretär on raamatukõitja-kuldaja; kasapidaja on tiskler ning ühes sellega ka päewapiltnik, kes Shakespeare ja W. Irvingi*) endisest elukohtadest üleswõtteid teeb.

Joseph Artchi eestwõttel asutati 1872. aastal „National Labourer's Union“ (National tödlisteühitus), kes mõni aeg õitses, kuid üleüldise toetuse peale vaatamata warsti närtfis. Esimestel wäljaastumistel saidwad tödliised küll wäheleid parandusi; kui aga põllupidajad weidi toibusiwad, siis järgnes löök löögile; need hoobid oliwad nõnda sagedad ja nõjuwad, et nende all ka põllutöölise ühijus wiimaks pidi langema. Sõjawägi ja kohus ei keelanud oma heldet abi põllupidajatele (farmeritele) sugugi. Talwel, külmal ajal kuulutati lockout wälja; sõjawäe abil tihutati tödliised peremeeste majadest „wabasse loodusesse“ külma ja wihma kätte. Kui waenulikud maakohtunikud tödliste liikumise wastu oliwad, wõib järgmisest juhtumisest näha. Nortoni maakonnas mõistiwad kohtunikud ühe lockouti ajal, „et organiseerimata tödliste ühijusesse astumise tahmist ära kaotada“, kuusteistkümmend naist, nende hulgas isegi mitmed imewate rinnalastega üürni, kus nemad jundusliski töösid pidiwad tegema.

Muidugi ei jätnud need rõhnmised jelle nõrga liikumise peale mõju awaldamata, sest mõne aasta pärast oli liikumine täiesti fillustatud, temast jäiwad mõnesse kohta ainult wastastikused abiandmiselistsid järele, kellel mingisugust wõitluse-eesmärki ei olnud, waid kes ainult oma liikmeid haiguse ja surma puhul toetasiwad.

Miks põllutöölise seas ühistunne nõnda wähe edeneb, selleks on mitmesugused põhjused olemas. Esiteks põllutöölise madal haridusline seijuford; teiseks wäikene palk, mida förgendada kaunis raske on, sest et põllutööstuse kriisise tõttu maarent odawaks läks, kuna aga palgad peaaegu endiseks jäiwad, nagu nad põllutööstuse õitseaegadel oliwad. Kolmandaks puuduwad põllutöölistel tublid asjatundjad juhid, neljandaks weel see, et põllutöölised farmerite majades elawad, kust neid iga wastuhakkamise puhul wälja lageda taewa alla wõib ajada. Madala palga tõttu on siis ka liikmemaksud ühijustes wäikesed, üleüldiselt mitte üle 10 santimi nädalas; arusaadaw, et siis põllutöölise ühijused neid „benefits“ (abirahastid) oma liikmetele anda ei suuda, mida teised suurttööstuse tödliste ühijused pakuwad.

Peale põllutöölise näeme meie organiseerimise tuhinat ka nais-töölise; nimelt õmblejannate, raamatukõitjannate, pesunaiaste jne seas.

*) William Shakespeare — loe Sefspir — üks kuulsamatest näitekirjanikkudest. W. Irving — Amerika kirjanik, palju reisitud, muu seas ka Inglise maal elanud.

Agar tegelane naistöliste organiseerimises oli endine naistuduja mistress Maryland Brodie, kellel ka hea kõneand ja asjatundmine ei puudunud.

Aastal 1874 tabas Inglise tööstust kriis, mis 1879. aastal kõige kõrgema tipuni tõusis ja mis kaunis sügawad jäljed tööliste elus järele jättis. Kriisi mõjul alanesiwad ka tööpalgad, seda saiwad kõige esimesena Schotimaa hommikupoolsete kaewanduste tööliised juba webruarikuul tunda, kellel päewapalgast 50 kop. maha tõmmati. Lõuna-Walesis taheti ka 10% wõrra palka vähendada, misläbi jaanuarikuul 1875 konflikt*) tekkis, mis alles mailkuul 12% palga kärpimisega lõppes. Sedasama palkade langemist oli ka fiutööstuses märgata. 1878. a. märtsikuul tahtsiwad ettevõtjad ketrjate tööpalka vähendada, jelle peale waatamata, et wiimased eelmistel aastatel juba mitmed „kärpimised“ üle oliwad elanud. Töövandjad tõrkusiwad asja arutamist wahekohtu kätte andmast; peale 10-nädalast wõitlust oliwad tööliised sunnitud alla andma.

Aasta hiljem tõusis tööpuudus kõige kõrgema tipuni: ühijuste raamatute järele tõusis tööta liikmete arv 25% peale, s. o. iga kolme ühijuseliikme kohta oli üks tööta liige.

Seda rasket majanduslist seisukorda tahtsiwad nüüd töövandjad ka tööpäewa pikendamiseks tarwitada. Metallitööstuse omanikud nägiwad kohase aja olewat, et seda äraneeatud 9-tunnilist tööpäewa ära häwitada. See tööliste wõit oli neil algusest saadik pinnaks filmas, nüüd oli paras aeg teda wälja kiskuda — nüüd tahtsiwad nad kapitali jõudu näidata. Kuid kogemata puutus nende otjus Burnetti kätte, kellel korda läks seda lehtedes ära trükkida. Sellega juunis tema ettevõtjate wäljaastumist ära hoida, mis terwet tööliste-klasfi dma tagajärgedega ähwardas.

See kriis tõi tööliste liikumisele raskeid löökisid, sest nii mitmest õitsewast ühijusest jäiwad ainult aherwared järele; mitmed ühijused lagunesiwad ja paljudes kahanes liikmete arv. Dinutajate (weetorudepanijate) ühijusest jäi peaaegu üks kolmandik wõlgnewaid liikmeid wälja. Rauawalajate ühijuse kašjas polnud 1879. aasta lõpul punast krossi; mehhanikuste ühijusel läks kriis 2.877.960 rubla maksma, mis kõik tööta liikmete toetamiseks wälja anti.

Rauasulatajate ühijuses**) oli 1873. a. 35.000 liiget, kuna aastal 1879 neid ainult 1400 järele jäi. Siiski tuliwad jellest tornist mehhanikuste ühijus, mitmed suuremad ehitus-tööliste ja söe-kaewajate ühijused, iseäranis Northumberlandis, Durhamis ja Yorkshires, peaaegu wigastamata wälja.

*) Kõkkupõrkamine.

**) Mitte rauawalajate ühijus, waid rauasulatajate, — tööliised, kes raua-kaewanduste juures tööl oliwad.

VI. Vana ja uus wool töoliste liikumises.

Üks peajoon, mida ühijused enestele jelleaegjelt liikumiseft omandasivad, tuleb 1874. aastast, juure kriiſſe alguseft alates, iffa enam ja enam nähtawale, nimeli trade-unionide eranemine õppimata töölisteft. Ühijuste tegewus muutus wastastifufe abiandmise feltfide tegewujeks, muidugi pidivad fiis uende ülesannete täitmisefks trade-unionideft ainult majanduslijelt tugewamad töölifed ofa wõtma, kes kõrgeid maksufid juufiwad makſta. Trade-unionidesse hakati ette- waatlifult uufi liikneid wastu wõtma; nõrfadele ja õppimata töö- listele pandi ſiſſepeafemife tee peaaegu täiefti finni. Näitujeks wõeti „Ühendatud puufepfade ja tiſlerite ühijufesse“ uufi liikneid kui mõnesse elufinnitufeljeltfi wastu: mida wanem tööline oli, ſeda juurema ſiſſeafustumifemaksu pidi ta makſma.

Siſſeafustujad liikmed maksivad järgmifelt maksufid:

19 a. —	25	aastani	makſis	liige	ſiſſeafustumifemaksu	7	ſhill.	6	p.
25 a. —	30	"	"	"	"	10	"	—	"
30 a. —	40	"	"	"	"	15	"	—	"

Siin tekkib nüüd töölifte aristokratia, kes oma tuge- wate ühijuste najale toetades nalga ei pruugi tunda, ning organif- jeerimata maſſe, milles wahet tegemata kõif õppimata töölifed on, kes häda, nalga ja puudufst kannatawad. Töölifteklaſſ lagunes kahte leeri; ühes jellega wõtiwad ka paljud trade-unionid enefele „laisser faire“ juhtiwaks mõtteks (printſip); nad hakkasivad poli- tikafst täiefti eemale hoidma, riik ei tohtinud nende arwates ennafst töö ja kapitali wahekorrasſe jégada, töölifte liikumife edenemife findlat alufst nägiwad nad ainult liikmemaksu forjamifes, kaſſjade juurendamifes ja haigufte ja töötta oleku ajal abiandmifistes. Kapi- tali wastu wõitlemine ei olnud nende otjekohesefks ülesandeks, waid temafi jaadawate kaude diglafem ärajaganimeetöölifse ja tööandja wahel.

Wähe oli neid ühijufi, kes riigi wahelafustumifst nõudſiwad, kes ſeadufeandlijel teel enefe edenemifele findlamaid alufeid tahtſiwad panna. See ühijuste waheford wiis 1885. oasja nõnda kaugele, et wana ja uue trade-unionifmufe wahel wõitlus tekkis.

Runi 1885. aastani hõiti iga-aastafstel kongressifidel nende küfi- muste arutamifefst emale, mis jaadifute wahel lõhesifd oleſſiwad wõinud junnitada. Kõif organiſeerimifesſe ja tahtifasſe puutuwad küſimufed jäiwad tumedufe kätte alla; jelles aſſas ei andnud kongressifd ühi- juſtele mingifugufid juhtnõõrifid. Kongressifdel walifes nähtawafsti alati üksmeel, jelle peale waatamata, et jaadifute wahel ſuured mõtete lahkuminekud oliwad. Juba 1872. aastafst alates, otjuſtati enamafsti igal kongressil jelle ſeadufe muutmifst nõuda, mille järele tööandjad nende õnnetufte eest ei wastutanud, mis töölifft tema feltſimehe „hooletufe“ läbi tabasivad. Näitujeks raudteede peal, kui õnnetus

roopajeadja „jüü“ läbi juhtus, saiwad reisijad raudteede-kompaniide käest kahjutaju, kuna aga wigastatud raudteeteenijad: masinistid, konduktorid jne., midagi tasu ei saanud, sest õnnetus oli ju nende selttimehe „hooletuse“ läbi sündinud. Wiimaks muudeti parlamendikomitee pealekäimisel see seadus ära, kuid siiski mitte täielikult. 1880. a. seadus jättis weel ühe möödapeafemijete järele; nimelt, kui tööline tööle kaubeldes lepingu tegi, et tema kahjutasu ei nõua, siis ei olnud ka ettevõtja junnitud temale õnnetuse puhul seaduse põhjal kahjutasu maksma. Muidugi ostasivad tööandjad seda möödapeafemijeteed alati oma kasuks tarvitada; alles 1897. a. 6. augustil wäljantud seadus tegi sellele ülekõhtule lõpu peale.

Peale selle küsimuse oliwad parlamendikomiteel, mis a. 1871 asutati ja 10 liikmest ning ühest sekretärist koos seisis, keda igaaastastel trade-unionide kongressidel uuesti waliti, liberalsete kodanlastega täiesti ühijused waated; „ainult rahulijel teel peremeestega kokku leppida“ — see oli nende hüüdsõna majanduslijes wõitluses, kus kaastundmus peaaegu puudub, kus ainult jõud jõudu murda suudab, kus hale nägu ja palwed wõidulejaarijes midagi kaasa ei awita. Kui kaugele juhtide „tööliste kasude kaitmine“ läks, on juba sellest näha, et 1882. ja 83. a. kongressid nende mõjul üleüldijse healeõigijse nõudmijse tagasi lütkasijwad.

Sellepärast oli ühijustel wähe mõju parlamendi peale, tööliste kasude kaitseja parlamendikomitee jooffis sõnaülekikult liberalide partei sabas; sest nende waated oliwad ka tema waated ja nende nõuded ka tema nõuded. Parlamendikomitee tegewus seisis peaaesjalikult selles, et ta ministrite jutule katjus saada ja jaadikutega parlamendi kuluarides kokku puutudes nende südameid siis tööliste hädade ja puuduste üle kaebades „haledaks“ tegi, mille tagajärel siis töökaitse-seadused pidijwad ilmuma. Kui kaugele sel ajal parlamendikomitee ja kongresside „wabameeljus“ läks, wõib juba järgmijest otsijsest järeldada: Aastal 1886 asutati põhjapoolsetes maafondades üks selts, kellel eesmärgiks oli parlamendi peale mõjumijsega töölistele töökaitsejadugi wõita, — parlamendikomitee ja kongressid ütlesijwad endid selle mõtte toetamijest „rahulijsti“ ära.

Kuid 80-te aastate algul on juba pööret märgata; elustawat waimu tõi „uus unionismus“ enesjega tööliste liikumijesjse kaasa. Sel ajal, kui tööliste juhid ilma tegewusjeta uinuwijwad, lagunesijwad tööliste seas uued aated laiali. Uus wool ilmus ühelt poolt jelle läbi, et õppimata (kwalifitseerimata) töölijjed, kes juba Henry George*) raamatu „Edu ja waejus“ ilmutumijsega enesjetele wähehaawal teije ilma-

*) Henry George — 1839—97 — Kuulus Amerika majandusjeteadlane, oli Kalifornias täheladujaks; wõttis ajalehe „S. = Francisco Timesi“ toimetusjest osa, kus ta warsti peatoimetajaks jai. Peale selle oli weel mitme ajalehe wäljaandmijse juures tegew; ajutas ka ise kaks lehte, milledest üks rahameeste kätte langes ja teine

waate omandasivad, ühijustesse woolama hakkasivad. Teisest poolt mõjus uute aadete laialilootamine ja haritlaste toetus uue woolu edenemise peale elustawalt. Mõni aeg hiljem jünnitas Karl Marxi õpetus tööliste seas kindla woolu, kes enestele juba sellest õpetusest kolektivlised aateid omandasivad. Muudugi mõjus jelle liikumise edenemise peale ka tööstuse kriisis, kõige kohajem aeg kolektivismuse edendamiseks, mis 1883. a. algas ja alles 4 — 5 aastat hiljem ära lõppes.

Suur hulk uinuwaid tööliste tömmati uute juhtide — sotsialistide Burns'i ja Manni — läbi liikumisesse. On ju täiesti aru jaadaw, et selle liikumise tagajärjed ennast ka töölisteklassi sijnemises elus awal-dama hakkasivad; nimelt — ühes õppimata tööliste liikumiseega muutusivad ka ühijuste eesmärgid ja terve jelle liikumise „politika.“

Enne, peaegu kuni 1889. aastani, olivad tööliste ühijused ainult õppinud töölistele awatud, nende liikmeteks wõis ainult tööliste aris-tokratia astuda — töölijed, kes kaunis kõrget palka saiwad ja jelle-pärast ka juuri liikmemaksusid suutsivad maksta. Ainult nemad seis- sivad siamaani liikumise eesotsas ja mängisivad juhtimat oja. Wäl- jastpoolt sissejüngimist oma tööstusesse katsuti igajuguste lepingutega faitsta. Doome siin veel mõne näituse, olgu küll, et eespool kord jalgumise lepingu, mille järele meister, kellel 8 — 12 töölist tööli oli, enesjel üle kahe õpilase ei tohtinud pidada; kellel 12 — 20 töölist tööli oli, wõis 7 õpilast tööle wõtta.

Peale nende seitsme lubas ühijus veel kaks üleaarulist õpipoissi juunde wõtta, kuid need pidivad tingimata ühijuse liikmete pojad olema. Wanad ühijused olivad, nagu näha, täiesti kitsarinnalised tööliste wastastikused abiandmisejeltid, kes ainult makswate olude juures enesie seisjortda terve töölisteklassi „naha peal“ tõsta taht- sivad.

Kuid nüüd tekkisivad sõna täies mõttes proletarlaste organi- satsioonid, kes töölisteküsimuse palju laiematesse raamidesse liikkasi- wad, kes ühiselulisi ülekohut mitte abiandmistega, waid wõitlusega seaduseandliljel teel arstida tahjisivad. Kitsarinnalus ei wõinud enam juhtimat oja mängida. Uus juhtmõte hakkas enesele elus enam ja enam teed läbi raiuma: riik pidi töö ja kapitali wahjele astuma, seaduseandliljel teel pidi tööttingimisi reguleeritama — see oli see põhjusmõte, mis uus wool enesjega kaasa tõi.

Kui juur õppimata tööliste puudus oli, kes siiasaadid ühijus- test täiesti eemale tõrjuti, wõib juba 1886. a. ettewõetud uurimisest

wõitlusega hingusele läks. Sai oma raamatu: „Edu ja waejus“ läbi kuni- jaks, milles ta maapidamisi sotsialküsimuse aluses paneb. Tema mõtteid on trahw Leo Tolstoi õige palju enesjelle omandanud.

näha. See järeluurimine näitas, misjulgust häda ja wiletjust need äratõugatud inimesed kannatasiwad: 1.250.000 inimest, peaeu 25% Londoni elanikkudest, oliwad nõnda waejed, et nende elutingimised kõige wähemaid kulturanõudeid ei täitnud. Need uurimised näitasiwad et ühiselulised parandused tingimata tarwilised oliwad.

Waeu wanade ühijuste waimu wastu kaswas iga päewaga. Nende jutlustamised maffudekorjaniie, tagawarakapitali suurendamise, streikidest eemalehoidmise üle leidsiwad juba isegi ühijuste juhtide poolt wastuseisumist. 1889. a. kongressil wõeti mehhanikuste ühijuse tegeuus tema oma liikmete — John Burns'i ja Tom Manni — poolt kibeda aruustamise alla. Siiski peab jeda tähele panema, et kuigi suurte ühijuste rahuline tegeuus, ainult oma liikmete kasuks, aruustamisewäärt oli, siis ümberpöördukt nõrgad ühijused oma wäikeste kasjadega jälle mingijugust tegeuust ei juutnud awalbada: 1878. aasta kriisis juigutas nendest õige paljud surmale. Kuidas ka asjaolud ei olnud, aga siiski mõjus see kriisis palju selleks kaasa, et wäikeste ühijuste eraldamise ajemele ühinemine asus.

Weebruarikuul 1886. a. pandi „Social Democratic Federation“ (Sotsialdemokratline föderation) poolt esimene suurem tööta tööliste meeting toime, kus föderationi paremad jõuud Haindman, Burns, William ja teised ette astusiwad. Meeting jünuitas terwe Londonis jagadust; tema organiseerijad anti kohtu kätte, kus nad aga wabats mõisteti. Kui now.-kuul 1887. a. politseiüleml järgmise meetingi Träfalgar-pargis ära keelas, siis pandi sealsamas mõni päew hiljem, 13. now., politseiwastane meeleawaldus toime. Meeleawaldajad aeti sõjariistade abil laiali ja meeleawalduse organiseerijad — John Burns ja parlamendisaadik Graham — pandi wangi. Sääraseid meeleawaldusi pandi üle terve Ingliseuua toime; et aga walitus nendele karedate abinõuudega wastu astus, siis tõrjus see töölisti weelenam radikaalsest parteist eemale ja saatis neid sotsialistide leeri. Wiimaste eeskawa wõeti õppimata tööliste*) poolt waimustusega wastu.

Põlastusega waatasiwad suuremate ühijuste töölistearistokratia liikmed nende „tuuletallajate“ (wind bags) peale, kes oma tihutuse-tõõga terve tööstuje rahulist kätku ähwardasiwad takistada. Kuid juba aristokratia enesegi leeris, nagu mehhanikuste ja Londoni täheladujate ühijustes tekkisiwad „uue unionismuse“ parteid, kust peasjalikust noorjugu oja wõttis, kellel wana waimuga wõitlemine ja sotsialistlike aadete laialilaotamine eesmärgiks oli.

Ka sõkaewajate peale ei jätanud see uus wool oma mõju awaldamata, sest ka nende keskel algas käärimine. Yorkshire ja Lancashire sõkaewajad astusiwad juba minimum-tööpalga ja 8-tunnilise töö-

*) Nagu muSTATÖÖLISED, JADAMATÖÖLISED, ÖPILASED JNE.

päewa nõudmistega wälja, kuid Northumberlandi ja Durhami kaewanduste poolt juhitan National söekaewajate ühifus (Miners National Union) oli sellele wastu. Nende waheline öerumine kestis kaks, kolm aastat, kuni 1888. a. Manchesteri kongressil 8-tunnilise tööpäewa ja minimum-tööpalga nõudjad iseseiswa söekaewajate föderationi (Miners Federation of Great Britain) asutasiwad, sellega mõne aasta pärast ka „Miners Federation of Scotland“ (Schotimaa söekaewajate föderation) ühines. Uus föderation edenes kaunis jõudjasti, jekt juba 95-te aastate ümber tõusis tema liikmete arv 175 tuhande peale — 308-tuhandeliseft üleüldiseft tema alla käiwate kaewanduste tööliste arwust.

Uuest woolust ei jäänud ka iga-aastased trade-unionide kongressid puudutamata; juba 1883. a. juudab Adam Weiler*) kongressil resolutsiooni läbi wiia, milles parlamendikomiteele ülesandeks tehatse riigi tööajutustes töötawatele töölistele 8-tunnilist tööpäewa nõuda.

Muidugi ei hakanud parlamendikomitee ennaft jelle otsuse läbiwiimiseega tülitama. Tema mõjuwamad juhid katsusiwad kõigi abinõudega jelle uue, nende arwates kahjuliku woolu edenemisele wastu töötada.

Kuid pärast 1888. aastal ärapeatud rahwuswahelist tööliste kongressi, kus jälle uue woolu esitelejad John Burns, Tom Mann ja Keir-Hardie, parlamendikomitee meelepaha peale waatamata, enamuse saiwad, astusiwad mitmed liikmed parlamendikomiteest wälja, ära nähes, et nende ilmawaate poole hoidjate arv kahanema hakkas. Kaunis ägedasti tungiti ühifuste poolt parlamendikomitee peale ka jellepärast, et tema iseseiswuseta ainult liberadide sabas jooksis; ka mitme juure ühifuse peajekretärisid tabas seesama saatus. — Kuid nende pealetungimiste ja südistuste peale waatamata waliti Dundee kongressil 1889. a. endine parlamendikomitee ja tema sekretär Bredhorst tagasi; jeda ei olnud wastased, uue unionismuse poolehoidjad, kes enese jõuu ja mõju peale lootes wahesjel arwul kongressile toffu oliwad tulnud, teadnud oodata.

VII. Öppimata tööliste organisceerimine ja wõitlus uue unionismusega 1889. a. alates.

Öppimata tööliste organisceerimisega algas ka uus ajajärt Inglise tööliste liikumises. See ajajärt algas terve rea streikidega, mis hoopis teist laadi kandiswad, kui endised streigid. Juba esimene

*) Adam Weiler — Karl Marxi söber, üks wanematest „Internationale“ liikmetest.

wäikene Londoni tikuwabrikute naistöölaliste streik lõppes tööliste täielise wõiduga, mis nende ühinemisele aluse pani.

Sedašama näeme meie ka enne organiseerimata gaasiwabrikute tööliste streigis. Juba mailkuul 1889 pandi Burns'i, Manni ja gaasiwabrikute tööliste William Torni eestwõttel üleüldisele gaasiwabrikute tööliste ühijusele alus. Mõne kuuga tõusis liikmetearw jelles ühijuses mitme tuhande peale, kes juba augustikuul 8-tunnilise*) tööpäewa nõudmisega julgelt wälja astusiwad. Mõne päewa pärast, peale põhjalikku eneste ja wastaste jõudude läbikaalumist, andsivad suuremate gaasiwabrikute kompaniide direktorid kõltime imestuseks rahulijelt alla. Ilm. wõitluseta, ainult julge wäljaastumise läbi saiwad töölistes enestele 8-tunnilise tööpäewa, ühes sellega oli ka wähesel mõedul palga tõusmist märgata.

Kõige kõrgema tipuni tõusis see liikumine Londoni sadamatööliste streigi ajal. Reegi uurijatest kirjutab selle kuulsa „dofkerite streigi“ üle, mis terve Europa peale oma mõju awaldamata ei jätnud, järgmiselt: „Londoni sadama doffides ei ole töö mitte korralik, sest et ta laewade sisesõiduga täiesti ühenduses on. Sellepärast peawad doffide omanikud enestel ainult wähesel armul alalisi tööliji. Tarwiduse korral täiendatakse nende hulka nõndanimetatud mustatöölisega, kes alati jalkadena doffide wärawate taga ootawad, et aga niipea, kui wärawad lahti tehtakse, esimesena sisse tormata. Töö kestab wahest ainult mõni tund ja tööpalk on töökäte üleliigse pakumise tõttu madalaks rõhutud . . .“

Streik algas 12. augustil 1889. a. kottupõrkamisega ühes India dokis, ja nagu tuli lagunes ta põhjapoolsel Themse*) kaldal olemates doffides kiiresti laiali. Kolme päewa jooksul tõusis juba streikijate arw 10.000 inimese peale; näbala aja jooksul oliwad kõik Themse kallastel töötawad töölistes streikijatega ühinenud. Neli nädalat oli elu ilma kõige suuremas sadamas jurnud. Igal pool walitses waimustus tööliste wastu, kes esimest korda ühijelt eneste õiglaste nõuete eest wälja astusiwad; korjanduste teel anti streikijatele üle 480 tuhande rubla toetust.

Alajirjanduse, waimulikkude, aktšionäride, laewaomanikkude ja kaupmeeste ja peaaşjalikult streikijate mõjul oliwad kompaniid wiimaks wahekohtu asutamise nõuus. Kardinal Manningi ja teiste wahekohtunikkude toetusel wiisivad töölistes wahekohtus kõik oma nõudmised läbi. Nõudmised oliwad järgmised: palga kõrgendus kuni 6 penši (24 kop.) tunnis, ületundide eest kõrgem tasu; kõige lühem

*) Enne seda oli 12-tunniline tööpäew.

*) Inglise keeli Thames — kõige suurem Inglismaa jõgi, jookseb Londoni keskelt läbi.

palkamise aeg 4 tundi ja wahemeeste (kontraktor) ärafaotamine, kes täielised tööliste furnajad olivad. Tööle palgati harilikult „contractorite“ läbi, kuna wiimased ainult järeseid tööliji tööle wõtswad, kes nendele wiina ostswad; palka makseti harilikult trahterites, mis enamasti contractorite omad olivad, kes ka töölistele muidugi kõrgete protsentidega raha laenaswad.

Tööliste juhid — John Burns, Tom Mann ja Ben Tillet — astusiwad dockrite liikumise hulka ja nende eestwõttel ajutati kohe peale streiki „Dockre's Union“ (Dockrite ühifus), kes natuke aja ajaga õitsuwale järjele tõusis, kuhu ta kahjuks aga mitte seisma ei jäänud, waid tagasi langes. Dockrite ühifuses oli juba 1890. aastal 60 tuhat liiget; kuus-seitse aastat hiljem wõis tema liikmete arw hädawaewalt 25 tuhat olla. Kust tuli see meeleolu langemine?

Rahulemata pidi sellele ägedale, ootamata liikumisele jahtumine järgnema; suuresti mõjus sellele ka kaubanduse langemine kaasa. Kuid siin peab ka siseti põhjuseid olema, miks dockrid ühifuste wastu nõnda tuimad on. Esiteks odaw liikmemaks, ainult 30 santsimi nädalas, mis abianemise wõimaluse ühifuselt ära wõtab, ja sedagi on raske nende käest kätte saada. Oltaw Fest kirjutab selle kohta järgmiselt: „Liverpooli dokis puutusin ma ühifuse peasekretäriaga kokku, mille liikmed kaunis kõrget palka teeniwad. Ma lähen — ütles sekretär — et oma liikmeid seal puust ukse juures peale palgasaamist tabada. Minult sel teel saab nende käest liikmemaksusid sisse nõuda, sest esmaspäewaks on neil kõik ära joodud, ja siis ei ole nendelt enam punast krossigi wõtta.“ Zoomine on sadamatööliste seas enamasti igal pool maailmas, niijama ka Inglise maal, suuresti maad wõtnud, — mille põhjal siis sadamatöölijed kaunis madalal hariduseastmel seisawad. Ühistunge on nende keskel wähe edenenu. Küsimuse peale: „Miks teie ühifuse liikmeks ei astu?“ jaanud D. Fest dockrite käest miimesuguseid wastusi. „Mis sellest liikmeksolemisest abi on; olin liikmeks, aga astusin wälja, et minu poolt ettepanud kandidati sekretäriks ei walitud.“ Eht jälle: „kõkkuõrkamise puhul ei andnud ühifus minule õigust,“ jne., ja enam põhjendatud lauseid ei kuulnud ta kellegi käest.

„Dockrid kahtlustawad üksteist; niijama puudub neil ka usaldus oma walitud meeste wastu. Dockrite ühifuse ojaonna esimees W... pidi tihtigi etteheiteid kuulma, et ta sellepärast enast walida olla lastnud, et 10 schillingit nelja kuu kohta muidu, ilma waewata teenida.“

Dockrid, kelledest ülewalpool jutt oli, astusiwad ainult siis ühifusesse, kui neil otjekohene kasu näha oli. Kui streiki oodata wõib, iseäranis weel siis, kui wõidu lootus ei puudu, on dockrite seas kohe ühinemise tungi märgata. „Kui hädaoht möödas on, siis

oleks ju ka asjata ühijusesse maksujid maksta," parem võib ju raha võrssi viia, jee mõte paistab nende kõnedest välja.

Peale Hulli streiki, mis jealsete dofferite kaotusega lõppes, seati mõnel pool jälle uuesti wahemehed sisse.

Kui aastal 1893 „Iseisiam töölistepartei“ (Independet Labour Party) lõpulisult wälja kujunes, ühines ka „Dofferite ühjus“ selle parteiga, kelles ta ainukesti enese kasude kaitsjat nägi, sest osalt oliwad ju tema juhid ka tähtsamad partei tegelased.

Praegugi edeneb trade-unionismmus dofferite seas kaunis wijalt. Dofferite ilm on praegugi alles käärimas, sest ühijusie jõud ja mõitlusewiisid on alles põhjalikult wälja kujunemata; nende peamure on, et oma ühijustes elu sees pidada.

Muidugi oleks ekslik arvata, nagu poleks wiimaste aastate trade-unionline liikumine ka sadamatöölise peale mõju awaldanud, nagu oleks nende seisukord endiselt jäänud. Rahest seisukohast waadates muutis ta dofferite olukorda, kaks heledat joont jättis ta dofferite elusse järele.

Esiteks kõlblijest seisukohast waadates: ühistunne ja inimese wäärtusest arusaamine oliwad selle liikumise tagajärjed. Kõik, kes dofferite elu tunnawad, finnitawad seda, et karskusejeltide liikmete arv mitmel pool wiimaste 5—6 aasta jooksul mitmekordselt on kaswanud. Tööline, kes ennemalt ka pühapäewadel lõhtirebitud, tolmust kumbe kandis, käib nüüd palju puhtamalt riides. Peale streikisid, millal tuhanded dofferid ühinesiwad, ei tunne nad endid enam nõnda eraldatud olemat. Nende seas hakkab ka haridus wiimase ajal edenema, seda võib igauks, kes dofferitega kokku puutub, näha. Praegused dofferid loewad ajalehtesid, Emile Zola'd, Renani; Leo Tolstoi, Schiller ja teised waimukangelased ei ole temale wõerad; ükski tähtsam poliitikaline sündmus ei lähe temast teadmataks mööda.

Teijeks jaiwad dofferid sellest liikumisest ka ainelist tulu: nende palk tõusis; tööimundide arv on kõikidel enam ehk wähem ühesuurune, ületundide eest, kus töö wäsimuse tõttu palju hädasohtlikum on, antakse neile kõrgemat taju, nende tarwitamine on iseäraliste tariifidega piiratud. Contract system on ainult ajalooesse järele jäänud; wähe on kohtasid, kus töölisti wahemeeste läbi tööle palgatakse. Weel enam, nüüd waadatakse dofferi peale, kui elawa olemuse peale, kelles teatud jõud pesitseb. Ka tarifilepingud hakkawad wiimase ajal enam ja enam dofferite elus teed läbi raiuma. On märgata, et isegi juba mitteühijuslased ühijuste otsuste alla heidawad. Kui ka wiimastel aastatel dofferite poolt wägiwalda on tarwitatud, siis

wõib jeda fakti*) kohaliste kindlate organijatsioonide puudumisega seletada (nagu streigid Liverpoolis, Hullis jne.).

Dokterite wõit mõjus ka teiste õppimata tööliste peale; igas tööstuseharus tekkisivad ühijused, keda endine Inglise tööliste liikumine ei tundnud; nende liikmete arw oli juba peale esimest aastat 200 tuhande ümber. Ühes sellega wõis ka liikmete arwu tõusu teistes wanemates ühijustes märgata. Raubteetööliste 19. nov. 1890. a. ärareetud kongressil wormuleeriti uue woolu ülesandeid tööliste liikumises järgmiselt: „Ühijus peab wõitluseabinõu olema, ega tohiks oma tegewust mitte abiandmisekasjadega, nagu: jurma-, haiguse- jne. kasjad, koormata.

Nagu ojal ka sellest resolutsionist näha on, läksivad need uued ühijused oma karakteri poolest wanadest palju lahku. Nemad ei wõinud — oma liikmete arwu peale waatamata — madala liikmemaksu pärast juuri kapitalisid koguda, sellepärast pidiwad nad teisi teesid otsima, et oma majanduslist seisukorda tõsta, — abiandmine mängis neil tähtsusetat osa. Nende tähtsamad eesmärgid oliswad töö päewa lühendamise ja töölisteklassi seisukorra üleüldine tõstmine praeguse majanduslise elu aluste põhjaliku uuendamise teel.

Õppimata tööliste organiseerimine oli tugewaks tõukejõuuts terve Europa proletariadi liikumises; wiimane ei wõinud enam ametiühijuse kui teatud eelõiguse peale waadata, fuhu ainult tööliste aristokratia peojes, ka õppimata tööliste organijatsioonidel oli juba alus all. Sellegi peale waatamata ei ühinenud uus ning wana wool, waid nende wahel tekkis antagonismus**), mis alles nüüd aja jookkul wähenema hakkab.

Juba mitu korda on selles raamatus tähelepanemist selle oppositsionilise oleku peale juhitud, mis wana ja uue trade-unionismuse wahel walitseb. Ühel pool seisawad uue unionismuse poolehoidjad: mustatööliised, doktorid, põllu- ja teised õppimata tööliised; teisel pool: ehitusetööliised, söekaewajad, katelsepad, mehaniisused (majinaehitajad) jne. — wana unionismuse poolehoidjad. Esimeste ühijustes puudub peaaegu abiandmine, mida alles wiimajel ajal liikmete arwu alanemise ärahoidmijeks sisse jeatakse***), kuna teised aga selle tegewuse oma

*) Juhumine, mis tõesti on sündinud, mis mitte wälja ei ole mõeldud.

**) Antagonismus — wastutõõtamine.

***). Näitujeks andis „dokterite ühijus“ esialgul ainult streikide ajal (strike-pay) abi (10 schillingit nädalas); wiimaks otjusitas aastal 1891 ärareetud aastane kongress (Annual Delegates meeting) Tom Manni, ühijuse presidendi, ja Ben Tilleti, peasekretäri, ettepanekul jurma puhul antawat abi (death benefit) sisse jeada, mille järele liikme jurma korral tema järelejäänud perekond matmise jookk 4 naelsterlingit (umbes 40 rubla) saab. Niijama on ka „Rational dokitööliste ühijuses,“ kus matujekasjast liikme peale ijeegi kuni 8 n. sterl. wälja antakse.

ühisuste tarvilikeks alujeks saavad. Need on ainult välised tunde-
märgid, mille abil neid üksteisest võib lahutada. Uue unionismuse
tekkimise põhjus, nagu meie juba osalt ka eespool nägime, peitub
kufagil mujal.

Teda peab wanade unionide kitsarinnalsusest otsima. Eespool
nägime juba mitmes kohas, misjuguise wiisadusega õppimata töölised
(abilised — labourers) oma jeltfimeeste-aristokratlaste ridadesse
peaesiwad. Nende, nõndanimetatud tööliste aristokratia, keskel walit-
ses arwamine, et ühijused, mille kasudest nad aru saiwad, ainult
teatud õppinud tööliste eelõiguseks peaesiwad jääma, kes kõrgeid mak-
susi juudawad maksta. See oli kahesugune efektus: esiteks andis
kolektiiviliste lepingute tarwidus ennast niihästi õppinud kui ka õp-
pimata töölistele ühesuguselt tunda.

Kuid jelles püüdes, mis enesele tarwilik ja kasulik nähti olewat,
ei toetatud „wähemat wenda,“ kes ka omale elutorra parandamist
tahtis wõita. See kitsarinnaline enesearmastus ähwardas trade-
unionide tulewikule kasu ajemel ainult kahju saata, jett organiseer-
imata tööliste jalgad tahtsasiwad ühist wäljaastumist, mille läbi kõige
fergemalt ja kiiremalt eesmärgile wõis jõuda ja mis wõidule pea-
mises kõige tähtsamat osa etendab.

Streikide ajal ehk ka rahulikel teel nõudmisi ette pannes oli-
wad ühijuslaste ning mitteühijuslaste kasud alati enam ehk vähem
ühised, ja et wiimaste poolehoidmist wõita, oleks pidanud trade-
unionid nendega käsitäes käima. — Teiseks kaotasiwad olewad ühi-
jused jelle läbi hulga töölistega, kelledele ühijusesse sissepeaemise
tee finni oli pandud, igasugused sidemed ära. Tekkis teatud eelõigus-
tega jildfond töölisestklassis, kes enese ümbrusele wõeraks, peaegu
täiesti kurdiks jäi.

Uued unionistid töiwad enestega enam demokratlijemad ja ra-
dikalemad juhtmõited kaaja. Ühes uue unionismusega awati ka po-
litikale ja jotsialistlistele aadetele ühijustesse sissepeaemise tee.
Wuidugi ei wõinud wanad trade-unionid enam täiesti erapooletuks
jääda, nad pidiwad kas uue wõoluga käsitäes edasi minema, wõi
temale kohe wärsu astuma.

Uue unionismuse kõrwal, wähest ka ühiste juhtide toetusel,
edenes tööliste politikaline liikumine, mis alles aastal 1893 lõpuli-
kult „Independent Labour Party'iks“ (Ssejewisaw töölisepartei)
wälja kujunes, millele juba 1874. a. alus pandi.

Ssejewisaw töölisepartei luges esialgul trade-unionisid täiesti
nüriskläinud sõjariistaks, millel enam mingisugust wäärtust ega jõudu
ei ole. „Unionismuse teel ei juuda meie enestele enam midagi wõita,
waid politika peab meie wõitluse alujeks olema“ — jee oli partei
esialgne juhtmõte.

Peale selle, kui John Burns ja Tom Mann „Sotsialdemokratilijest Föderationist“ välja astusiwad, sellepärast et nende arvates praeguse ühiselulise korra muutmine ainult rahulijel teel wõib jündida, lähenes see uus „Sotsialistiline“ wool, kelle eesotjas nimetatud mehed seisiwad, enam ja enam ametühijustele, wiimaks sai tema kaubatarwitajate ühijustega lepilikuks, niijama jahtus tema waen ka abiandmiseljstide wastu wiimaks täiesti ära.

Ühes sellega kuimas ijeseiswa tööljstepartei programm iga päewaga enam kokku; tema esitajad, kelledest õige mitmed trade-unionide juhijd oliwad, tõmbasiwad partei eeskawast ettewaatlikult sõna „Sotsialistiline“ maha, milles kaunis juurt tonti nähti.

Mõnda nihtus ijeseisaw tööljstepartei enam ja enam paremale poole, ja nüüd seisab ta 1830. aastate revolutsionlistest püüetest kaugemal kui Manchesteri wabameeljustest. *)

Õsge kuni praeguse ajani pole veel „Sotsialdemokratiline Föderation“ wõimaliku leidnud olewat ijeseiswa tööljsteparteiga ühineda, jst et wiimane terwet sotsialdemokratlijst programmi awalikult täiesti omaks ei tunnista ja ainult parlamendi teel wõidelda tahab.

Õõige esiteks ühines kohe 1892. a. ijeseiswa tööljsteparteiga „dofferite ühijus“, kes alles wäljaarenenud parteis enese ainukest kasjudekaitsjat nägi, peale selle sai partei oma jõudu ainult uuest unionismujest. Kaunis huwitaw oleks „dofferite“ kongressijdel tehtud otjusi tähele panna, milledest ka kohe järeldada wõib, miks nende kahe tööljsteeorganisatsjoni ühteliitumine nõnda kergesti jündis, kuna ijegi veel meie päewil mõned suuremad trade-unionid tööljste ijeseiswast parteist eemale hoiawad, selle peale waatamata, et wiimane 1900. aastal „Tööljste parlamendijaadikute komiteega“ **) ühinedes kaunis palju oma eeskawast maha pidi jätma, mille tõttu partei ka trade-unionide poolt enam wastuiejemist leidma hakkas.

Grimshy's dofferite kongressijl (1894. a.) tehtud otjus kõlab järgmijelt: „Käesolew kongress nõuab, et parlamenti ja kohaliste omawalitjüste nõuukogudesje ainult need tööljste ajemifud walitaks, kes täiesti ijeseiswad on ja kolektiwiwljstli programmi omaks tunnistawad.“

Järgmine aastakongress Gloucesteris (1895. a.) wõttis järgmije otjuse wastu: „Saadikute aastakoosolek nõuab uuesti, et 8-

*) Manchesteri parteis hjiitakse seda wabameelset parteid Inglismaal, kes kord Cobdeni ja Braidiga eesotjas leiwaajaduste wastu wõitles. Pärast-poole hakati „manchesterlasteks“ neid kodanlasi hjiüdma, kes kauplemije waba-
dujst, riigi mittewaheljesegamijst jne. nõudsiwad.

**) Mitte Parlamendikomiteega ära wahetada, mis iga aasta trade-unionide kongressijdel walitud isikutest koos seisab, kuna aga esimene tööljste parlamendijaadikute gruppe on.

tunniline tööpäew seaduseandliljel teel võimalikul korral kõigis tööajutustes maksma pandaks. Kongress näeb ära, et kõik katsed seda nõudmist trade-unionismuse teel läbi wiia asjata on, seda näitab meile minewik wäga selgesti.“

Kuid nendest otsustest ei wõi weel järeldada, nagu oleksiwad kõik dokkerid sotsialistid, sest waewalt üks kümendit Londoni dokkeritest on sotsialistid, sest et sotsialismuse Inglise tööliste hulgas kaunis wistalt edeneb, wiimased aastad wälja arwatud, kus selles asjas elawust on märgata. Kuigi seda ette tuli, et jaadikud kongressidel nende ettepanekute poolt healeksiwad, siis awaldasiwad nemad juremalt osalt isikliku arwamisi. Seda wõib ka sellest näha, et Tom ja Ben Tillet oma „sotsialistlik“ kandidatuuri dokkerite ringfondades üles ei sea.

Dokkerite streigist alates juni 1895. aastani oli igal aastal trade-unionide kongressidel enamuse uue woolu käes. Liverpooi kongressil (1890. a.) saiwad uued waated täielise wõidu; kõhe peale selle astusiwad mitmed parlamendikomitee liikmed, kes wana trade-unionismuse ehitajad oliwad, oma ametist tagasi, teiste seas ka komitee sekretär Bredhorst, kes aga 1894. a. peale John Burns'i jälle tagasi waliti.

Kuid juba 1895. a. tõi Cardiffi kongress wanale woolule jälle enamuse. Waatame, kuidas jee sündida wõis, sest 1880. a. alates juni siamaani mängis ju uus wool, kelle etteotsa pärastpoole ka iseisejaw töölistepartei astus, kongressidel „esimest wiulit.“

Nendele igaaastastele kongressidele pandi 1868. a., jellel ärwal ajajärgul, Manchesteri „Trades Councils'i“ poolt alus, kes üleskutsejega kõigi trade-unionide ja ametinõuukogude poole pööras, et nemad ka omalt poolt ärapeetawale kongressile ajemikud jaadaksiwad. Ja sellest ajast peale wõtsiwad trade-unionide kongressidest ka ametinõuukogud oja, kellede waated, nagu meie juba selles raamatus eespool nägime, trade-unionide omadest täiesti lahku läksiwad. Sel ajal, kui unionistid kongressidel majandusliku küsimusi, nagu: wabrikute ülewaatusjelt, ületunnitööst, 8-tunnilisest tööpäewast jne. arutasiwad, nõudsiwad „Trades Councils'i“ ja „Iseisejawa töölistepartei“ ajemikud parlamendijaadikutele palka*), lordidekoja ärakotamist, tööta töölistele riiklist tööd jne.

*) Inglise parlamendijaadikud ei saa riigi poolt mingisugust taju, ja jee teeb tööliste seijukorra weel raskemaks, kes oma rahaga jaadikuid Londonis älewal peamad pidama. 1900. a. ajutatud parlamendijaadikute komitee ülewalpidamise hallitaks on trade-unionid, kes aastas 15. r. iga tuhande liikme kohta maksawad ja peale selle weel 4 f. iga liikme pealt; mustatöölistes maksawad 50 f. inimese pealt ühefordsest. Sõbekaewajad on siamaani ennast eemale hoidnud, sest neil on oma poliitiline organisatsioon.

Muidugi ei võinud wana unionismus oma mõju kadumist külmawerekselt pealt waadata ja ta wõttis nõuiks jeda „ära peasta, mis weel peasta võib“. Parlamendikomiteele (mitte jaadikute komiteele), kus wana unionismuse esitajad istusiwad, tehti kohuseks kongressi põhjuskirjasid, kus kokkufutsumise, healetamise jne. seadused ülewal oliwad, muuta. Nüüd wõis parlamendikomitee oma wastasele „Sfeseiswale töölisteparteile“ hoobi anda, mis ka tulemata ei jäänud. Oma eesmärgi täiesti warjamata muutis parlamendikomitee põhjuskirja 3. § järgmiselt ümber: „neid asemikka, kes otseteed trade-unionide poolt malitud ei ole, ei loeta seaduslikkudeks.“ Sellega oli siis ametinõukogudelt asemikkude jaatamise võimalus ära wõetud, ainult trade-unionid oliwad selle õiguse ojalised. Sellest oli weel wähe, ka see lihati weel juurde, et „jaadikuteks ainult need wõiwad olla, kes ise kuni walimiseni oma tööstuseharus tööd on teinud, muidugi ühijuste alalised, palgalised juhiwad jõud wälja arwatud.“

Et aga „Sfeseisew töölistepartei“ enesele uuest unionismusest toetust leidis, siis oli ka selle eest tarwis hoolt kanda, et wanadele tugewatele ühijustele kongressidel alati healtenamus jääks. Wana põhjuskirja põhjal wõis iga ühijus kahe tuhande liikme kohta ühe asemiku jaata, kuid harilikult ei tarwitatud juuremad ühijused ilmaiski jeda õiguist*), sest et jaadikute ülewalpidamine ühijustele kauris palju maksma läks. Seda silmas pidades muudeti uues põhjuskirjas healetamise wiis ümber; § 8 ütleb järgmist: healetamine jünneb pileтите (par cartes) järele; iga jaadik saab tuhande liikme kohta ühe pileti (arujaadaw, ainult siis, kui tema nõutawa maksu, 25 franki iga tuhande liikme kohta, ära on maksnud). Piletid antakse parlamendikomitee sekretäri poolt jaadikutele enne kongressi istumiste algust kätte“.**)

See „rewolutsion ülewalt poolt“ jünntas uue põhjuskirja kokkuseadjate eneste seas juba lõhet, sest parlamendikomitee esimees pidi tihti „casting vote“i,***) tarwitama, et ühele ehk teisele poole healtenamust anda. Parlamendikomitee otjustas uut healetamisewiisi kohe peale kongressi awamist tarwitusele wõtta; — meelepaha kaswas iga päewaga. Kongressil laskis parlamendikomitee oma ettepanekud uue healetamisewiisi järele healetada (!). See tähendab, tugewate ühijuste käest küsida, kas nemad peremeesteks tahawad jääda wõi mitte, — mille peale muidugi jaataw wastus anti.

Kongressil tõusiwad tormilised protestid, nõuti, et president, kes

*) Näituseks ei jaatnud „Suur Britannia jöetaewajate föderatsioon“, kellel üle 166.000 liikme oli, ilmaiski 83 asemiku kongressile.

**) Selle uue healetamisewiisi järele oli „Sfekaewajate föderatsioonil“ 166 healt, masinahitajatel 77 h. ja kangute ühijusel 83 h., ja neid heali wõis ainult üks jaadik ära anda.

***) „Casting vote“ — healetamine, kus esimehe heal otjustaw on (kus esimehel 2 healt on).

teatas, et tema kaartide järele healetamise tarvitusele võtab, oma ametikohused maha paneks. Iseäranis ägedalt tungisivad parlamendikomitee peale Ben Tillet, Wilson ja teised; kuid siin astusivad juba endine jottialist John Burns ja Maudsli parlamendikomitee kaitseks üles. See parlamendikomitee osaw manöwer sünnitas palju „paksu werb“ uue unionismuse poolehoidjate seas.

Kuid see Cardiffi kongressi võit ei kestnud kaua, sest juba Bristolil kongressil aastal 1898. jai uus wool jälle enamuse, selle poolt 700 tuhat healt ja vastu 400 tuhat healt anti. Ja nüüd lähenewad peaaegu kõik trade-unionid iseiseiswale töölisteparteile, sest wiimaste aastate sündmused, kus ametiühjuste kasiad jälle kuristiku kaldale langeiswad ja seadus neile mingisugust kaitset selles asjas ei pakkunud, sundiswad ka wanasid trade-unionisid politikawõitluse wäljale astuma.

Kahest tähelepnanemisewääriliseft filmapilgust, milledest ka wiimaste aastate trade-unionilise liikumise iseloom wälja paistab, ei wõiks meie siin waikides mööda minna. Need on: esiteks masinaehitajate streif 1897. aastal ja teijeks „General Federation of trade unions“^{*)} ajutamine 1899. aastal.

Masinaehitajate streif oli selle poolest iseäralik, et siin wõitlejad pooled oma otsekoheseid nõudmisi awalikult wälja ei pannud, waid nendele näokatte ette tõmbasiwad. Ettevõtjad, kes masinaehitajate „ametiühjuse wägiwalla“ üle kaebasiwad, tahtsivad terwet jeda „äraneetud“ ühjusst ära häwitada ehk wähemalt kolektiwlisite lepingute tegemiseft ennaft wabastada. Nemas paniwad tööliste isiklise palkamise wabaduse nõudmise, mis wanal „heal ajal“ harilik nähtus igapäewases elus oli, päris awalikult tööliste ühjusele ette, kes nende tegewust oma kolektiwlisite lepingutega kitsendas. Terwet seltskondline arwamine tõusis ettevõtjate vastu üles — ja selle mõjul pidiwad ka nemad, muidugi ainult awalikult, oma nõudmise tagasi wõtma.

Teijelt poolt wõitlesiwad töölisjed jälle 8-tunnilise tööpäewa nõudmise näol; kuid tõsine põhjus seisis eneste ja wastaste jõudude tugewuse katsumises; töölisti huwitas isegi see hädaohtlik kasse, kas wõiwad praeguse masinatööstuse juures nende asjet õppimata töölisjed täita wõi ei.

Rulemani teadete järele oli asja käif järgmine: Juba aasta algul tekkis üfsikute streifide läbi tööandjate ühjuse (Federated Engineering Employers^{**}) ning ühendatud masinaehitajate (92

^{*)} „General Federation of trade unions“ — on uus üleüldine ühjenemise tsümpus (ühjuste ühjusus), millele Manchesteri kongressil alus pandi.

^{**}) „Federated Engineering Employers“ ajutati 1896. a., millest 4 tööandjate ühjusst osa wõtsiwad; polguülem Daier oli üks tema paremateft juhtidest.

tuhat liiget) ja katelseppade (41 tuhat liiget) ühijuste komitee vahel konflikt, mille peale viimane Londoni firmade*) omanikkudele 8-tunnilise tööpäeva nõudmise ette pani, mida ka mitmed tööandjad kohe täitsivad. Kohe peale selle pidasivad tööandjad 1. juunil Manchesteris kongressi ära, kus otsufeks tehti, sel puhul kui töölised oma nõudmistest tagasi ei astu, 25% kõigist metallitööstuses töötavatest töölistest lahti lasta. Kuid jelle ähwardama otsuse peale vaatamata hakkasivad 3. juulil kolmes wabrikus töölised streikima. 5. juulil andis ettevõtjate ühijus töölistele hoiatuse, kuid see oli asjata. Et töölisi järelandmisele jumbida, lasti 14. juulil üle terve Inglismaa 25% metallitöölisest töölt lahti. Töölised vastasivad sellega, et ülejäänud 75% ka töö seisma jätsivad.

Peale 6^{1/2}-kuulist streiki leppisivad töölised ettevõtjatega kokku; leping finnitati kümne aasta peale ära**) ja 31. jaanuaril 1898. a. asusivad töölised tööle. Töölised saidvad lüüa, nad pidivad 8-tunnilise tööpäeva nõudmisest tagasi astuma ja kaunis pikatahtjalise lepingu tegema. Teiselt poolt pidivad ettevõtjad kolektiivlised lepingud awalikult maksmaks tunnistama.

See võitlus läks töölistele üle 6.500.000 rubla maksma. Toome siin täielikuma aruande:

Ühijuse „Amalgamated Engineers“ warandusest	2.380.900 rubla
Organiseeritud mehhanikuste eneste poolt ohwerdatud summad.	2.510.980 „
Korjanduselehtede läbi teistest ühijustest ja wäljamaalt	1.687.610 „
Kokku	6.578.570 rubla.

Sellegi peale vaatamata, et streik kaotusega lõppes, näitasivad mehhanikused oma ühijuse jõudu. Kaotuse peapõhjus seisis wist muidugi ka selles, et üks suurematest laewaehituse ja masinatööstuse ühijustest umbes 180 tuhande liikmega streigist eemale hoidis, sel põhjusel, et masinaehitajate ühijus juba mõni aeg enne streiki ühinemise katsed wastastikuse toetuse põhjal tagasi oli lükanud. Arwatawasti oli see nurjaläänud streik ka nende edaspidisele ühinemisele alufeks.

Et enam sellest kaotusest, mis kaudsel teel ka kõigi tööliste peale rufuwalt mõjus, kaju saada, astusivad ettevõtjad ja teised tööliste liikumise wastased sõja teele; neid toetasivad mitmed ajalehed, „kollased“ töölisteühijused, walitus ja oma tagurliste püüetega, imperialist-

*) Firma — äri kui ka tööstuseettewõtte.

**) Lepingu kestwuse aeg sai juba tänawu aasta algul täis; nagu kuulda olla töölised tööandjatega minewa aasta lõpul (1907. a.) lepingu uuendamise asjus mitu koosolekut ära pidanud.

lise poliitika*), millest wiimaks Transwaali jõda wälja wõrjus, mis kahe wabariigi iheiseiwuse häwitamisega lõppes.

Tähtsam Inglismaa nõndanimetatud „kollane ühjus“ on „Free Labour Association“ (waba tööühjus). See organisatsioon on tööandjate poolt töölisteühjuse vastu wõitlemiseks elule kutsutud, tema muretseb häda ajal streigimurdjaid, teeb töölistewastalist fihutusetööd jne.

Õjegi kongressisid kutsub „Free Labour Association“ kokku, millest „olemata“ osakondade asemikud osa wõtawad. Ühele öeldakse: „Teie olge Londoni osakonna asemik,“ teisele: „Teie olge Birminghami asemik,“ jne. 1895. a. Newcastle's ärapetud kongressist wõitsiwad umbes 40 „sündimata“ osakonda oma jaadikute läbi osa. Teiseks ei anna „Free Labour Association“ mingijuguseid aruandeid (balance sheet). Kes ta liikmed on? kui palju? kust ta enesele fisisjetulekuid saab? jne. — nende küsimuste peale jääwad sulle wastatud alati wõlgu.

Üleüldiselt ei juuda see organisatsioon mingijugust häwitawat mõju tööliste liikumise peale awaldada, wähe leiab ta tööliste ringkonnas enesele poolehoidjaid. „Free Labour Associationi“ poolt ei ähwarda trade-unionisid mingijugune hädaoht.

Teine tähtsam filmapilk on „General Federation of trade-unions“ ajutamine, millele 1899. a. Manchesteri kongressil alus pandi.

Uue „ühjuse ühijuse“ eesmärgiks oli töölisteorganisatsioonide õiguste kaitsmine, töölisteklassi seisukorra ja ühiselulise tähtsuse tõstmine poliitikalise tegewuse abil, mida ainuiseks jõuiks arwati, mis neid eespool toodud ülesandeid täita juudab. „Federationi“ esimeseks ja peaulesandeks oli ühiselulise rahu eest hoolt kanda ja wõimalikult streikidest eemale hoida, kõiki tekkinud konfliktisid ainult rahulisel teel wahekohtute abil ära lepitada. Mingijuguseid teisi nõudeid kapitali kui ka kapitalismuse vastu kongress üles ei seadnud.

Selle eeskawa läbiwiimise toetuseks kui ka wastastikuse abiandmise otstarbeks otjustati „Federationi“ juurde iseäraline fond (kassja) ajutada. Iga ühjus jäi täiesti iheiseiwaks ja maksis kassjasse liikme pealt 1 pens fiseastumise ja 3—6 penfi aastamaksu; peale selle pidi iga ühjus, kes „Federationiga“ ühineda tahtis, weel iseäralist maksu maksma kuni 10% jellest ühijuse warandusest, mis iga liikme kohta kassjas oli.

Peale selle anti „Federationi“ liikmele streigi ajal, kohe peale esimesi nädalat, 2 schill. 6 pens ehk jälle 5 schill. abiraha. „Federationi“ komitee otjustas igal juhtumisel, kas streiki edasi toetada wõi abiandmist lõpetada.

*) Imperialistiline poliitika, kus rahwawalitsust isewalitsusega kokkufõlasjapanna kui ka asumaid riigiga kindlasti ühendada tahtakse.

„Federationi“ kolkusead ja walitsemisewiis on täiesti lihtne: general-nõukogu (General Council), kuhu iga ühifus liikmete arwu juuruse järele 1—4 asemikku jaadab, kes enese seast komitee (Management comitee) nimetab, milles 15 liiget on. Komitee otjüste üle wõib nõukogule edasi kaebada; peale selle wõib ka ring-konna-komiteesid asutada, kes enese tegewusest peakomiteele aru annawad. Komitees wõib igal ametil ainult üks esitelega olla.

Walitjuse tagaifistum politika oli ühifusewastalisele sõjatäigule suureks toeks, olgu küll et need „rahu“ eest wõitlejad päralt ei jõudnud, siiski saatsiwad nad ühifused kaunis hädaohilikusse seisukorda. Aastal 1899 algas Cardiffis ühifuse toetusel raudteetööliliste streik. Raudteekompanii andis ühifuse wastu streigi läbi sündinud kahju taju nõudmise kohusse sisse. Kohus tunnistas nõudmise õigeks ja seletas, et trade-unionid oma liikmete ühise wäljaastumise tagajärgede eest peawad wastutama; kuid see alama kohtu otjus lükati kohtupalati poolt ümber.

Tööandjate ühifuste toetusel anti asi kõrgemasse kohusse edasi, kus 22. juulil 1901. a. jälle kompanii nõudmine õigeks tunnistati ja seletati, et trade-union nende kahjude eest peab wastutama, mis tema nõuandmise peale liikmete ühise wäljaastumise läbi on sündinud.

Selle otjuse peale toetades nõudis üks sõkaewanduste kompanii „Sõkaewajate föderationi“ käest 1889. a. ettetulnud streigi läbi sündinud kahju eest 736 tuhat rubla taju, ja 19. detf. 1902. a. otjustas ülem kohus, et „Sõkaewajate föderation“ nõutawa summa wälja peab maksma. Ainult kohtukulud tuliwad föderationile üksi umbes 400 tuhat rubla maksma.

See ülema kohtu otjus andis tööandjatele hea, kaunis terawa sõjariista kätte ja nüüd wõiswad nad neid wihatud ühifusi purustada: streigi tekkimiseks oli tarwis ainult weidi põhjust anda, ja „lõks“ oligi ülewal, kuhu ühifus kergesti sisse wõis kukkuda. Kuid ühifused ei oodanud nõnda kaua, kuni kaelawisatud ling hoopis pingule tõmmatakse, waid otjustasiwad ühelt poolt parlamendi käest selle ülema kohtu seletuse muutmist nõuda ja teiselt poolt streikisid nüüd ainult harwa tarwitada, et nendest komistamiskewidest eemale hoida.

Streikide arw, mida ühifused juhtisiwad, kahanes iga aastaga:

Aastad.	Streikide arw.	Streikidest osawõtjate arw.
1900	648	188.538
1901	642	174.516
1902	442	256.667
1903	387	116.907
1904	354	86.888

Huwitaw on see, et streikide arwu wähenemisega tööliste palg keskmiselt mitte ei tõuse, waid alaneb, nagu jeda allpool toodud arwudest

näha mõib. Võttame ainult viimased aastad, kus streikide arv kõige enam kahenes.

Palga kõrgendust jäiwad:

Palk vähenes:

Aastad.	Töölise arv.	Nädalane summa naelsterlingites.	Töölise arv.	Nädalane summa naelsterlingites.	Vähenes nädal- las (n. fierl.).
1901	429.915	40.790	489.318	117.377	76.587
1902	91.812	5.326	789.891	77.921	72.595
1903	21.927	1.541	874.721	39.868	38.327
1904	16.054	1.202	784.604	40.432	39.230

Sellest võime meie selgeste näha, et ühes streikide vähenemisega nende tööliste arv, kes palga kõrgendust jäiwad, kahaneb ja nende tööliste arv, kelle palka kärbitakse, suureneb. Ainult proletariadi jõjalised väljaastumised suurendavad wõitude arvu.

Inglismaal andsiwad trade-unionid 1904. aastal streikide toetuseks keskmiselt ainult 1,90 marka liikme pealt wälja, kuna aga Daanimaa 3,75 m. Saksamaa 5,58 m., Norramaa 5,98 m. ja Rootsimaa isegi 9,21 marka andis.

Inglismaa on küll wist ainukene maa, kus ühine tarbeainete valmistamine tegelikult elus omale tähtsuse on juutnud omandada. *) Aastal 1892 oli nende ühijuste arv, kes ühijelt tarbeaineid valmistasiwad, 865 ja nendes teenivate inimeste arv 30.104. Töölise palgaks maksasiwad nad aastaks 29 milj. marka ja kaupa valmistasiwad nad 204 milj. marga eest. Ühijused, kes enesie tegewusest teateid saatsiwad, jagasiwad oma töölistega ka ühijuse puhast kaju; aasta lõpul, kui nad aruandeid tegiwad, jäiwad töölijed puhtast kajuft 956.920 marka. Misjuguft kaupa peajasjalikult valmistatakse, näitab meile statistika. Kinga- ja saapawalmistamise wabrikutes oli 7.766 inimest ametis, riietewalmistamise juures 4.669 in., leiwategemises 4.076 in., weskites 892 in., jeebiwalmistamise 321 in. jne.

Keed töölijed oliwad peajasjalikult kaubatarwitajate ühijuste töökodades tööl. Aastal 1898 oli Inglismaal 1603 kaubatarwitajate ühijuseft 1.646.000 liikmega; osamaksu suurus oli 19.759.000 n. str.; kaupa müüdi aasta jooksul 65 milj. n. str. eest, mille pealt 7 milj. n. str. kaju jaadi.

Tähelepanemiseväärt on see, et Inglise kaubatarwitajate ühijustel kõige suurem iheskauplus terwes maailmas on, kus 600 inimest töötawad, kellel 9¹/₂-tunniline tööpäew on. Kui kaugele Inglismaa kaubatarwitajate ühijused on edenenu, mõib sellest näha, et neil Manchesteris oma pank on, kus 1899. a. viimajel poolel 609 milj. marka jookswat kapitali oli. Pank ei taha juurt kaju jaada, waid on omale ülesandeks teinud kaubatarwitajate ühijuste

*) Adolf von Elm, „Kooperatiwline liikumine“.

peab walwama. Sest ühes tööstuslike edenemisega juureneb ka tööpundus, mis Inglismaal juba 1906. a. kaunis terawalt ennast tunda andis, sest isegi 50% trade-unionide liikmetest olivad töötä, millest näha on, et tööpundus ka õppinud töölilstele ennast nii karedalt tunda andis; mis peab siis õppimata töölilste kohta ütlemä, kellel kusagilt abi loota ei ole, waid kes seda nõudmä peawad. Sel aastal pandi töötä töölilste poolt Londonis juured meeleawaldused*) toime, millede organiseerimisest peaausjalikult sotsialdemokraatiline föderation osa wõttis, kuna aga iseiseiswä töölilste partei parlamentäsemifikud tihtigi nendelt koosolekutelt puudusiwad.

Harilikult astud nüüd walitjuse poolt parlamendis John Burns, endine sotsialist ja Londoni töölilste parlamentäsaadik, nüüd wabameelje ministeriumi liige, kes enne nagu kõigist elutuledest läbikäinud tööliline rääkis, töötä töölilstele kaitseeaduste nõudjate wastu üles. Nüüd seletab Burns parlamendi kõnetoolilt: „Iga kodaniku kohus, kellel töötä töölilste häle seisuford südäme peal seijab, oleks nendele ära seletada, et nemad oma õppinud selttimeeste, trade-unionistide, järele teefiwad ja asjata raha ei raiskaks, waid töötä töölilste fondi (kassasse) paneksiwad, et siis rasketele aegadele wastu pidada, et ennast mitte seltskonua heategewusest ära rikkuda lasta.“ Seesama mees — John Burns — kirjutas „Justice“ weergudel 7. weebr. 1885. a. järgmiselt: „Ühijused ei tohiks mitte walitjuse kohuseid oma peale wõtta, waid nad peaksiwad nõudmä, et walitjuse poolt, kes nüüd ainult rikaste eest hoolitseb, mõistlik „waeste“ seadus maksma pandaks.“ Teises kohas ütleb ta: „ehk ma küll wiina ei joo ega ei suitseta, taimetoitu söön, Malthuse õpetuse**) poole hoiän ja hea töömeeus olen, siiski olen ma otsusele jõudnud, et tööliline oma wiletjast palgast midagi järele ei ja jätta.“

Ja nüüd astub „minister“ John Burns kalgilt nende töölilste wastu üles, kes teda nõnda kõrgele on upitanud.

*) 1. (14.) mail pandi üks suurematest töötä töölilste meeleawaldustest toime, millest isegi tuhanded naisterahwad jällelastega osa wõtsiwad, nende peade kohal lehwisiwad punased lipud järgmiste pealkirjadega: „Naisterahwad ühinege ja nõudke õigusi enestele ja oma lastele“, „Drjasid söödetakse, aga wabad surewad nälga“ jne.

**) Malthus — Englise majanduseteablane, elas 1766—1834. a., oli preestriks, 1805. a. alates ajaloo ja politikamajanduse professor. Tema esimene töö ilmus ilma allkirjata, milles ta seletab, et üleliigne rahwahulk, kes enesele elu säilwalpidamiseks ei leiaks, alati söwade, katku, lastetapmise jne. läbi ära häwitatakse, sellest tuleks siis järeldada, et inimeseb sugulise kottupuuutumise eest eemale hoidmä peaksiwad. Kui inimesejoole head tahetakse teha, siis peaks wähem lapsi ilma sündima. Peale selle on Malthusel veel teisi õpetusi, mis aga kuigi palju poolehoidjaid ei ole leidnud.

VIII. Trade-union kui organisatsioon.

Spjalgul olivad kasjad peaaegjalikult ainult kohaliste gruppede juures, kuid aja jooksul näitas elu ije ära, kui wõimetu maakondline gruppe oma kasjaga tööstuslikes jõjas oli, ja see sundis trade-unionisid üksteise järele kasjaid tsentraliseerima: igal trade-unionil pidi ühine kasja olema. Kuid siin tekkis nüüd küsimus: kes peab kasja üle walitsema? Tsentralkasja nõuab ka tsentralwalitsust; teine asi oleks olema, kui ühijuste tegewus kindlate reeglite (seaduste) järele wõiks käia, kui tema tegewus politikaga ei oleks seotud, — siis wõiks kohalise gruppe administratsioon (walitus) niijama edurikkalt töötada, kui juhtiw tsentralasutus. Ühijuste waranduse tarwitamine ei sünni mitte üksi liikmete poolt wäljatöötatud reeglite järele, waid juurem oja wäljaminekuid tehtakse ühijusi juhtiwate ajutuste õigusi mööda. Kas on tarwis tarifilepingut teha, hindasid määrata, streiki juhataada, uut kaitseseadust wälja töötada ja ette panna, — kõike seda keerulist tööstuspoliitikat ei suuda põhjuskirjad ega kodukorrad ette ära näha ega nendeks wäljaminekudeks määrusi teha. Sellega ei saa juuremat oja trade-unionide walitsemise tegewusest mingi suguste reeglite ega eeskirjadega ette ära näha, waid peab täiesti täidejaatwate wõimude hooleks jätma. Sellega siis tekitab ühes ühise kasjaga ka tsentralkomitee, selle eesotsjas generalsekretär seisab; muidugi kaob ühes sellega enam ja enam ka sektionide (osakondade) omawalitus (autonomia) ja juhatatus lähed täiesti sekkomitee kätte. Kui kõik sektioni rahalised sisetulekud ühijesse kasjasse lähewad, fuhu ka kõikide liikmete maksjud woolawad, siis ei tohiks sellega ka osakonnal mingisugust õigust olla, et temet ühijust wastu tahtmist lahingusse kiskuda. Harilikult annab kohaline sektion peaaegjalikult tööia töölistele abi, kuna aga „wõitluse“ toetused tsentralasutuse poolt wälja antakse. Ühes kasja tsentraliseerimisega*) tsentraliseerib ka walitus (juhatatus). Enamasti kõik trade-unionid on omale jääraje aluse wõinud, kuid kahjuks ei ole masinachitajate ühijus (Amalgamated engineers) weel sellega toime saanud. Tema kohalistel gruppedel on täieline omawalitus; nad ei wõi mitte üksi oma osakonna, waid terve ühijuse warandust, iegi wastu liikmete enamuse tahtmist, tarwitada. Selle tagajärjena walitsewad ühijuses muidugi faks woolu, ühed tsentralisatsiooni poolehoidjad, teised, kes kohaliste gruppede omawalituse alalejäämist nõuawad; ja wist praegu alles wiibib ühijus jäärajes raskes seisukorras.

Täidejaatew tsentralasutus edendab sellega suurt oja Inglise trade-unionides, selle õladel seisab terve asjaajamine, liikmed on

*) Tsentraliseerimine — teatud sekktohta kokkufogumine.

ainult maksude maksjad ja abirahade saajad; trade-unioni juhtimiseft võttavad nad ainult vähe ja kaudselt osa. Kaunis huvitav oleks „Society of boiler-makers and shipbuilders“ (Katelseppade ja laevaehitajate ühijuse) generalsekretäri tegevust lähemalt maadelda, kellel tegelikult peaaegu piiramata võim on. Generalsekretär Knight (loe Nait) täitis juba 1898. aastate ümber üle 25 aasta oma kohuseid; katelsepa pojana sündinud, on ta ise mitu head aastat tööd teinud; temal on juur mõju tööliste, isegi tööandjate peale, kellede juures ta tihtigi võeraks käib. Ta elab New-Castle's ühijuse majas, kus ka ühijuse büroo (office) asub. Maja on linna paremas jaos, suure aia sees ja ei tuletagi töölistebüroo hoonet meelde. Knight ise elab kui keskmise klassi inglase kunagi, kellel ärimehelik osavus ei puudu ja kes suuri ettevõtteid juhatama on harjunud. Büroo (office) tuletab oma toreda siseseadega suuri Inglise pangamajasid meelde. Knightil on abiline ja mitu teenijat. Kui ta ühijuse juhtimise kahelkümne viie aasta eest oma peale võttis, siis oli jellel umbes 12 tuhat liiget; tema agaral ja osaval juhatusel tõusis liikmete arv paarikümne aasta jooksul 45 tuhande peale. Ühijuse põhjuskirri annab generalsekretärile suured võimupiirid. Ühijusel on 252 osafonda (branches), neid juhatavad ainult kohalikes asjades ringkonna komiteed (district committees). Terwet ühijust juhib täidesaatev nõukogu (executive council), mis üheksast liikmest koos seisab, keda mitte terve ühijus, vaid see ringkond, kus ühijuse valitus asub, valib. Nõukogu eesotsas seisab generalsekretär. Kõik ringkonna komiteed otjused pandakse nõukogule või, teiste sõnadega ütelda, generalsekretärile heakskiitmiseks ette. Täidesaatava nõukogu otjuse üle võib küll terve ühijuse ees kaebust tõsta, kuid keegi liige ei tarvita seda õigust peaaegu ilmasgi, sest et see suurte raskustega ühenduses on. Kui keegi liige kaebust tahab tõsta, siis peab ta oma ringkonna komitee käest luba küsima; kui luba saadud on, siis läheb kaebtus aruandesse, mille läbi ta siis kõikides osafondades arutamise alla tuleb, kus siis healetamise abil nõukogu poolt tehtud otjus kas finnitatakse või ümber lihtatakse. Et mitte iga liige kuritahtlikelt seda õigust ei tarvitaks, siis võetakse pealekaebaja liikme käest teatud kautsjon sisse, millest liige siis ilma jääb, kui kaebtus tähele panemata jäetakse. Pole siis ka imeks panna, kui liikmed seda õigust ainult harva tarvitavad, et mitte vaevaga teenitud kopikateft ilma jääda.

Ühijuste kui ka osafondade vahelkord on üks kõige raskematest Inglise trade-unionismuse küsimustest. Sag'edasti meelitavad ühijused üksiteiselt liikmeid ära ja selle võistluse tõttu kaob nende vahel tihti ühistunne ja ühijuste warandus tarvitatakse siis kõiksugusteks asjata otstarbeteks ära. Mitte üks kord ei ole trade-unionide vahel võitlus

tööde asjus teffinud. Näituseks 1890. a. põhja-õhtupoolsetes sadamates, kus shipwrights (laewapuusepad) ja joiners (tislid) tih-tigi üksteiselt tööd ära fiskusiwad. Aastal 1891 oliwad New-Castles masinaehituse tööliised (engineers) ja weetorudepanijad (plumbers) ijefeskis jelle üle tülis, kumb neist wee- ja gaasitorusid peaks tegema. Harilikult oli torude walmistamine masinaehitajate käes, kuna aga mõned firmad jelle töö weetorudepanijate kätte andsi-wad, kes nende walmistamise odawamalt oma peale wõtsiwad. Ma-sinaehitajad ei olnud sellega rahul, waid nõudsiwad oma ühijuse läbi, et töö uuesti nende kätte antaks; tööandjad wastasiwad jelle nõudmise peale sellega, et 25% töölistest, kes ühijuse liikmed oli-wad, töölt lahti lasti. Algas streik, millest 1500 töölist osa wõt-siwad ja mis ühijusele 250 tuhat franki maksma läks. Wiimaks pidiwad masinaehitajad alla andma ja töö läks teiste kätte.

Kõige õigemaks trade-unionide wahekorras tuleb küll niisu-gust lugeda, kus üksikud tööliste grupped ainult ühiste eesmärkide kättejäämiseks ühinewad, kuna aga nende punktide selgitamiseks, milledes nende erikasud üleüldise kasudest lahku lähewad, neil täie-line omawalitsus peab jääma. Sellepärast võib oodata ja arvata, et ka tulewikus Inglise trade-unionid ikka weel föderatiwlistel alus-tel ühinewad.

Kui meie trade-unionide aruandeid waatame, siis puutub meie koehe silma, et enam wanemad ühijused peardõku kassa tegewuse ja kolektiwliste lepingute peale panewad, kuna aga uutel ühijustel seaduseandmise peale mõjumine esimeses reas seisab.

Waatame lähemalt, misjuguiseid ülesandeid trade-unionid enese peale wõtawad, mis siht neil on ja kuhu poole nad püüawad. Nende tegewust ega sihti ei määra seadus ega „normal-põhjuskirjad“ ära, nagu meie oma juures seda nägema oleme harjunud. Igal ühijusel on enamasti ijefihid ja ijefugused ülesanded. Wõtame Webbi järele mõned näitused, siis ilmub kaunis kirju pilt meie fil-made ette.

I. trade-union — „Ühendatud puuwillafetrajate ühijus“ — on jelleks ajutatud, et oma liikmete õiglase töötasu eest hoolt kanda, et tööliste ja ettewõtjate wahelisi kokkupõrkamisi le-pitada, selle juures aga töö seisumajätmise eest eemale hoides; et wabrikuseaduste täitmist nõuda; et oma liikme-tele rahalist toetust anda, ka nendele, kes streigi ehk lockouti läbi kannatawad ehk töötä jääwad, kui ka neile, kes õnnetu juhtumise läbi töödõimaluse kaotanud.

II. trade-union — „Suur Britannia söekaewajate föderation“ — teatab, et tema eesmärgiks on: palgaküsimuste läbiwaatamine kui ka üleüldine söekaewajate õiguste kaits-mine, kaewanduste koha käiwate seaduste täit-

mise järele walwamine, fonwerentfide kofkufutjumine, kus töö s-
tusepolitika küsimused arutamise alla tulewad, nagu palga-
küsimus, seaduseandline töökaitse jne.; 8-tunnilise töö-
päewa nõudmine, kaewandusesse allalaskmisest kuni wälja-
tulemiseni arwates; nende uurimiste järele walwamine,
kus kaewandustes üle 3 inimese hukka saanud, ja nende kahju-
taju nõudmise asjade ajamine, kus üle kolme inimese
wiga ehk surma on saanud.

Viimaks näitame ühe tähtsama ja jõudsama, 1899. aastal
ajutatud uue unioni tegewuse peale.

III. trade-union — „Ratsional gaasitöööstuse tööliste ühifus.“
Põhjustkirja järele on ühifuse eesmärk järgmine: tööpäewa
lühendamine; seaduseandlilisel teel 8-tunnilise tööpäewa
jisseseadmist nõuda igal pool, kus see aga võimalik peaks
olema; ületunni- ja pühapäewatöö ära kaotamine,
nõuda, et naisterahwastel mees töölistega ühise töö peal ka
ühejuurused palgad oleksiwad; nõuda, et seaduse ees-
tööline ja töödandja üheõiguslisesks tunnistataks jne.; tööliste seis-
forda töstwate seaduste andmise peale mõjumine; walimiste puhul
ainult seda kandidati toetada, kes kolektiivlise tööabi-
nõuude omanduse poole hoiab; iga aasta iseäralist
fondi (mitte üle 200 n. sterl.) kõrwale panna, millest wali-
miste kulud kaetakse.

Sellega nägime nüüd neid mitmekesiseid ülesandeid, millede
täitmise trade-unionid oma peale wõtawad, ja misjuguiseid teesid
nemad tarwitada tahawad, et oma ülesandeid elus läbi wiia.

Niijama iseäralik on ka Inglise trade-unionide kassapolitika,
tema hindamisel peab järgnisi iseäraldusi filmas pidama:

I. Ükski trade-union ei tohi oma warandust
ärilisteks otstarbeteks tarwitada ega jelles
mõttes lepinguid teha.

II. Üksikul liikmel ei ole mingijugust sea-
duslist kaitset terwe trade-unioni otjuse wastu.

III. Kõik trade-unionide warandus wõib ühe
forraga ja täiesti ära tarwitatud saada, kui seda
tegewus nõuab.

Säärane kassade seisuford annab neile küll täiesti „wõitluse“
tähtsuse, kuid kahjuks on neid võimalusi wähe tarwitatud, nagu
meil juba eespool sellest mitu korda juttu on olnud, kus streifide
wähenemise peale lugeja tähelepanemist juhiti.

„Kolektiivliste lepingute“ täitmise järele walwab kõige enam
keskorganisatsioon, kelle poolt nemad ka kofku seatakse ja alla kirjuta-
takse. Nendesse lepingutesse on kõik peensused üles wõetud, nagu:

tööaeg, algus ja lõpp, päewapalga suurus, ületunnitööd ning selle eest saadav taju; õpipoiste arv ja wanadus, tükitöö tingimised, funduslikud pühad, sõidurahad jne.

Doome siin ühe lepingu, mis 1892. a. ühelt poolt Londoni ehitajameistrite ja teiselt poolt puuseppade ja tiskerite, maalrite, seppade, kivilõhtujate jne. asemikude poolt kolme aasta peale vastu võeti ning alla kirjutati.

L e p i n g.

§ 1. Suwel tehtakse 50 tundi nädalas tööd.

§ 2. Talwel 14 nädala jooksul, esimesest novembrikuue esmaspäewast alates, tehtakse tööd järgmiselt: esimesed 3 nädalat — 8¹/₂ tundi päewas, järgmised 8 nädalat — 8 tundi päewas ja viimased 3 nädalat jälle — 8¹/₂ tundi päewas.

§ 3. Kendele, kes päewatöö peal on, kõrgendatakse palka 5 jantimi*) tundis.

§ 4. Ületunnitöö — mida ainult töövandja palve peale tehakse — peab järgmiselt maksetama: peale päewatöö lõpetamist kuni kella 8 õht. üks weerand normalpalgast enam; kella 8—10 pool harilikust, määratud tunnihinnast enam, peale kella 10 — kahetordne taju. Ületunnitööd algavad ainult siis, kui juba noormal-töötundide arv päewas tööd tehes möödas on**), need juhtumised välja arvatud, kus töö paha ilma tõttu takistatud on. Laupäewadel maksetakse ületundide eest kuni kella 4 peale lõunat pool harilikust taju enam, peale kella 4 ja ka pühapäewadel kahetordne taju. Kui esimesel jõulupühäl ehk juurel reedel tööd tahetakse lasta teha, siis peab see töö neljafordiselt tajuutama.

§ 5. Üks tund enne lõpuarve kätteandmist peab töövandja sellest töölisele teatama, ehk jälle ühe tunni raha enam maksuma. Kõik palk peab töölisele lõpuarve kätteandmise juures välja maksetama. •

§ 5 (bis). Igal töölisel, kes nädala jooksul ära tahab minna, on õigus igapäew peale kella 5 palka kätte saada, kuid selle tingimisega, et tema enese araminekust ülewaatajale enne lõunat teatab. Kui aga üle kümne töölise 100 hulgast (igast ametiharust), kes ühes töökohas, nädala jooksul ära tahavad minna, siis ei ole neil õigust enne laupäewa palka kätte nõuda.

*) Peale palga kõrgendust saavad siis puusepad, tiskerid, kivilõhtujad 95 jantimi (umbes 35 £.) tunnis, weetorude panijad 1 fr. 5 j. (umbes 40 £.) tunnis, maalrid 85—90 j. (34 £.) ja õppimata töölised 65 j. (umbes 23 £.) tunnis.

**) Seda tuleb nõnda mõista: ütleme, kui keegi lõunal tööle ilmub ja ka peale teiste tööpäewa lõppu tööle jääb, siis ei makseta temale mitte kui ületundide eest, sest et ta ainult pool päewa tööl on olnud, vaid seni maksetakse temale harilikku taju, kuni päewane töötundide arv möödas on.

§ 6. Inimesed, kes väljaspool töötuba ehk ehitusekohta töötavad, kui ka need, kes Londonis tööle palgati, kuid aga mujale tööle on saadetud, peavad 60 santimi päevas enam saama, kui nemad 6 penikoormat*) töötaast eemal on, kuid selle juurde ei saa mitte tee- ja sõidurahad ning forteri kulud arvatud.

§ 7. Palk peab laupäeva lõunal ehk kohe peale lõunat tööle palkamise kohal välja maksetama. Kui palgamaksimise koht ehituse kohast kaugel on, siis peab töölisele võimalus antama kepppäevaks (lõunaks) palgamaksimise kohale ilmuda; käimise jaoks arvatakse 3 penif. tundis.

§ 8. Tööandja peab igal pool ehituste juures, kus see võimalik on töölisele jõdgi ajaks ruumid muretsema, peale selle peab veel tööandja ka ühte päevatöölist lubama, kes teistele jõdgi valmistamise juures abiks on.

§ 9. Ületundide tasu peab ka igal laupäeval välja maksetama, ainult laupäeva ja reede ületunnid välja arvatud, millede eest ka järgmisel nädalal maksta võib.

§ 10. Londoni ringkonna all tuleb maakohta 20 penif. ümber Chering-Crossi mõista.

§ 11. Kui töölised ehk ettemõtjad sellest lepingust tagasi astuda tahavad, siis peavad nemad sellest 6 kuud varem teatama. Lepingut ei või aga milgi tingimisel muul ajal lõpetada, kui 1. mail. See leping hakkab kohe peale esimest novembrikuu esmaspäeva 1892. a. maksma.

Märkus A. Töötunnid Suvel — nädala esimesed viis päeva hommiku kella 6¹/₂—8; kella 8¹/₂ hom. — 12 lõun., kella 1 päev. — 5 õht. Laupäeval kella 7.—8 hom. kella 8¹/₂—12. p.

Talvel — algab töö kõige varem kell 7 h. ja lõpeb kõige hiljem kell ¹/₂5 õht.

Märkus B. käib tiskerite ja puuseppade tööriistade teritamise kohta (l. 1.).

Muidugi on võimata kõiki waielusi, kõiki kokkupõrkamisi töö ja kapitali wahel rahulijel teel ära lõpetada, ehk jeda küll wanemad trade-unionid katjuvad, mille tagajärjena tihtigi töölisele krunis halvad ja pükatähtajalised lepingud tehtakse. Ei või ju sääraste kolektiivliste lepingute tähtsust salata, kui nemad töölisele heade tingimistega tehtud on. Trade-unionid võivad oma lepingutega neid halvafid tingimisi eemale tõrjuda, milledeesse tööline ükfitult tööle palgates võiks sattuda.

Gespool oli meil jutt sellest, misjuguheid ülesandeid trade-unionid oma peale võtavad ja kusi nad nende ülesannete elus läbiwiimiseks toetust saavad; nüüd vaatame lähemalt, kuidas ja misjuzusel teel ühijused oma liikmete seisukorda tõsta ja kindlustada

*) Üks Inglise penikoorem = 1,508 wersta (¹/₂ w.).

katsumad. Jääme ühe ehitusetöölise tugemama ühijuse, „Ühenda-
tud tislerite ja puuseppade ühijuse“, juurde peatama.

Ühijus võtab liikmeid ettevaatlikult wanaduse järele vastu, nagu mõni elufinnitusejelts; sisseastumismaks suureneb sisseastuja wanaduse järele ja tõuseb kuni 15 schill. (umbes 7. 25 f.). See sisseastumismaks peab kõige hiljem 3¹/₂ kuu jooksul ära tasutud olema; peale selle maksavad liikmed wanaduse peale vaatamata 1 frank 25 sentimi (umbes 47 f.) nädalas liikmemaksu, peale selle veel 70 sentimi*) weerandaastas mitmesuguste väljaminekute peale. Nende maksude põhjal on liikmel järgmiste abide saamiseks õigus: Kõige esiteks rahalist abi töövriistade**) ärakadumise puhul; kui liige ainult 6 kuud ühijuses on olnud, siis saab tema selleks otstarbeks 75 franki, sel puhul, kui liikmesastumisest juba üle poole aasta möödas on***), siis võib tema kuni 500 fr. saada. Nagu teada, lähed töövriistade omandamine kaunis palju maksma ja ärakadumise puhul on see igale ühikule isikule juur kaotus, kuid liikmele on ühijus uute töövriistade muretsemise juures toeks.

Teiseks saab liige töötä oleku ajal kuus kuud abi; esimesed kolm kuud 12 franki 50 sant. nädalas ja järgmised 3 kuud — 7 fr. 50 sant. nädalas. Kui liige harilikul tööajal kolme kuu jooksul tööle ei saa, siis on tema teiste arvates hooletu olnud. Et ehitusetöö niisugune töö on, kus tööpuuduse aegadel tööd mitte ette valmis ei saa teha, peab tööline enesele ühest ehk teisest kohast tööd otsima. Muidugi oleks ju ka otstarbeta töölist ühe koha peal asjata kinni pidada, ja et liikmel kergem oleks ühest kohast teise liikuda, selle jaoks on ühijus iseäralised sõidukaardid (travelling card), väikesed raamatukesed, misse seadnud. See kaart on liikmel isiku tunnistuseks (passiks), sest passi Inglismaal harilikult ei nõuta. Sinna kaardi peale märgitakse kõik liikmele töötä oleku ajal antavad abid üles, nõnda et kohe näha võib, millal ja kust liige abi on saanud ja palju temale veel anda võib; peale selle järgnevad veel 12 lehte peenikest kirja, kuhu kõik adressid üles on tähendatud, kust liige alati abi võib saada.

Niisugused abisaamise kohad on (20 kilomeetrit) umbes päeva tee üksteisest kaugel. Suuremas linnas võib tööline pikemat aega peatada, näituseks Birminghamis †) kuni 7 päeva, kuna ta aga vä-

*) Üks frank = 100 sentimi = 37¹/₂ kop.

**) Nagu teada on ehitusetöölistel oma töövriistad.

***) Muidugi on see pikem aeg selleks, et jeda õigust kuritahtliliselt ei tarvitataks; vastasel puhul astuks liige siis ainult ühijusesse, kui tal töövriistad ära kaovad.

†) Suuremas linnas on mitu peatusekohta: Birminghamis oli neid seitse, sest et linnas, kus sel ajal umbes 500.000 elaniku oli, töö otsimise ega enam aega läks.

hemas linnas ühe päevaga tööolude üle kuulda saab. See „traveling card“ näitab, misjughused laiad tegemusepiirid sellel tsentraliseeritud ühijusel olivad, selle eesotsas ojav generalsekretar Candler seisis. Nisus keegi liige kuhugi linna ehk maale tööle, siis maksis tema oma maksud jälle sinna kohalisesse osakonda edasi. Ühijusel on isegi abisaamise kohtasid (postisid) väljaspool Ingliseaamad, kuhu liige „õnne“ otsima võib minna: Ühisriikides 39, Kanadas 9, Uuel Meremaal 6, Australias 33, Lõuna-Afrikas 5. Suvitam on see, et liige, kes kodumaal tööd ei leia, seda Transwaali otsima võib minna, kust temale juhatusst ja toetust antakse, isegi Johannesburgis „Gerby Transwaali“ wõerastemajas ülewal peetakse.

Kolmandaks — abi streigi ja lockouti ajal, „kuid ainult sel puhul, kui töölised kohalise osakonna ehk keskkomitee nõuusolemisel töö seisma jätawad; kolme kuu jooksul 9 fr. 40 sant. nädalas, peale kuuekuulist liikmesolemist kuni 18 fr. 75 sant. nädalas“ — nõnda lausub ühijuse põhjuskiri. Sellest võib näha, et streiki ainult keskjuhatus nõuusolemisel ette võib wõtta, kui seal poolt toetust tahetakse saada.

Neljandaks — abi haiguse ajal 6½ kuu jooksul, iga nädal 15 fr.; kui haigus selle aja sees veel mööda ei lähe ja kauemat aega kestab, siis saab liige kuni terweksjaamiseni määramata ajani 7 fr. 50 sant. nädalas.

Viitendaks — abi sääraste õnnetuste puhul, mille eest liige mujalt kahjutaju ei saa; kui liige täiesti töövõimetus on jäänud, siis 2500 fr., kui töövõimetus osaline on, siis mitte üle 1250 fr.

Peale selle ei jäta ühijus ka neid tähele panemata, kes wanaduse päewil töövõimetus jääwad, nende toetuseks on iseäraline pensionitasj- asutatud. Liige, kes juba 18 aastat ühijuses on olnud, võib kasast 8 fr. 75 sant. nädalas saada; liige, kes 25 a. ühijuses on olnud, võib 10 franki nädalas saada. Kuid et seda abi saada, peab liige kõige vähemalt 50 aastat wana olema; kui aga liige wanaduse peale waatamata veel normalpäewapalka teenib, siis ei ole temal mingijugust õigust sellele abi tarwitamiseks.

Nüüd jääb veel üks wiimane aste järele, kus liige abi võib tarwitada — see on matuse puhul, milleks ühijus 75—300 frank. wälja annab. Wanemate, üle 40 aasta wanade sisseastujate jaoks ja nende toetuseks on iseäraline osakond „Trade section“ ühijuse juurde asutatud.

Sellega oleme meie siis üleüldistes joontes trade-unionide ajalooga, organiseerimisega ja wõitlusewiisidega ennast tutwustanud; waatame nüüd, kuidas nende ühijuste tegewus tööliste seisukorra peale mõjus.

IX. Trade-unionide tegewuse tagajärjed.

Salgamata peab ütleva, et trade-unionilisel liikumisel Englise tööliste kohta kaunis suured tagajärjed olivad. Ühijuste liikmete

feltfondline majandusline kui ka kõlbline seisutord on endiste aegadega võrreldes märksalt tõusnud, sest Inglise tööliste elujärg, „standard of life“, on tihtigi teistele Euroopa töölistele idealiks.

Eftiteks näeme meie kohe seda muutust, mis feltfondlises arvamises trade-unionide mõjul maad võttis: organiseeritud töölisteklassi hakati igal pool maksivaks tunnistama. Sombart kirjutab selle kohta: „ühets heafs tundemärgiks arvan ma seda pruuki, et linnade omavalitsused tööliste kongresssiid oma linna seinte wahel termitades wastu võttavad; peale selle täidavad need asutused linna tööde äraandmise juures ühijuste poolt väljatöötatud palgatariifi nõudeid. Viimaks näitavad ka seda kohtud, kes tülide otustamise juures, mis palgatüsimuse põhjal on tekinud, ühijuste määrusi tähele panevad“

Esespool nägime meie juba mitmel pool, kuidas ühes ühijuste edenemisega, nende jõuu kasvamisega, ka nende liikmete tööpäev lühenes ja palk tõusis, mille mõjul siis Inglismaal enam eht vähem tugev ja terve töölisteklass teffis, kes rahvuswahelisel tööturul esimeses reas seisab.

Raunis huvitaw on doktor Gumfeieri statistika, milles ta selle peale tähelepanemist juhib, kuidas ühes parema söögiga ja eluorra paranemisega suremus Inglise tööliste seas vähenes.

Tema sõrdleb aastaid 1854, 76 ja 80 ja leiab, et suremus meesterahwaste seas 5—20 a. wanaduses 28—30% ja naisterahwaste seas 5—35 a. w. 24—35% on vähenenud. Sellega on siis teffniiselt meesterahwa eluiga 2 aastat ja naisterahwa oma 3½ a. pikemaks läinud.

Politseinspektori aruanne näitab, et Inglismaal ja Walesis ka nende ijfute arv wiimastel aastatel kahaneb, keda sunnitööle mõistetakse. Muidugi seisab nendegi kahanemine rahwa majanduslike ja hariduslike seisutorra paranemisega ühenduses.

Aastad.	Sunnitööte mõistetute arv.	Elanikkude ülekõline arv.	Nende arv, kes iga 100 tuhande elaniku kohta sunnitööle on mõistetud.
1859—64	2.800	20.370.000	13,7
1869—74	1.622	23.088.000	7,0
1879—84	1.427	26.313.000	5,4
1884—89	945	27.830.000	3,3
1894—99	770	31.061.000	2,5
1900	748	32.254.667	2,3
1901	860	22.526.075	2,6

Harilikult käib ikka kõrge töötaja ja lühifene tööpäev käsitäes; seda võime meie ka Inglismaal näha.

B. Kriitshewski sõrdeleb oma raamatuse „8-tunniline tööpäev“ Inglise ja Wene töölise töötaja pikkusest ning selle eest saadawat taju. Ta leiab, et Wenumaal wabrikutöölise 3588 tundi aastase tööd teha, kuna aga Inglismaal keskniisel 2.810 t. tööd tehtawat. Keskniiselt teemida Wene töölise 4,26 ($4\frac{1}{4}$) kop. tunnis, kuna aga tema seltsimees — Inglise töölise — 16,38 (umbes $16\frac{1}{3}$) kop. tunnis saada, — peaaegu neli korda enam kui Wene töölise. Kui nende aastast teenistusest sõrrelda, siis teenib Wene töölise keskniiselt 152 r. 63 f. aastase, tema seltsimees aga Inglismaal — 460 r. 28 f. Teiste sõnadega öeldud: Wene töölise teeb aastase 778 tundi enam tööd ja saab selle eest 307 r. 63 f. vähem taju kui Inglise töölise.

Juba Brentano ja tema järele ka prof. Schulze-Gewernitz tõendasiwad, et Inglise töölise ainult ametiühisuse teie wõitluse tõttu sellele heale elujärjele tõusis, kus meie praegu teda näeme olewat. Inglise tööliste seisuford teie mitmegei mannermaa majanduse teadlase silmad pimedaks. Max Hirsch niijama ka Brentano arusiwad, et trade-unionismusege juba teie ühiselulise rahu juurde leitud on, ja hakkasiwad oma maal (Saksamaal) selle heateie kihutusetööd tegema. Kuid elu andis nende arwamistele tugewa lööge: kahjatse des pidiwad nad nägema, et ametiühisused täiesti selleks wõimetud on, et kõie ühiselu puuduse ja ülekohtu ära kaotada. Tööliste küsimus jääb küll nende poolt endist wiisi otjustamata, kuid siiski on nemad palju kurja ja raskuse igapäewajest elust eemale tõrjunud.

„Kõige huwitawam on see,“ ütleb Sombart, „et Inglismaal juur oja ette wõtjateest ametiühisuse täiesti heatege listeks a jutusteks tunnistawad.“ Keegi Maser, üks suurematest Inglise tööandjateest, kirjutab „Contemporary Rewiew'os“ 1892. a. umbes järgmist: „Inglise tööandjad peatsiwad ametiühisustele tänulikud olema, sest wiimased ei toonud mitte üffi töölistele, waid ka terwele Inglise tööstusele kasu.“

Üleüldiselt on see teada, et Inglise tööstuse tõstmises töölistes kõige suuremat oja etendasiwad. Põhjused on täiesti arusaadawad, sest tööhõuu kallimaksminemine jundis ka paremaid masinaid tarwitusele wõtma. Töölise, kes kõrgemat palka saab, wõib lahendamalt elada ja harjub kiiremalt uue tehnikaga ära, selle juures häid ja odawaid kaupasiid walmistades. Ja waewalt juudab keegi Inglise töölistega wõistelda; wast alles wiimajel ajal ilmuwad temale kaunis tugewad wastased.

John Rae sõrdeleb Inglise ja Prantsuse töölist ning leiab, et wiimane teatud aja sees palju vähem walmis jõuab töötada, kui esimene; sest inglane tarwitab palju paremat toitu, mida ta enesele oma kõrgema palga juures lubada wõib, ja sellepärast on tema töö

ka miljakam. J. Raé leiab, et „masinatööstuses kolm inglasi jelle sama töö ära teevad, mis üheksa prantslast“. Peale selle näitab ta, et walamisewabriku-omanikud Monby ja Wilson Choraptagn'is, kelle juures inglased ja prantslased koos töötawad, kõik abinõuud tarwitusele wõiswad, et töölised ühte toitu tarwitawad, ja tuli wälja, et aja jookkul prantslane töö poolest inglasest sugugi maha ei jäänud. Sedasama võib ka inglase ja iirlase kohta ütelda.

Weidi iseäraliselt kõlab see (Sociale Praxis VIII, 494), mida Sombart kirjutab, et tööandjad ja töölised seltsis Knightrile (loe Nait), „Katelseppade ja laewaehitajate ühijuse“ generalsekretärile, hõbedast kandelaua (tšebrett) ja 10.000-margalise wäärtpaberi annetasiwad, et teda kui osawat trade-unioni juhti auustada, kes oma elus juba mitmed kookupõrkamised rahulisel teel ära oli suutnud diendada. Sellest võib juba näha, misjuguise pilguga mitmed tööandjad töölise juhtide peale waatasiwad.

Misjuguised on üleüldistes joontes trade-unionide tegewuse tagajärjed. Meid täiesti eeskujulisteks ametiühijusteks pidada oleks wõimata, selleks on mitmesugused põhjused olemas. Teiste hulgas on õppimata ja weel enam organiseerimata töölise küsimus alles lõpuliikult otjustamata. Nagu meie juba eespool mitmes kohas nägime, on see üks trade-unionide iseäraldusest, et sinna kuni wiimase ajani ainult õppinud tööliisi wastu wõeti. See wiis asja wiimaks nõnda kaugele, et Inglise tööliseklassis kaheks jagunes: ühel pool töölise aristokraatia ja teisel pool organiseerimata masje; see lõhe sünnitas proletariadi ridades ainult waenu, terawat wahkorda. Õppimata töölise organiseerimine andis küll langewale liikumisele jälle uut hoogu, kuid organiseerimata töölise küsimus jääb endist wiisi lahthjeks. Õppimata töölise organiseerimine ei suutnud aristokraatismust trade-unionidest täiesti ära häwitada: suurem osa wane-matest ühijustest tarwitawad endist wiisi „karedaid“ abinõusid, et oma eelõigusi pealewõlawate jõudude eest kaitsta. S. ja B. Webbid tähendawad täiesti õiglaselt, et mitmes tööstuseharus töölised omale häid töötingimisi töölise arwu kitsendamisega wõita wõiwad; see sünnib küll osalt tööandjate kulul, kuid peaaesjalikult aga terve seltskonna, see tähendab ka terve ülejäänud töölise hulga kulul.

Mendes tööstuseharudes, kus liikuw kapital alati suur on, wõiwad trade-unionid küll aja jookkul osa üleüldisest kasudest oma töölise heaks sisse nõutada; kuid kahju, mis kapital kannab, jäetasse kaubatarwitajate tajuda ehk osalt jälle kannatawad tööstuse wahendamisega selle all töölised. Sellega võib siis ühes tööstuseharus palk wõrdlemisi kaunis kõrgeks tõusta, kuid palga üleüldise tõusmise peale awaldab ta kaunis wähe mõju. Sellega toob säärane kitsarinnalus üleüldiselt tööliseklassile kasu asemel ainult kahju, sest et see teina edasi jõudmist takistab. Muudugi ei wõi siin jeda

arwata, nagu ei oleks Inglise tööliste klassi seisuford endiste aastatega wõrreldes tõusnud, jeda näitawad meile juba eespool toodud wõrdlused.

Teisiks on trade-unionid oma suurte kasude peale waatamata tihtigi oma waenlase ees täiesti jõuetud. Isegi suured, tugewad, hästi organiseeritud ühijused peawad organiseeritud kapitali wäljaastumise eest taganema. Kuuekuuline masinaehitajate streik 1897. a. näitab meile jeda selgesti, kuidas üks kõige tugewamatest ühijustest, jeda isegi peaaegu terve seltskond omalt poolt toetas, wastajele alla pidi andma.

Mitmed tugewad ühijused kaotawad suured hulgad oma warandustest asjata kohtuprotsessides ära — maksimate seaduste najale toetades, kes peaaesjalikult ainult nende wastaste kasufid kaitsewad.

Ka on Inglismaal kaunis palju töölist, kelle peale trade-unionid mingisugust mõju ei suuda awaldada. Wiimastel aastatel jaiwad isegi mannermaa ettevõtjad tihtigi Inglismaalt streigimurdjaid, näitusiks ilmusiwad 1907. a., Hamburi meremeeste streigi ajal, neile üle mere, Inglise maalt, ajetahtjad. See küsimus tuli isegi 1907. a. 2.—3. sept. Kristianias (Norramaal) ärapeatud 5-dal rahwuswahelisel ülemaaliste ametiühijuste sekretäride konverentsil arutamise alla, kus Inglise trade-unionide föderationi asemik Kurren asjalikus kõnes selle peale tähelepanemist juhtis, et need ajetahtjad Inglismaalt „endiste inimeste“ ridadest wõetaks, kellede peale trade-unionidel mingisugust mõju ei ole, kuid tööliste asemikud parlamendis tahta lähemal ajal seaduse-eelnõu fiske anda, mille järele jäärane tööliste wäljawiimine ära keelataks.

Peale selle jääb ka see küsimus, missugust osa sotsialismuse trade-unionides edendab, esialgul weel alles lahtiseks. See tähtjas küsimus puudutab peaaesjalikult wana ja uue unionismuse waheforda. Suurem osa uuematest ühijustest seisab tööliste radikalsemast hulgast koos; need uued ühijused on lihtsad wõitluseühijused, kes ennaft haigete rawitsemisega ega wanade jöötmisega ei koorma. Mendel puudub säärane tugew majandusline alus, nagu meie jeda wanades ühijustes näeme, jett nende liikmed, kes wahje palka saawad, ei suuda kõrgeid maksufid maksta, millest siis need antawad abirahad wälja woolakfiwad. Seda nõrkust filmas pidades astuwad nende juhij agaralt riiklise waheselegamise eest wälja, jett et nende nõrgad kasjad neile mingisugust kindlustust, ka isegi wõitluses, pakkuda ei suuda. Sellewastu aga arwawad wanade trade-unionide juhij, et ühijused ilma riiklise waheselegamiseta täiesti kindlalt oma jalal seisda wõiwad. Kuid see ekslik arwamine hakkab aja jookful ka juba kaduma, olgu küll, et ta weel ühes juurtega wälja ei ole fikutud, aga fiiski ei wõi ka see aeg enam kaugel olla, kus wana unionismuse tõst elu õigetes wärwides enese ees näeb. Meie nägime,

kuidas aja jookjul ka poliitiline organisatsioon, „Töölise iseseisvate partei“, tekkis, kuidas temaga ametiühisused üksteise järele ühinesivad ja ühinevad, kuidas see partei ise ametiühisusi kaasa kiskudes pahemale poole nihkub.

Küll arvati mitmelt poolt, et trade-unionid sellele kindlustuseks on, et poliitiline liitumine Inglismaal edeneda ei saaks; kuid asi oli ümber pöördud: meie nägime, et poliitiline võitlus ajalt isegi trade-unionidest välja võrjuski. Ja ka Inglismaal lähuvad Saksa- jaamaa töölispartei programmis tähendatud sõnad tõeks: „mida enam ühiskond osad ühiseks töölisklassiks kokku liituvad, seda enam peab võitlus poliitilise kaju võtma, sest iga klassivõitlus on ühes sellega ka poliitiline võitlus.“ Seda näeme meie ka Inglismaal, kus uue unionismuse edenemise ja wanad ühisused enam ja enam poliitilise võitluse tee jalgade alla võtavad.

Töölise iseseisva partei abutamise aade leidis laiemates rahvahihtides elamat vastukõla. Muidugi mõjusivad sellele kõige enam viimaste kümne aasta jündmused kaasa: ülekohtune Buuri sõda, kaudsete maksude maksimine, tööpuuduse suuremine, trade-unionide õiguste „kärpimine“ kohtute läbi, streigivabaduse kitsendamised valitsuse poolt jne. See kõik sundis trade-unionisid ennaft wabameelsetest lahti ütleva, kellede käes nende kasude kaitsmine süümaani oli olnud; see sundis neid iseseiswalt poliitilise võitluse väljale astuma. Teiselt poolt awanes nüüd laiem väli sotsialdemokraatlike föderationi kihutusetööle, kellele Inglise proletariat peaaegu kõige enam enese äratamise eest tänu wõlgneb. Sotsialdemokraatlike föderation ei ole juutnud weel trade-unionisid sotsialistideks teha, kuid ometi raius ta nemad kodanlaste küllest lahti; töölise ja kodanlaste wahel on juba lõhe, ja seda ei mata enam keegi finni. Wiimastel walimistel sai töölispartei hiilgawa wõidu, tema kätte usaldawad trade-unionid nüüd oma asjaajamise.

Trade-unionide kongressidel walitseb nüüd hoopis teine meeleolu, kui meie aasta kümne eest seda nägime. Siiasaadik olivad aastased kongressid ainuke abinõu, et mõneks päewaks ehk üheks nädalaks trade-unionide juhtisid kokku koguda. Kongress walis enese seast komisjoni — parlamendikomitee — kes esiteks uut kongressi ette pidi walmistama ja teiseks kongressi poolt wastuwõetud otsused parlamendile teada andma. Trade-unionid ise poliitilise tegemise ei teinud, see oli parlamendikomitee ülesanne. „Milles seisib siis parlamendikomitee poliitiline tegewus?“ küsib ehk keegi. Ta katjus harilikult ministrite jutule jaada, wabameelsete parlamendisaadikutega kuluarides kokku puutuda, neile kaebas ta siis töölise häda, wiletsust ja puudust; hale süda pidi õiguse aset täitma. Muidugi oliäärane poliitika alandaw, iseseiswuseta, tal puudus klassiline iseteadwus: ta oli töölisklassi poliitilise täiesti wastand.

Kuid viimaste aastatega on asi muutunud: töölistel on oma partei, olgugi et veel mitte täiesti sotsialistline; nüüd ei pööra kongressid enam parlamendikomitee poole, vaid iseiseisva tööliste- partei parlamendifraktsiooni poole, kelles nad ainuühtselt eneste kasude kaitset näevad. Nüüd on wist ministrite uste taga hulkumisel lõpp; nüüd ei palu tööliised enam armuandi, waid nõuawad õigust. Nüüd astuwad tööliste asemikud parlamendis ise seaduste-eelnõudega ette ega ei jäta seda ülesannet enam kodanlaste hooldeks.

Raunis huwitaw oleks wiimaseid trade-unionide kongressisid tähele panna, milledest see meeoleolu muutus kohe filma paistab.

3. septm. (u. k. j.) 1906. a. awati Liverpools 39. järjekorraline trade-unionide kongress, mis üks kõige suurematest oli. Temast wõtsiwad 491 asemikku 1.544.000 organiseeritud tööliste poolt osa; teiste hulgas oliwad ka 30 tööliste parlamendisaadikut, kes selle aasta algul (weebr.-kuul) walimistel wõitnud oliwad.

Kongress awati Liverpoolsi lord-mayori (linnapea) poolt, kes linna nimel kongressi terwitas. Iseäraline tundemärk oli see, et sellest kongressist esimest korda õige palju naistööliste asemikkusid osa wõtsiwad. Kongressi istumised algasiwad sellega, et kongress ühel healel (püstitõusmisega) Wene rahwa wabadusewõitlusele kaastundmust awaldas. Peale selle otjastas kongress Ben Tilleti ettepanekul trade-unionide poole üleskutsega pöörata, et wiimased Wene tööliste revolutsionist wõitlust korjandustega toetaffiwad. Ühes sellega otjustati, et ka kongressi poolt katsi asemikku: Cummings (kongressi esimees, katelseppade ühise sekretär) ja Stadman (tööliste parlamendisaadik), selle saatkonnaga ühineffiwad, kes 1906. a. lõpul Peterburis esimese lahtilastud riigiwolikogu jaadikutele Inglise rahwa nimel terwitusadressi ära pidi andma.*)

Tähelepanemiseväärne on ka see, et kongress esimese mai pühitsemise üle resolutsiooni wastu wõttis, mille poolt isegi sõkaewajate asemikud healerasiwad. Resolutsion pandi Londoni rätsepatööliste poolt ette ja kõlab järgmiselt: „Seda filmas pidades, et 1. mai pühitsemine meeleanaldus rahwuswahelise proletariadi kasude pärast on, kutsub kongress kõiki organiseeritud tööliisi üles teiste maade töölistega käsitäes käima — streigi teel, kus see wõimalik on ja töölistele kahju ei too, 1. maid pühitsema, et sellega siis 8-tunnilise tööpäewa, üleüldiste proletariadi kasude ja rahwuswahelise rahu eest wälja astuda.“ Peale selle arwas kongress tarwilise olewat ka ajalehte wälja andma hakata, sest siamaani puudusiwad trade-unionidel oma healekandjad peaaegu täiesti. Neude otjuste järele võib juba Inglise trade-unionistide meeoleolu üle wiimasel ajal selgemat pilti saada.

*) See saatkond jäi iseäralistel põhjustel tulemata, nagu lugejad omal ajal wafi ajalehtedest seda lugesiwad.

Peaegu kõik trade-unionid olivad juba parlamendi (alamkoja) töölisterparteiga ühenduses; mäetöölised, kellel omal praeguses parlamendis umbes 20 asemikku on, hoidsid siamaani endid eemale ja nende parlamendiasemikud ei ole veel praegugi töölisterparteiga ühinenud, vaid jooksevad wabameelsete sabas. Kuid wiimased aastad andsid juba märgata, et see aeg enam kaugel olla ei wõi, kus mäetöölised ijeseiswa töölisterparteiga ühinevad, sest trade-unioni enese ridades oli juba käärimist ja rahulolematust oma wanade juhtide vastu märgata. Kahe aasta eest tuli söekaewajate seas töölisterparteiga ühinemise küsimus healetamisele, kuid see küsimus lükati wähesste healte enamusega tagasi, arwatavasti wist jellepärast, et wanad juhid, kellede mõju veel kadunud ei olnud, ühinemise vastu wõitlesiwad.

Minewa-aastane (1907. a.) mäetööliste kongress peeti 8.—12. oki. Southport'is ära, kus kinnisel istumisel järgmine ettepanek vastu wõeti: „Kongress arwab praeguse aja juba küllalt kohase olewat, kus ka mäetööliste (söekaewajate) föderation parlamendi töölisterparteiga wõib ühineda; edaspidi peawad liikmed healetamisega näitama, kas nemad selle kongressi otsusega nõuus on.“*)

Kawnis huwitaw on järgmine resolutsion, mis ühel healel vastu wõeti ja millel ka sotsialistline maik juures on, — mis mäetööliste eelarwamiste suurest muutusest tunnistust annab. „Töölisklass wõib ainult siis on täielist tööjõuu wäärtust kätte saada, kui kõik warade walmistamise abinõuud riigi kätte lähewad ja täielise rahwa ülewaatuse (kontrolli) alla jääwad. Sellepärast joowitab kongress nende kandidatide poolt healetada, kes kõige jõuuga selle eesmärgi poole püüawad.“**)

Ka töölisterpartei hakkab omale kindlamaid eesmärkiid üles seadma ja see aeg ei wõi wist enam kaugel olla, kus Sotsialdemokratline föderation ja töölisterpartei ühte sulawad. Seda wõib kaheksanda parteikonverentsi otsustest näha, mis selle aasta (1908. a.) algul Hullis ära peeti ja millest 443 asemikku umbes 1.500 tuhande tööliste poolt oja wõtsiwad. Kongress wõttis järgmise, „masinaehitajate ühijuse“ poolt ette pandud resolutsioni vastu: „Konverentsi arwates on juba kohane aeg kätte jõudnud, kus töölisterpartei enesele kindla eesmärgi üles peab seadma: kõigi tarbeainete walmistamise, jagamise ja wahetuse abinõuude sotsialiseerimine, mis demokratilise riigi poolt terve rahwa kasuks kontroleeritakse; töö täieline wabasta-

*) Praegu, weebruarikuu keskpaigas 1908. a., on see otsus alles healetamise all ja söekaewajate 20 parlamendijaadifut pole veel töölisterparteiga ühinenud.

**) Waata „Korrespondenzblatt den Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands“, Berlin, d. 21. Detzember 1907, № 51.

mine kapitalismuse ja landlordismuse*) valitjuse alt; mõlemate sugude majanduslikelt kui ka ühiselulijelt ühedigustisteks tunnistamine.“ Selle ettepaneku poolt anti 514 tuhat ja vastu 469 tuhat healt; otsus ei ole küll vähemuse kohta maffew, aga siiski on temal sotsialistilise kihutusetöö peale hea mõju. Parlamantilise programmi väljatöötamine arwati warane olewat ja lükati edasi, nõnda et tööliste asemikud weel findla eestawaga wälja ei astu; peale selle otjustati ka healekandjat (päewalehte) wälja andma hakata, et tööliste kohasemat lugemismaterjali muretseja.

Mitmed trade-unionismuse arwustajad teewad temale jelles mõttes etteheiteid, et ta hirmus wähe politikaft oja on wõinud, wahest ifegi politikaflu küsimustele vastu on töötanud. Kuid efiteks oli see ainult ajutiselt; see oli möödaminew, see polnud parandamata effitus, nagu meie nüüd seda näeme; teijeks, ehk küll trade-unionid enese lipufirjale politikaflifi nõudmifi üles ei seadnud, nagu seda mannermaa töölijed teewad, on nemad, trade-unionid, siiski tegelikult juureks Inglismaa politikaflijeks jõuufs jaanud.

Meie nägime, kuidas piffamööda järk-järgult ja aja jooksul trade-unionidele alus pandi, kuidas nemad wähehaawal ifka oma ülesseatud eesmärkidele läheneiwad, milledest nemad nii mitmedki fätte jaiwad. Meie nägime, misfugused nende tegewuse tagajärjed oliwad, kui palju nende töö wilja kandis, misfuguste abinõuudega nemad oma ülesandeid täitiwad ja kui kaugele nemad oma wõitluses jõudnud on. Meie waatlesime wiimaks ka trade-unionide sifemist elu ja katfufime selle liikumise tähtsamate ja peapuuduste peale näidata. Kui juured ka wiimased idealilijest seijukohast waadates ei ole, siiski on trade-unionid suur wõit Inglijse töölisteklasfile, jefst ei wõi ju falata, nagu ei oleks ametiühijustel mingifugust tähtfust, nagu ei suudaks nemad midagi korda jaata.

Misfuguseid eesmärkifid ka Inglijse töölijed omale üles ei seaks — nüüd on neil trade-unionides kindel alus, mille peale nad oma tegewust julgesti toetada wõiwad.

Igal pool, kus töölisteklass ühinema hakkab, kus ta parema tulewifu poole püüab, näeme meie majandusliste küsimuste kõrwal ka politikaflifi küsimusi üles kerkima. „Nemad on proletariabile — nagu Kautsky ütleb — kui õht ja walgus.“

*) Landlordismus — mõisnikkude ülewõim (nende walitus).

Elisa.

Trade-unionismus arwudes.

Waatame neid arwusid, mis „The Labour Gazette“ oma detsembrikuu nr. 1904. a. ära trüüb ja mis kõigi registreeritud trade-unionide tegewuse kohta fäiwad. 1902. a. oli üleüldine liikmete arw 1.925 tuhat; 1903. aasta kriisis wähenas jeda arwu umbes 1% wõrra, nõnda et 1903. a. lõpus liikmete arw trade-unionides 1.902 tuhande peale ümber kõikus; jelsamal ajal oli ühijustel 4.550 tuhat naelsterlingit warandust — iga liikme peale umbes 4 n. sterl. (38 rbl.).

Alamalseiswast tabelist wõib liikmete arwu kõikumist näha.

I. Liikmete arw trade-unionides:

Aastad.	100 suuremas ja tähtsamamas trade-unionis.		Teistes trade-unionides.		Üleüldse kõigis trade-unionides.	
	Üleüldine liikmete arw.	Tõusis + kahanes o/o des.	Üleüldine liikmete arw	Tõusis + kahanes o/o des.	Üleüldine liikmete arw.	Tõusis + kahanes o/o des.
1898	1.034.377	— 2,3	625.661	+ 10,9	1.660.038	+ 2,3
1899	1.111.329	+ 7,4	709.217	+ 13,4	1.820.546	+ 9,7
1900	1.150.995	+ 3,6	776.366	+ 9,5	1.927.361	+ 5,9
1901	1.153.744	+ 0,2	785.278	+ 1,1	1.939.022	+ 0,6
1902	1.148.582	— 0,4	776.227	— 1,2	1.924.829	— 0,7
1903	1.133.640	— 1,3	768.668	— 1,0	1.902.308	— 1,2

Sellest wõib näha, et liikmete arw 1901. a. kõige kõrgema tipuni tõusis ja siis jälle alanema hakkas; 1903. a. oli Inglismaal 1.116 registreeritud ühijust; nende liikmete seas oli 119.416 naistest rahwast ehk 2,3% kõigist organiseeritud töelistest. Inglismaa trade-unionlises liikumises paistawad meile kõige pealt 100 suuremat ja tähtsamat ühijust silma, kes peaaegu $\frac{3}{4}$ kõigist organiseeritud töelistest enese hõlma on tõmmanud, jellepärast on nende tegewus jeda tähtsam, et nende juurde seisatama peaks jääma.

II. Liikmete arv, varandus, sisetulek ja väljaminek 100 juuremas trade=unionis.

Aastad.	Liikmete arv aasta lõpus.	Sisetulekud.		Väljaminekud.		Varandus.	
		Kokku naelsterlingit.	Keskmiselt iga inimese peale (shill. peni).	Kokku naelsterlingit.	Keskmiselt iga inimese peale (shill. peni).	Kokku naelsterlingit.	Keskmiselt iga inimese peale (shill. peni).
1898	1.034.377	1.899.549	36—8 ³ / ₄	1.483.983	28—8 ¹ / ₄	2.632.540	50—10 ³ / ₄
1899	1.111.329	1.826.312	32—10 ¹ / ₂	1.253.963	22—6 ³ / ₄	3.204.859	57—8
1900	1.150.995	1.933.798	33—7 ¹ / ₄	1.448.610	25—2	3.690.077	64—1 ¹ / ₂
1901	1.153.744	2.024.161	35—1	1.626.375	28—2 ¹ / ₄	4.087.863	70—10 ¹ / ₄
1902	1.148.582	2.067.666	36—0	1.783.351	31—0 ³ / ₄	4.372.778	76—1 ¹ / ₂
1903	1.133.640	2.073.612	36—7	1.895.015	33—5 ¹ / ₄	4.550.775	80—3 ¹ / ₂

Väljaminekud on kaunis suured, kuid sellegi peale vaatamata kasvavad kasvad. Vaatame nüüd, misjuguuste otstarbete peale rahad välja antakse.

III. Väljaminekud 100 juuremas trade=unionis.

Aastad.	Abi streikide ajal.		Abi tööta oleku ajal.		Teised abi rahad.		Wattimise, juhtimise ja muud väljaminekud.	
	Üleüldise naelsterl.	Mittu 0/0 üle üldisest wäljaminekust.	Üleüldise naelsterl.	Mittu 0/0 üle üldisest wäljaminekust.	Üleüldise naelsterl.	Mittu 0/0 üle üldisest wäljaminekust.	Üleüldise naelsterl.	Mittu 0/0 üle üldisest wäljaminekust.
1898	328.651	22,2	237.469	16,0	613.360	41,3	304.503	20,5
1899	119.574	9,5	187.332	14,9	624.856	49,9	322.201	25,7
1900	149.122	10,3	269.655	18,0	682.413	47,1	356.420	24,6
1901	204.622	12,6	324.863	20,0	720.513	44,3	376.377	23,1
1902	217.998	12,2	420.311	23,5	751.448	42,2	393.594	22,1
1903	172.418	9,1	504.214	26,6	791.404	41,8	426.979	22,5

Kaunis huumitaw on streikide ja tööta oleku ajal antawate abide wahelord, kuna 1903. aastal tööta liikmete toetamiseks peaaegu kolm korda enam välja on läinud, kui streikide peale. Suurem osa tähtsamatest ühijustest oli juba 1903. a. lõpul iseäralise sindikati (Trade Councils) ühinemud, nim. 204 ühijust ühes 839 tuhande liikmega. Selle kõrwal elutseswad Inglismaal ka kolm juurt föderationi: 1) The General Federation 1903. a. lõpus—403 tuhat liiget, 2) The Miners Federation — 340 tuhat liiget, 3) The

Federation of Engineering und Schipbuilding Trades — 240 t. liiget.

1902. aasta juulil asutati rahvusvaheline ametiühijuste sekretariat, kellel ülesandeks oli kõikide maade ametiühijustega ühenduses olla, nende üle teateid koguda, statistikat kokku seada, rahvusvahelisi ametiühijusliki kongressisid organiseerida jne. Tuba kolmat korda annab sekretariat mitmete maade ametiühijuste seisukorra üle aru. Toome selle aja 1907. aasta kõige viimasest aruandest (mis 1906. aasta seisukorra kohta käib), mis Inglis-, Rootsi-, Saksa- ja Daanimaa ametiühijusliki liikumist puudutab. Organiseerimise poolest seisab Daanimaa esimesel astmel, kus 49,1% tööstest organiseeritud on; teisel on Inglismaa — 26%, kolmandal Rootsimaa — 24%; neljandal Saksamaa — 23,9%.*)

Endiste aastatega võrreldes on ainult Inglismaal üleüldiselt liikmete arvu alanemist märgata (umbes 22.735 in.). Kuid see alanemine ei käi mitte tsentraliseeritud ühijuste kohta, kus isegi liikmete arv tõusnud on (31.709 inimest). Muijal maades on igal pool üleüldine liikmete arv tõusnud.

	Üleüldine liikmete arv.	Nendest naisterahwaid.
Inglismaal	1.866.755	125.094
Daanimaal	92.627	7.076
Saksamaal	1.828.343	86.402
Rootsimaal	117.935	7.547

Selles 1906. a. kohta käivas aruandes on 12 maade ametiühijuste kohta teateid toodud.

Järgmistes tabelites toome lähemalt nende ühijuste sissetulekute ja väljaminekute kohta Saksa markades (1 m. = umb. 47 f.) teateid, kes tsentral- (kesk-) asutustega on ühinenud, sest et teated teiste ühijute ühijuste kohta puudulikud on.

Et omale parem oleks ette kujutada, vaatame, kui palju keskmiselt igal maal liige aastas ühijusesse maksab, — saame järgmised arvud: Inglismaal 46 marka (umbes 21 r. 50 f.) Daanimaal 29 marka, Rootsimaal 49 marka ja Saksamaal 20 marka.

Sii on näha, et Rootsimaal liige ühijusesse isegi 3 m. enam aastas maksis, kui trade-unioni liige Inglismaal; sellest ei võiks järeldada, nagu teeniks Rootsi tööline inglasest enam, et temal sellega siis võimalus on enam ühijusesse maksta, maid selle aasta streigivõitlus fundis Rootsi töölisi kõiki jõudusid kokku võtma, et võitjana

*) Need % arvud on nende tööstiste arvu kohta võetud, kes tööstuses kaubanduses ja edasiiaatmises töötavad; põllutöölised on siin välja jäetud, sest et nende arv hirmus vähene on.

lahingust välja tulla. Alamajseiswast tabelist näeme, et Rootsimaal peaaegu 99% fisisetulekuteft streikide toetuseks välja läks.

IV tabel 1906. aasta kohta.

M a a d.	Liikmete arv tjentral- ühijustes.	Aastane fisisetulek.	Aastane välja- minek.	Varandust kaasjas.	Streikide peale välja antud.	Healekand- jate peale välja antud.
Inglismaa	501.299	23.098.492	21.662.250	45.420.600	1.510.661	—
Daanimaa	71.464	2.032.577	2.088.136	1.717.606	1.050.118	23.007
Saksimaa	1.344.803	27.812.257	25.024.234	19.635.850	10.160.859	1.452.663
Rootsimaa	86.635	4.260.944	4.314.410	641.976	3.806.489	19.377

Sellest on näha, et Rootsimaal aasta jooksul enam välja anti, kui sellesama aja sees sisse tuli, muidugi alanes sellega ka kaasja seis. Teisel astmel seisab Daanimaa, kus pool fisisetulekust streikide peale välja läks, kolmandal Saksimaa, kus üle $\frac{1}{3}$ wõitluse toetuseks välja anti. Suwitaw oleks ka asja peale teiseft küljest waadata: kui palju andis iga liige streikija seltsimehe toetuseks välja? Saksimaal — 7 marka, Rootsimaal — 44 marka (umbes 20 r. 50 f.), Daani- maal — 15 marka ja Inglismaal ainult 3 marka. Peale selle puu- dustiwad trade-unionidel oma healekandjad; alles 1906. a. ärapeetud 39. järjekorraline kongress otsustas healekandjat välja andma hakata.

Alamajseiswas tabelis toome veel väljaminekute kohta lähemaid teateid.

V tabel.

M a a d.	Teerahad (reisi ajal antaw abi).	Abi tööta oleku ajal.	Abi haiguse puhul.	Abi wanaduse päewil.	Abi matuse ajal ja suure huuduse korral jne.	Ühijuse walitsemise peale.
Inglismaa	—	6.054.230	3.401.170	3.977.470	89.135	3.397.375
Daanimaa	—	416.538	64.565	19.855	22.583	211.527
Saksimaa	712.820	1.991.924	1.920.639	273.960	1.111.594	4.314.761
Rootsimaa	4.074	105.920	8.375	—	8.695	158.536

Tähelepanemisewäärt on see, et Ohtu-Europas ühijuste juhtimise peale kaunis palju antakse, sest kõik ühijust juhtiwad jõuud on seal palgalised. Oleks ju ka ülekohus nõuda, et inimene ligimese heaks töötades peats nälgima.

Minewase aastaga wõrreldes on Inglismaal väljaminekud streikide peale peaaegu kahekordselt suurenenud (891.358 m. pealt 1.510.661. m. peale).

Wäljamineksud tööta olefu ja wanaduse puhul on wähenenud (8.133.051 m. pealt 6.054.230 m. p.).

Need on tähtsamad wiimase aja statistikalised teated trade-unionide tegevuse üle.

Töö kottuiseadmise juures on järgmisi hallikaid tarwitatud.

Сидней и Беатриса Веббъ, „Исторія Трэдъ-Юнионовъ“.

В. В. Святловскій, „Теорія и практика трэдъ-юнионизма“.

Польде Рузье, „Профессиональные рабочіе союзы“.

Ф. Фаньо, „Рабочее профессиональное движение въ Англіи“.

К. Суздальцевъ, „Английскіе рабочіе прежде и теперь“.

Б. Кричевскій, „Восьмичасовой рабочий день“.

Мартыновъ, „Побѣды и реванши“.

Парвусъ, „Побѣда английскихъ рабочихъ“.

„Звено“ — международное социалистическое обозрѣніе, 1906 aasta

wäljaanded Adolf von Elm, „Kooperatiivline liikumine“. W. Lotomianz,

„Die Arbeiterfrage“.

В. Канель, „Профессиональное движение“ (его сущность и знаніе).

— Peale selle veel wähemaid kirjatoõsid, ajalehtesid ja ajakirjasisid, nagu:

„Korrespondenzblatt der Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands“,

„Vorwärts“, „Профессиональный Вѣстник“, „Портной“, „Рабочій по

металлу“, „Кузнецъ“, „Профессиональный союз“, „Текстильное

дѣло“ j. n. e.

Sisukord.

	Lht.
I. Töölise liikumise tekkimine Inglismaal	3
II. Trade-unionide algus ja mõtlus olemise eest (a. 1799—1825) .	8
III. Revolutsiooniline ajajärg (1828—1842)	13
IV. Uus waim ja uued woolud (1843—1875)	19
V. Ühijuste edenemine (1863—1882)	30
VI. Wana ja uus wool töölise liikumises	38
VII. Õppimata töölise organiseerimine ja mõtlus uue unionismusega 1889. a. alates	42
VIII. Trade-union kui organisatsioon	59
IX. Trade-unionide tegewuse tagajärjed	66
X. Lõpuks. Trade-unionismuse arvudes	75

Raamatukirjastuse „Töö“
väljaandel ilmunud raamatud:

K. Kautsky.

Suur Prantsuse revolutsioon.

Klassitulumde vastolud a. 1789.

Gesti feelde Karl Rand. Hind 20 f.

K. Kautsky.

Erfurti' programm.

Majandusline edenemine ja selts-
konna-kord. Hind 25 f.

J. Winnaja.

Proletariat ja haigus.

Ainetel J. Winnaja. Hind 10 f.

H. Werner.

Kuhu peame püüdma?

Wäljaandja C. B. Hind 5 f.

Raamatukauplejatele harilikud protsen.

Saada kõigis korralikkudes raamatukauplustes.

A. Lufsepa raamatukaupluses Tallinnas,
S. Pärnu maant. nr. 21.